

TARTU RIIKLIKU ÕLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

ALUSTATUD 1893. a.

VIHİK № 84 ВЫПУСК

ОСНОВАНЫ в 1893 г.

KODIFIKATSIOONI KÜSIMUSI
EESTI NSV-s

ВОПРОСЫ КОДИФИКАЦИИ В
ЭСТОНСКОЙ ССР

TARTU 1960

**KODIFIKATSIOONI KÜSIMUSI
EESTI NSV-s**

**ВОПРОСЫ КОДИФИКАЦИИ В
ЭСТОНСКОЙ ССР**

Redaktsioonikolleegium:

J. Ananjeva, H. Kadari, J. Mäll, K. Püss,
H. Rink (vastutav toimetaja), A. Uustal, P. Vihalem.
A. Pravdin, E. Uuspõld (sekretärid).

Редакционная коллегия:

Ж. Ананьева, П. Вихалем, Х. Кадари, И. Мялл, К. Пюсс,
Х. Ринк (ответственный редактор), А. Уусталь.
А. Правдин, Э. Ууспыльд (секретари).

NÕUKOGUDE SEADUSANDLUSE KODIFITSEERIMISE KÜSIMUSTELE PÜHENDATUD BALTI LIIDUVABARIIKIDE KÕRGEMATE ÕPPEASUTUSTE VAHELINE TEADUSLIK KONVERENTS

Õigusteaduse kand. J. Ananjeva
Tsiiviilõiguse ja -protsessi kateeder

3.—5. juulini 1958. a. toimus Tartu Riiklikus Ülikoolis Läti, Leedu ja Eesti NSV kõrgemate õppeasutuste vaheline teaduslik konverents, mis oli pühendatud nõukogude seadusandluse kodifitseerimise küsimustele. Konverentsist võttis osa üle 150 töötaja mitmesugustelt juriidilistelt aladelt. Nendest oli Läti NSV-st 22, Leedu NSV-st 9 ja Eesti NSV-st 119. Peale kõrgemate õppeasutuste õppejõudude ja teaduste akadeemiate teaduslike töötajate võtsid konverentsi tööst aktiivselt osa vabariiklike koodeksite projektide väljatöötamise komisjonide esimehed ja liikmed, vabariiklike kohtuministeeriumide, ülemkohtute, prokuratuuride ja kõrgemate riigiorganite juhtivad töötajad, rahvakohtute, prokuratuuride, advokatuuride ja ametiühingute töötajad.

Konverentsi tööst võtsid osa ka NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogu Seaduseelnõude Komisjoni Sekretariaadi juhataja S. G. Novikov ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu Juriidilise Komisjoni liige S. V. Bakšejev

Plenaaristungil esines ettekandega teemal «Sotsialistliku seaduslikkuse küsimustest ja vabariikliku seadusandluse kodifitseerimise ülesannetest» TRÜ professor P. Vihalem. Seejärel kuulati ära Läti, Leedu ja Eesti kohtuministri ettekanded vabariikliku seadusandluse kodifitseerimise olukorrast.

Järgmisel kahel päeval toimusid istungid erialaste ettekannetega kriminaalõiguse, kriminaalprotsessi ja kohtukorralduse, tsiiviilõiguse, tsiiviilprotsessi ja perekonnaõiguse ning tööõiguse sektiisoonis.

Konverentsi käigus kuulati ja arutati läbi üldse 13 teaduslikku ettekannet ja 26 teaduslikku informatsiooni, neist 30% praktika alal töötajatelt. Ettekannete arutlus diskussioonide korras oli kõikides sektiisioonides elav ja viljakas. Sõnavõttudega esines 74 konverentsi tööst osavõtjat. Sõbraliku ja asjaliku mõttevahetuse korras jõuti sektiisioonides paljudes seadusandluse edasise täiustamise ja kodifitseerimise küsimustes ühtsetele seisukohtadele, tõs-

teti esile rida kõikidele koodeksitele ühtseid küsimusi, mis vajavad veel edasist läbitöötamist ja mõttevahetust.

Kriminaalõiguse sektsioonis kuulati ja arutati läbi neli teaduslikku ettekannet ja neli teaduslikku informatsiooni.

Leedu NSV Kriminaalkoodeksi projekti komisjoni esimees Leedu NSV Ülemkohtu esimehe asetäitja V Deksnis, käsitledes oma ettekandes «Leedu NSV KrK projekti koostamisel tekkinud küsimusi» kõigepealt kriminaalkoodeksi projektis fikseeritud üldpõhimõtteid, märkis Leedu projekti erisusena, et selle § 2 nõuab mitte teo vastavust seaduses ettenähtud kuriteo koosseisule, vaid et tegu oleks kuriteona seaduses otseselt ette nähtud. Edasi peatus ettekandja alaealiste vanusepiiri küsimusel, osavõtu ja varjamise ning mitteteatamise eristamisel ja karistuste süsteemil Leedu NSV KrK projekti järgi. Käsitledes projekti eriosa, näitas sm. Deksnis, kuidas on projektis lahendatud varavastaste kuritegude süsteemi küsimus, millised koosseisud on välja jäetud või leidnud uue koha eriosa süsteemis, milliseid täpsustusi või millised uued kuriteo koosseisud on ette nähtud (näit. haudade rüüstamine, võõra auto omavoliline äraviimine jm.).

Läti NSV Ülemkohtu esimehe asetäitja V Kauke oma ettekandes «Läti NSV Kriminaalkoodeksi projekti ülesehitusest» käsitles projekti üld- ja eriosa süsteemi. Vaadeldes üldosa süsteemi, põhistas ettekandja peale muu vajadust sättida meditsiinilise iseloomuga vahendite rakendamist süüdimatust käsitlevas paragrahvis, mitte aga karistust käsitlevas peatükis. Ettekandja näitas, et Läti NSV KrK eriosa ehitamine jagude ja peatükkide printsiibile võimaldab kuriteo koosseisude alaliikide moodustamist jagude piirides, mis omakorda tagab üksikute sätete õiget interpreteerimist ja rakendamist. Edasi näitas sm. V Kauke, millised mittevajalikud koosseisud on eriosast välja jäetud, milliseid on täpsustatud või muudetud iseseisvateks koosseisudeks.

Läti Riikliku Ülikooli dotsent M. Blum oma ettekandes «Mõningatest küsimustest Läti NSV Kriminaalkoodeksi projektis» rõhutas, et peamiseks eesmärgiks koodeksi projekti väljatöötamisel seati nõukogude kriminaalõiguse põhiprintsiipide (karistuse kohaldamine ainult tegude eest, mis sisaldavad kuriteo koosseisu, ja ainult kohtu otsusel) selge väljendamine nii koodeksi süsteemis endas kui ka tema üksikutes instituutides. Projektis püütakse võimalikult täpselt määratlada kõik konkreetsetele kuritegudele omased tunnused. Võrreldes Eesti NSV Kriminaalkoodeksi projekti Läti omaga, sisaldab esimene veel abstraktselt formuleeritud dispositsioone. Käsitledes üldosa küsimusi, põhistab sm. Blum peale muu Läti projekti sätet, mille järgi kuriteoks ei loeta tegu, mille ühiskonnaohtlikke tagajärgi tegija ei võinud ette näha ega ära hoida. Vaadeldes projekti eriosa, märgib ettekandja, et projekt näeb ette ainult relatiivseid ja alternatiivseid sanktsioone, et eri-

nevalt Leedu NSV projektist Läti NSV projekt ei laienda kuritegude ringi.

Erilist tähelepanu pööras sektsioon oma töös alaealiste kriminaalvastutuse küsimustele. Neid küsimusi käsitles oma ettekandes Vilniuse Riikliku Ülikooli dotsent J. Blieka ja Eesti NSV prokuröri asetäitja K. Kimmel. Sm. K. Kimmel oma ettekandes rõhutas vajadust täiendada Eesti NSV Kriminaalkoodeksi projekti alaealiste suhtes rakendatavate kasvatuslike mõjutusvahenditega.

Dots. I. Rebane (TRÜ) oma ettekandes karistuse määramisest ENSV Kriminaalkoodeksi projekti järgi vaatles sotsialistliku seaduslikkuse printsiipi ja kohtu sotsialistliku õigusteadvuse printsiipi kui karistuse määramise üldaluseid Eesti NSV KrK projektis. Esimese printsiibi väljendusena sisaldab projekt sätteid, mis üksikasjaliselt reguleerivad karistuse määramist kohtu poolt. Teine printsiip ei jäta karistuse määramist kohtu enda asjaks, vaid on kriteeriumiks, mille alusel kohus peab hindama kuriteo ühiskonnaohtlikkust, kurjategija isiksust ja karistust raskendavaid ning kergendavaid asjaolusid karistuse määramisel. Peatudes üksikasjalisemalt neil asjaoludel, esitab ja põhistab ettekandja rea teese, näiteks: süüdlast iseloomustavaist asjaoludest, niivõrd kui nad ei ole leidnud väljendust kuriteo ühiskonnaohtlikkuses, võib arvestada ainult karistust kergendavaid; asjaolusid, mis sagedamini esinevad seoses vaid üksikute kuriteoliikidega, tuleb arvestada koodeksi eriosas nende kuritegude kvalifitseeritud ja vähemohtlike koosseisude moodustamisel; asjaolud, mis on tüüpilised paljudele kuriteoliikidele, tuleb ette näha üldosas vastutust kergendavate või raskendavate asjaoludena; et koodeks näeb ette nii karistust kergendavaid kui ka raskendavaid asjaolusid, siis tuleb kohtul karistuse määramisel lähtuda mitte sanktsiooni maksimum- või miinimumpiirist, vaid keskmisest määrast, kusjuures maksimummäär on rakendatav ainult siis, kui esinevad raskendavad asjaolud ja, üldreeglina, puuduvad kergendavad asjaolud, jne.

ENSV Prokuratuuri kriminaalkohtupidamise osakonna ülem V Baranov oma ettekandes kritiseeris kehtivat seadusandlust, kohtupraktikat ning Eesti NSV kriminaalkoodeksi projekti seisukohti autotranspordi liiklusohutuse küsimustes ja esitas arutamiseks seisukoha, mille järgi tuleks koodeksite eriosas välja töötada ühtsed autotranspordi-alaseid kuritegusid käsitlevad õigusnormid, mis näeksid ette vastutuse liikluseeskirjade kuritegeliku rikkumise eest sõltumatult autojuhi ametikohast, masina kuuluvusest ja liigist jne.

Õigusteaduse kand. E. Raal (TRÜ) oma ettekandes rõhutas, et Eesti NSV Kriminaalkoodeksi projekti selliste uute kuriteo koosseisude sissetoomine, nagu ähvardus tappa või tarvitada füüsilist vägivalda (§ 143), vastsündinu tapmine ema poolt (§ 117) jt., on kõigiti õige. Kuid samas ei saa nõustuda projektist rea senikehtinud koosseisude väljajätmisega. Uues koodeksis oleks soovitatav ette

näha kehavigastuste kolmikliigitus, laiendada nende kuritegude ringi, milledest mitteteatamine on karistatav. Eriosa süsteemi seisukohalt pidas E. Raal otstarbekaks isikuvastaste kuritegude peatüki paigutamist riiklike kuritegude peatüki järele, isikuvastaste kuritegude peatükile peaks aga järgnema kodanike poliitiliste ja tööalaste õiguste vastu sihitud kuritegusid käsitlev peatükk.

Sõnavõttude käigus märkis NSV Liidu Ministrite Nõukogu Juuriidilise Komisjoni liige S. V. Bakšejev konverentsi positiivse joonena rohkearvulist praktiliste töötajate osavõttu. Peatudes üksikasjaliselt «NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse põhialustel», märkis esineja, et «Põhialused» sisaldavad vaid kriminaalseadusandluse kõige üldisemaid printsiipe ja tema kõige põhilisemaid institute. Nende konkretiseerimine ja arendamine, samuti ka üksikute kuriteo koosseisude ja nende eest vastutuse määramine jääb aga liiduvabariikide ülesandeks. Sellest erandi moodustavad vaid riiklikud ja sõjaväelised kuriteod ning kuriteod, mis on karistatavad NSV Liidu poolt sõlmitavate rahvusvaheliste kokkulepete alusel. Edasi peatus sõnavõtja vaieldavamatel küsimustel seoses «Põhialuste» projektiga (küsimus surmanuhtlusest, vara konfiskeerimisest, karistatuse kustutamisest jt.)

Justiitspolkovnik Jakobson-Anderson (Balti sõjaväeringkond) toetas hädakaitse piiride ületamise mõiste võimalikult täpset ja ammendavat määrangut vabariiklikes kriminaalkoodeksites. Esineja arvates tuleks seaduses sõnaselgelt öelda, et hädakaitse on iga nõukogude kodaniku kohustuseks, auasjaks: Sõnavõtja ei nõustunud karistuse määranguga Leedu NSV Kriminaalkoodeksi projektis nuhtlusena (kara) sooritatud kuriteo eest ja pooldas Läti NSV Kriminaalkoodeksi projektis antud karistuse määrangut riikliku sunni ja kasvatuse vahendina, viidates sellele, et sisuliselt analoogilise karistuse määrangu annab ka Eesti NSV Kriminaalkoodeksi projekt. Karistuse sellist kaht eesmärki on korduvalt rõhutanud ka V. I. Lenin ja see on juurdunud kehtivas seadusandluses.

Prof. H. Kadari (TRÜ) oma sõnavõttus rääkis vajadusest lahendada vabariiklikes kriminaalkoodeksites küsimus teo ühiskonnaohtlikkuse teadmise tähendusest ka neil juhtudel, kus isik näeb ette oma teo kõik olulised faktilised asjaolud, võides neid soovida, kuid ei tunneta teo ühiskonnaohtlikkust, kuigi omab selleks võimalust. Puudutades hädakaitse küsimust sõnavõtja märkis, et «Põhialuste» projekti vastav paragrahv sisaldab selle instituudi kõik olulised momendid ja on sellisena üldiselt vastuvõetav. Küll aga tuleks seda instituuti otseselt iseloomustada kodanike õigusega. Edasi esitas prof. Kadari vastuväiteid reale Eesti NSV Kriminaalkoodeksi projekti seisukohtadele (näit. vabadusekaotuse ta paranduslike tööde alampiiri tõstmise vastu kolme kuuni jm.) Koodeksi eriosa süsteemidest pidas sõnavõtja kõige vastuvõetavamaks VNFSV Kriminaalkoodeksi projekti süsteemi. Rõhutades seadusandluse tehnika erilist osatähtsust sotsialistliku seadus-

likkuse edasisel kindlustamisel, märkis sõnavõtja peale muu, et on vastuvõetamatu nii dispositsioonide liigne abstraktsus kui ka liigne konkreetsus, on vaja saavutada koodeksi välise ilme lihtsus ja selgus, vältida §-de ülekoormamist alajaotustega, ära jätta tarbetud eraldusmärgid jne. Sõnavõtja märkis, et oleks vaja välja töötada üleliidulised paranduslike tööde põhialused ja vastavad vabariiklikud koodeksid.

Õigusteaduse kand. P. V. Ränžin (ENSV TA) esitas seisukoha, et mitte igasugune, vaid ainult raske karistus on nimetatud nuhtluseks. Ta rõhutas vajadust õigesti piiritleda ja ka kooskõlastada kriminaal- ja administratiivkaristused, märkis mõningat ebakõla karistuste astmetes kriminaalkoodeksite projektides, kus vabaduskaotusliku karistuse ülemmäärale 10—15 aastat järgneb vahetult surmanuhtlus. Esineja märkis, et uue kuriteo koosseisuna tuleks kriminaalkoodeksisse sisse tuua mitte üksnes kalmude rüüstamine, vaid ka surnute rüvetamine.

Rida sisulisi ettepanekuid arutatavate vabariiklike kriminaalkoodeksite projektide paremustamiseks ja täpsustamiseks tehti veel V. Deksnise, K. Kimmeli, K. Marksi ja teiste osavõtjate poolt. Elava vaidluse kutsus esile küsimus varavastaste kuritegude süsteemist. Dots. M. Blum (Läti) pooldas Läti NSV Kriminaalkoodeksi projektis sisalduvat süsteemi, kus sotsialistliku omandi riisumise koosseisud on üles ehitatud riisumise üldmõiste alusel ja eraldatud omaette peatükki, isikliku omandi riisumise koosseisud aga erinevuste alusel kuriteo sooritamise vormides. Seevastu aga V. Deksnis jt. pooldasid Leedu NSV projekti süsteemi, milles ettenähtud varavastaste kuritegude peatükk hõlmab nii kuriteod sotsialistliku kui ka isikliku omandi vastu ning kuriteo koosseisude eristamine põhineb erisustel kuritegude sooritamise moodustes.

S. G. Novikov (NSV Liidu Ülemnõukogu Seaduseelnõude Komisjon), hinnates sektsiooni tööd positiivselt, märkis eriti praktika alal töötajate aktiivset osavõttu ja väljendas lootust, et niisama viljakalt toimub edaspidi ka seaduste projektide arutelu.

Kriminaalprotsessi ja kohtukorralduse sektsioonis kuulati 2 ettekannet ja 5 teaduslikku informatsiooni.

Leedu NSV KrPK projekti komisjoni esimees Leedu NSV prokurör V. Galinaitis oma ettekandes «Leedu NSV Kriminaalprotsessi koodeksi projekti koostamisel tekkinud küsimusi» märkis ära projekti ülesehituse põhiprintsiibid. Üksikasjaliselt peatus ta kriminaalprotsessi osaliste seaduslike õiguste ja huvide igakülgselt kaitset kindlustavatel abinõudel. Nii näiteks on süüaluse kaitse-õiguste laiendamise eesmärgil projektis ette nähtud kaitsja osavõtt eeluurimisest, alates süüdistuse esitamise momendist, mitte ainult alaealiste kriminaalasjades, vaid ka neil juhtudel, kui süüaluseks on tummad, kurdid, pimedad või teised isikud, kellel füüsiliste defektide tõttu on raskusi oma õiguste teostamisel. Süüaluse suhtes tõkkeabinõuna vahi alla võtmise rakendamise korral

on uurimis- või kohtuorganid kohustatud sellest teatama vahialuse perekonnale. Edasi pidas ettekandja vajalikuks võtta «Põhialustesse» säte, mille kohaselt oblastilist jaotust mitteomavate liiduvabariikide ülemkohtute otsused kuuluksid kassatsiooni korras edasikaebamisele vabariigi ülemkohtute juurde spetsiaalselt loodud kassatsioonikolleegiumile. See tagaks süüalustele kõikides liiduvabariikides ühesuguse õiguse kohtuotsuste peale edasikaebamisele.

Kohtulikke tõendeid Eesti NSV Kriminaalprotsessi koodeksi projektis käsitles oma ettekandes õigusteaduse kand. O. Püssa (TRÜ). Lähtudes ettekandes arendatud kohtuliku tõendi mõiste ja liikide teoreetilistest alustest, analüüsis sm. O. Püssa projekti vastavaid sätteid ning tegi rea omapoolseid ettepanekuid de lege ferenda.

Huvitavas ettekandes erimenetlusest Läti NSV Kriminaalprotsessi koodeksi projektis näitas dots. A. Liede (Läti), et kohtupidamise üldiste eeskirjade ühtsuse, koodeksi parema süsteemi ja tema hõlpsama kasutamise eesmärgil on koodeksi viimasesse ossa koondatud kõik erimenetluse normid. Viimased on erimenetluse põhiliste liikide järgi jaotatud nelja peatükki: alaealiste asjad; erasüüdistuse asjad; meditsiinilise iseloomuga abinõude rakendamine; väikeste, lihtsate ja eeluurimist mittevajavate kuritegude asjad.

Dots. J. Blika (Vilnius) ettekanne oli pühendatud kriminaalprotsessi erisustele alaealiste kuritegude asjades.

J. Adojaan (TRÜ) märkis oma ettekandes tsiviilhagist Eesti NSV Kriminaalprotsessi koodeksi projektis, et viimases on täielikult leidnud kajastust selle instituudi avalik-õiguslik iseloom: uurimisorganid, prokuratuur ja kohus on kohustatud ex officio püstitama küsimuse kuriteoga põhjustatud materiaalse kahju heastamisest. Erandi moodustab vaid juhused, kui kannatanu loobub hagist. Hagi tagamiseks vara arestimine võib toimuda vaid prokuröri sanktsiooniga või kohtu määrusega. Ettekandja näitas, et tsiviilhagi saatuse lahendamine õigeksmõistva kohtuotsuse korral ei pea sõltuma seaduses ettenähtud õigeksmõistva kohtuotsuse alustest, vaid tuleb lahendada igal konkreetsel juhul sõltuvalt hagi materiaalõiguslike aluste tõestatusest.

Õigusteaduse kand. E. Jostson (Läti) peatus oma ettekandes menetluse küsimustel erasüüdistuse asjades.

Elava arutluse kutsusid esile Leedu NSV Kohtuministeeriumi kodifitseerimisosakonna ülema G. Uzela kohtukorralduse seaduse projekti pinnalt käsitlust leidnud küsimused.

Sõnavõtjad nõustusid enamikuga esitatud seisukohtadest ning tegid omapoolseid täiendavaid ettepanekuid.

Dots. A. Liede (Läti) tegi esiteks ettepaneku lülitada juhtude hulka, kus kaitsja võtab asjast osa süüdistuse esitamise momendist, ka need juhused, kus süüalune ei valda kohtupidamise keelt,

ja teiseks täiendada projekti põhimõttega, et kohus võib mitte nõustuda süüaluse kaitsjast loobumisega juhtudel, mil seadus näeb ette kaitsja kohustuslikku osavõttu protsessist.

Eesti NSV kohtuminister V Raudsalu nõustus põhimõtteliselt V. Galinaitise ettepanekuga oblastilist jaotust mitteomavates liiduvabariikides kohtuotsuste peale edasikaebamise korra kohta, kuid arvas, et kassatsiooni instantsiks ei pea olema mitte spetsiaalsed kolleegiumid, vaid liiduvabariikide ülemkohtute presiidiumid.

J. Adojaani (TRÜ) arvates on mainitud küsimus lahendatav rahvakohtute õiguste laiendamise teel, kes faktiliselt juba praegu vaatavad läbi osa neist asjadest, mis teistes liiduvabariikides kuuluvad oblastikohtute kompetentsi. Rahvakohtunike kvalifitseeritud koosseis praegusel ajal võimaldab rahvakohtute kompetentsi veelgi laiendada.

Õigusteaduse kand. P V Ränžin (ENSV TA) pooldas administratiivasjade arutamise laiendamist rahvakohtutes, sest need omavad selle kategooria asjade lahendamiseks praktilisi kogemusi.

Läti NSV prokurör V Lipin ei nõustunud ettepanekuga anda süüaluse lähedastele sugulastele õigus loobuda tunnistuse andmisest ja pidas otstarbekohasemaks anda kohtule õigus vabastada sellised tunnistajad seletuse andmisest.

Tehti ettepanek täiendada tõendite liikide loetelu kannatanu ja kohtualuse seletustega.

Rea ettepanekuid kohtukorralduse seaduse kohta esitas Eesti NSV kohtuminister V Raudsalu. Ta tegi ettepaneku säilitada kohtunike valitavuse printsiip, kuid nii kohtunike kui ka rahvakaasistujate valimised viia läbi vastavate töörahva saadikute nõukogude istungjärkudel. Kohtunike valimistel tuleb arvestada erialase hariduse olemasolu, mistõttu kitseneb valijate initsiatiiv kandidaatide esitamisel. Rahvakaasistujatest langevad paljud välja elukoha muudatuste ja teiste asjaolude tõttu, uute valimiste läbiviimine elanikkonna poolt on aga suur töö. Edasi märkis sõnavõtja, et rahvakohtuniku kohustuste ajutine panemine rahvakaasistujatele ei taga alati kohtu kvaliteetset tööd, mispärast oleks otstarbekohane valida ühte kohtusse kaks või enam rahvakohtunikku. See oleks võimalik, kui rahvakohtuid ei loodaks mitte igas rajoonis, vaid suurendataks rahvakohtunike arvu suuremates rajoonides, kus on suurem töömaht. Kohtunikekaadri igakülgeks ettevalmistamiseks tuleks luua aastase tähtajaga kohtuniku-stažööri instituut. Liiduvabariigi ülemkohtule tuleks omistada õigus anda seletusi ja juhendeid kohtupraktika küsimustes.

V Lipin (Läti), V Galinaitis (Leedu), A. Liede (Läti) ei nõustunud kohtuniku-stažööri instituudi kehtestamise ettepanekuga, sest selle õiguslik seisund jääks ebamääraseks. Teised sm. Raudsalu ettepanekud kiideti sõnavõtjate poolt heaks. Sekt-

sioonist osavõtjad olid ühisel arvamusel ka selles, et rahvakohtunikud peavad omama kõrgemat juriidilist haridust, vabariigi ülemkohtu liikmed aga peale selle veel vähemalt 5-aastast tööstaaži juristina või ühiskondlik-poliitilisel tööl. Eitava hinnangu osaliseks sai ettepanek rahvakohtunikele vandeinstituudi sisseviimise kohta, sest kehtib rahvakohtunike tagasikutsumise põhimõte. Vande andmine muutub tegelikult vaid vorminõude täitmiseks.

Tööõiguse sektsioonis kuulati kolm ettekannet ja neli teaduslikku informatsiooni. Dots. J. Mäll oma ettekandes «Eesti NSV Tööseaduste koodeksi süsteemist ning tööseadusandluse kodifitseerimise põhiküsimustest» peatus pikemalt Eesti NSV Tööseaduste koodeksi süsteemi ning üleliidulise ja liiduvabariikliku tööseadusandluse vahekorra küsimustel.

Käsitledes tööõiguslike suhete lõpetamist reguleerivaid eeskirju, tegi dots. J. Mäll ettepaneku võtta töölepingu lõpetamise aluste loetelusse ka need juhud, kus töölepingu lõpetamine toimub ametiühingu või nõukogude kontrollkomisjoni organite nõudmisel, rahvakohtu otsusel või Nõukogude armeesse kutsumisel, aga samuti ka asutuse või ettevõtte üleviimise tõttu teise paikkonda, lähedasele sugulasele alluval või kontrollitaval ametikohal töötamise või täieliku materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest keeldumise tõttu, ametikohale määramise mittekinnitamise tõttu kõrgemalseisva organi poolt või töötaja omavoliliselt töölt lahkumise tõttu. Töölepingu lõpetamine poolte kokkuleppel võiks ettekandja arvates toimuda ainult administratsiooni algatusel. Administratsiooni algatusel toimuva töölepingu lõpetamise aluste loetelu tuleks ettekandja arvates täiendada erihariduse puudumise ja töödistsipliini esmakordse, kuid jämeda rikkumise juhtudega, pidades seejuures silmas, et tööliste ja teenistujate vallandamine võib toimuda ainult ametiühinguorganite eelneval nõusolekul. Ettekandja peatus ka mõningatel küsimustel, mis on tekkinud seoses töötajate vallandamisega kuriteo toimepaneku tõttu.

Leedu NSV Kohtuministeeriumi osakonnajuhataja S. Tšernjauskas esines sektsioonis ettekandega, milles ta käsitles küsimusi, mis on tekkinud Leedu NSV Tööseaduste koodeksi projekti koostamisel.

Küsimusi, mis on tekkinud seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega Läti NSV-s, käitlesid Läti NSV Ametiühingute Nõukogu sekretär V Bastakov oma ettekandes ja Läti NSV Ametiühingute Nõukogu juriidilise konsultatsiooni juhataja A. Pimpan oma sõnavõtus.

Õigusteaduse kand. V Kelder (TRÜ) oma ettekandes «Mõningaid tööliste ja teenistujate töö reguleerimise küsimusi kolhoosides» tõstatas küsimuse kolhoosi ja mittekolhoosnikute vaheliste lepingute juriidilisest kvalifikatsioonist ning pidas ots-

tarbekaks nende kvalifitseerimist töö-, mitte aga tööettevõttelepingutena. Ettekandja rõhutas vajadust kolhooside poolt lepingute sõlmimise praktika suunamise eesmärgil välja töötada kolhoosidele näidistööleping. Tööettevõttelepingu sõlmimist pidas ettekandja lubatavaks vaid siis, kui kolhoosil pole vajadust juhtida ega kontrollida kogu tööprotsessi ja kui lepingu objekti kvaliteet tagatakse vastuvõtmisel teostatava ülevaatusega.

Õigusteaduse kand. H. Schneider (ENSV TA) puudutas oma ettekandes küsimust kolhooslike töösuhete ja neid reguleerivate normide õiguslikust iseloomust ning asus seisukohale, et siin on tegu kolhoosiõiguslike suhetega ning kolhoosiõiguse normidega. Sõnavõtjad aga (dots. J. Mäll, S. Tšernjauskas, V Kelder, V Bastakov jt.) ei nõustunud ettekandja arvamustega ja pidasid õigemaks seisukohta, et kolhooslikud töösuhted moodustavad ühe osa ühtsetest sotsialistliku ühiskonna töösuhetest ja neid reguleerivad õigusnormid on oma iseloomult tööõiguse normid. S. Tšernjauskas pidas võimalikuks isegi enamiku kolhoosnikute tööd reguleerivate õigusnormide sissevõtmist töökoodeksisse, seevastu aga dots. J. Mäll ja V Kelder arvasid, et need normid peavad, vaatamata nende tööõiguslikule iseloomule, jääma kolhoosiõigusesse, mis on oma iseloomu poolest kompleksõigusharu.

Van.-õp. H. Siigur (TRÜ) käsitles oma ettekandes küsimusi, mis on tekkinud tööliste ja teenistujate töötasustamist reguleerivate õigusnormide kodifitseerimisel. Ta tegi ettepaneku töötasu ja selle kaitset reguleerivad õigusnormid koondada töökoodeksis kahte peatükki. Ettekandja tegi rea ettepanekuid ka töötasustamise üksikküsimustes.

Eesti NSV Prokuratuuri üldjärelevalve osakonna ülem B. Varm esines tööõiguse sektsioonis ettekandega, milles ta käsitles prokuratuuri ülesandeid tööseadusandluse täitmise üle järelevalve teostamisel.

Tsiviilõiguse sektsioonis kuulati neli ettekannet ja neli teaduslikku informatsiooni.

Õigusteaduse kand. V Kelder (TRÜ) oma ettekandes «Kolhooside huvisid kaitsvatest normidest Eesti NSV Tsiviilkoodeksi projektis» peatus tsiviilõiguse reguleerimisobjektiks olevate kolhooside varaliste suhete iseloomul. Ta põhistas vajadust lülitada tsiviilkoodeksisse järgmised spetsiaalselt kolhooside varalisi suhteid reguleerivad õigusnormid: normid, mis reguleerivad kolhoosliku omandi üldküsimesi, kolhoosliku omandi kaitset ja kolhooside lepingulisi suhteid.

Üksikküsimustest puudutas V Kelder kolhoosliku omandi vindikatsiooniliste hagide küsimust ja asus seisukohale, et ka kolhooslikule omandile tuleb laiendada piiramata vindikatsiooni põhimõtte. Kolhoosnikute materiaalse vastutuse küsimustes kolhooslikule omandile tekitatud kahjude eest pidas ettekandja vajalikuks välja anda eri akt.

ENSV Rahvamajanduse Nõukogu juriidilise osakonna ülem H. Grabe käsitles oma ettekandes kapitaalehituse õiguslikke küsimusi. Ta rõhutas kapitaalehitustööde lepingu osatähtsuse kasvamist seoses tööstuse ja ehitustegevuse ümberkorraldamisega. Ettekandja pidas vajalikuks kapitaalehituse põhiküsimused reguleerida üleliidulises aktis, vabariiklikesse koodeksitesse aga võtta sisse nende üldprintsiipide ellurakendamist tagavad normid.

Dots. A. Pavars (Läti) oma ettekandes rõhutas vajadust uute vabariiklike koodeksite koostamisel silmas pidada V. I. Lenini poolt 1922. a. antud juhtnööre. Üksikasjalisemalt peatus ta üleliidulise ja vabariikliku seadusandluse vahekorral. Ta märkis, et vabariikidevahelised erisused sellistes instituutides nagu laenuleping, hoiuleping jt. ei pea olema aluseks nende täielikuks väljajätmiseks «Põhialused». Ettekandja arvates pole vajadust vabariiklikes koodeksites reguleerida selliseid instituute, mida üksikasjaliselt reguleeritakse valitsuse määrustega.

Prof. E. Ilus (TRÜ) rõhutas vajadust võimaluste piires unifitseerida tsiviilõiguse põhiinstituudid tsiviilkoodeksites. Üksikasjalisemalt peaksid «Põhialused» reguleerima vabariikidevahelistest erisustest tingitud tsiviilvaidluste lahendamise korra.

Huviga kuulati sektsioonis Läti NSV Ülemkohtu esimehe asetäitja A. Grinbergi ettekannet Läti NSV Tsiviilkoodeksi projektist.

Õigusteaduse kand. E. Laasik (TRÜ) ja ENSV Prokuratuuri tsiviilkohtupidamise järelevalve osakonna ülem K. Plutus käsitlesid elamuseadusandluse küsimusi uues tsiviilkoodeksis. Paljud ettekannetes puudutatud küsimused kutsusid esile elava vaidluse. Vastavalt E. Laasiku ettepanekule ei saa isoleeritud toana moodustunud elamispinna ülejääki üürnikult ära võtta üürilepingu kehtivuse ajal, kui ta on pinna ülejäägi asustanud. Seevastu aga ENSV Ülemkohtu esimehe P. Saarini arvates tuleks loobuda senisest hoiatamise korrast ja välja anda order isoleeritud toana moodustunud elamispinna ülejäägile paigutatud isikutele.

Mõlemad ettepanekud tunnistati sõnavõtjate poolt ebaotstarbekateks ja asuti seisukohale, et ka edaspidi tuleb säilitada ülejääkide äravõtmise kehtiv kord.

Ettekandjad ja sõnavõtjad rõhutasid, et kohtupraktika keeldub alusetult üürilepingute lõpetamisest neil juhtudel, mil on vaieldamatult tõestatud, et maja omanik vajab elamispinda enda ja oma perekonna jaoks. Selline praktika ei soodusta individuaal-elamuehituse arengut. Seepärast on uues seadusandluses vaja kehtestada laiema üürilepingu lõpetamise alused individuaalmajades. Tuleks ette näha üürilepingu lõpetamise võimalus, kui omanikul tekib vajadus kasutada pinda enda ja oma perekonna vajadusteks. Tuleks aga säilitada tsiviilkoodeksi § 169 kehtivus, mis takistab üürnike väljatõstmist pinna üürimise eesmärgil teisele isikule.

Aktuaalseid küsimusi ühenduses hankelepinguga käsitlesid

oma ühises ettekandes õigusteaduse kand. E. Laasik ja Tartu Naha-kombinaadi juriskonsult V Tenno. Nad märkisid, et senine hanke põhi- ja eritingimuste paljus ei õigusta end enam. Nad pooldasid paljude eriaktide asemel ühtse hangete põhimääruse väljaandmist, mis kõrvuti imperatiivsete normidega peaks sisaldama ka lepingu pooltele kohalikke tingimusi arvestades küsimuste lahendamiseks võimalusi andvaid dispositiivseid norme. Oleks vaja loobuda generaallepingutest ja minna üle vaid otsestele lepingutele.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Arbitraaži peaarbiiter A. Kalme toetas ühtse hangete põhimääruse ettepanekut, kuid märkis, et mõningate kaupade osas on siiski vaja säilitada nii põhi- kui ka eritingimused.

Generaallepingute täieliku muutmise põhimõttesse suhtusid eitavalt M. Jemeljanova (ENSV TA) ja dots. A. Pavars.

Tsiviilprotsessi ja perekonnaõiguse sektsioonis kuulati kaks ettekannet ja kolm teaduslikku informatsiooni.

Ettekandega Eesti NSV Tsiviilprotsessi koodeksi süsteemist ja põhiinsituutidest esines õigusteaduse kand. J. Ananjeva (TRÜ). Ta märkis, et mainitud koodeksi süsteemi loomisel on lähtutud väljakujunenud protsessi staadiumidest, arvestades seejuures protsessuaalsetes suhetes mitmete kohtuorganite osavõtust tingitud muutusi ja asjaolu, et kõikidele protsessi staadiumidele on omased ühtsed põhiprintsiibid. Eesti NSV TsPK projekt koosneb järgmistest osadest: üldküsimused; menetlus esimese astme kohtus; menetlus teise astme kohtus; jõustunud kohtuotsuste ja määruste läbivaatamise menetlus; täitemenetlus; rahvusvahelise eraõiguse protsessuaalsed küsimused.

Dots. E. Udris (Läti) oma ettekandes Läti Tsiviilprotsessi koodeksi projektist märkis, et projekti on võetud sisse normid, mis näevad ette sanktsioone protsessuaalsete õiguste ebaausa kasutamise eest, on fikseeritud normid, mis kehtestavad asja läbivaatamise tähtajad kohtutes, on välja jäetud kehtiva koodeksi § 117 jne.

E. Salumaa (TRÜ) käsitles asjade eelettevalmistuse küsimuste reguleerimist projektis. Ettekandja pidas vajalikuks koondada kõik asjade eelettevalmistusega seoses olevad normid koodeksi ühte peatükki, mis tuleks paigutada hagi esitamise peatüki järele. Selle protsessistaadiumi eesmärgina pidas ettekandja vajalikuks seniste eesmärkide kõrval koodeksis märkida ka asja õige lahendamise kindlustamist. Eelettevalmistuse ülesandeks pidas ettekandja peale seaduses seni märgitute ka töendamismenetluse ettevalmistamist, protsessiosaliste ringi kindlaksmääramist.

Elav diskussioon toimus teise astme kohtute ja asju järelevalve korras läbivaatavate kohtute õiguste küsimuses.

E. Salumaa (TRÜ), E. Annus (ENSV Ülemkohus) ja J. Ananjeva (TRÜ) kaitsesid seisukohta, et asja sisulise otsustamise õigus

peab kuuluma vaid esimese astme kohtule, kes tegutseb rahvakaasistujate osavõtul ja allub laiade masside kontrollile. Sõnavõtjate arvates on erand lubatav vaid tööasjades ja vähemtähtsate varaliste vaidluste asjades, kus hagi summa ei ületa 200 rubla.

Dots. E. Udrise arvates juhtudel, kus esimese astme kohtu poolt faktilised asjaolud on küllaldase selgusega kindlaks tehtud, ei peaks teise astme kohut takistama asja kohta sisulise otsuse tegemisel.

Igakülgse arutluse objektiks olid seksisioonis perekonnaõiguse küsimused, mille koha etttekandega esines A. Žurlis (Vilniuse Riiklik Ülikool) Arutluse käigus kujunesid järgmised ühtsed seisukohad.

1. Loeti otstarbekaks abielulahutuse kohtuliku korra säilitamine, kuid kogu menetlus tuleks koondada rahvakohtusse. Perekonnaseisuorganite kompetentsi tuleks anda vaid sellised lahutusasjad, kus üks abikaasadest on teadmata kadunud, on kohtuotsusega mõistetud pikemaajalise vabaduskaotusliku karistuse kandmisele või põeb kroonilist vaimuhaigust.

2. Tuleks kaotada vallaslaste senine ebavõrdne seisund ja lubada isaduse registreerimist vallasisa avalduse alusel ja ema (hooldaja) hagi alusel isaduse tuvastamist kohtu korras.

3. Pidades silmas, et lapsevanemad on kohustatud kõigile oma alaealistele lastele võrdselt ülalpidamist andma, tuleks säilitada alimentide arvestamise kehtiv süsteem, kuid arvesse võtta seejuures kõiki lapsevanema ülalpidamisel olevaid lapsi.

4. Lapsendatud lapsed tuleks edaspidi võrdsustada lihaste lastega ja lapsendamise momendist alates tuleks lugeda katkenuks kõik lapsendatu õigussuhted tema sünnivanematega.

5. Vanemlike õiguste kaotus tuleks säilitada vaid erakorralise vahendina ja kohtute poolt rakendada seda vaid juhtudel, kus on tuvastatud tahtlik vanemlike õiguste kuritarvitamine. Laste kommunistliku kasvatuse eesmärgil tuleks kehtestada ajutine laste vanematelt äravõtmise instituut ilma vanemlike õiguste kaotuseta.

6. Vanemlike õiguste ja laste vanematelt äravõtmise tähtaegu koodeksis ei tuleks kehtestada ning ette näha vaid vanemlike õiguste taastamise ja ajutiselt äravõetud ning lasteasutustesse paigutatud laste vanematele tagasiandmise kord.

7. Tuleks kehtestada kord, et kohus võib keelduda lastelt alimentide väljamõistmisest neile vanematele, kes on kuritahtlikult hoidunud kõrvale oma alaealistele lastele ülalpidamise andmisest.

8. Kergekäeliselt sõlmitavate abielude ärahoidmise eesmärgil tuleks kehtestada kord, et avaldused abielu registreerimiseks

antaks perekonnaseisuaktide büroole 1 kuu enne registreerimist.

9. Nimetada uus koodeks Perekonna koodeksiks.

Lõppistungil kuulati ära sektsioonide töö tulemused. Pikema informatsioonilise sõnavõtuga esines NSV Liidu Ministrite Nõukogu juriidilise komisjoni liige S. V Bakšev.

Balti liiduvabariikide kõrgemate õppeasutuste vaheline teaduslik konverents kujunes ürituseks, mis aitas kaasa NSV Liidu ja liiduvabariikide seadusandluse kodifitseerimisele.¹

---

¹ Vt. Доклад председателя Комиссии законодательных предложений Совета Национальностей Д. Р Расулова на заседании Верховного Совета СССР 25/XII 1958 г., «Известия» от 26 декабря 1958.

МЕЖВУЗОВСКОЕ НАУЧНОЕ СОВЕЩАНИЕ ПРИБАЛТИЙСКИХ СОЮЗНЫХ РЕСПУБЛИК, ПОСВЯЩЕННОЕ ВОПРОСАМ КОДИФИКАЦИИ СОВЕТСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Кандидат юрид. наук Ж. Ананьева
Кафедра гражданского права и процесса

Резюме

3—5 июля 1958 г при Тартуском госуниверситете состоялось межвузовское научное совещание Латвийской, Литовской и Эстонской ССР, посвященное вопросам кодификации советского законодательства. В работе совещания, кроме преподавателей юридических факультетов Прибалтийских университетов и научных сотрудников сектора права Академии наук ЭССР, приняли участие руководители и члены комиссий по выработке проектов республиканских кодексов, работники министерств юстиции, судов, прокуратур, государственных учреждений и профсоюзных органов этих республик.

С докладом «Вопросы социалистической законности и задачи кодификации республиканского законодательства» выступил профессор П. Вихалем (Тартуский университет). Затем были заслушаны доклады о состоянии работы по кодификации в Латвии, Литве и Эстонии.

В последующие дни работа протекала в пяти секциях: уголовного права, уголовного процесса и судостроительства, гражданского права, гражданского процесса и семейного права, трудового права.

Всего на совещании было заслушано и обсуждено 13 докладов и 26 научных сообщений, из которых более трети было сделано практическими работниками. Дискуссия во всех секциях была оживленной (выступило 74 человека) и плодотворной.

В результате дружеского обмена мнениями в секциях по многим актуальным вопросам усовершенствования законодательства складывались общие точки зрения, а также выдвигались общие для кодексов всех республик вопросы, требующие дальнейшей разработки и обмена мнениями.

На заключительном пленарном заседании с информацией о проделанной Юридической комиссией при Совете Министров СССР работе по кодификации выступил С. В. Бакшеев.

Пленарное заседание, заслушав и одоблив доклад оргкомитета об итогах работы совещания, констатировало, что данное научное совещание явилось мероприятием, которое сыграет положительную роль в дальнейшей разработке кодексов Прибалтийских союзных республик и признало необходимым проведение такого рода совещаний в дальнейшем для совместного обсуждения проектов отдельных кодексов.

SOTSIALISTLIKU SEADUSLIKKUSE PROBLEEME JA VABARIHKLIKU SEADUSANDLUSE KODIFITSEERIMISE ÜLESANDEID

Õigusteaduse doktor P. Vihalem
Riigi ja õiguse ajaloo kateeder

Nõukogude rahvas ehitab praegu edukalt kommunistlikku ühiskonda ja kaitseb koostöös kõigi rahuarbastavate inimestega kogu maailma rahvaste rahu. Seda kangelaslikku tööd juhib Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, kelle otsused näitavad rahvale teed kommunismile. Nõukogude riik ja õigus on seejuures peamiseks kommunismi ehitamise tööriistaks. Õigusnormid, mis antakse välja Nõukogude riigi poolt, konkretiseerides partei direktiive, viivad ellu kommunistliku partei poliitikat. Nõukogude õigusnormide täitmine, sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamine on üheks kommunismi võidu eeltingimuseks. Sellepärast on sotsialistliku seaduslikkuse probleemide uurimine nõukogude juristide poolt tähtsaks parteiliseks ülesandeks, omapoolseks panuseks kommunismi ülesehitamisel.

1. Sotsialistliku seaduslikkuse ülesanded

Sotsialistliku seaduslikkuse edasine tugevdamine oleneb suurel määral sellest, kas meil vastavate teoreetiliste küsimuste lahendamine on vajalikul tasemel. Eriti viimastel aastatel on tehtud ära suur töö sotsialistliku seaduslikkuse probleemide teoreetilisel läbitöötamisel. Tuleb aga siiski märkida, et isegi viimastel aastatel ilmunud juriidilises kirjanduses esineb sel alal ebatäpsete ja ekslike seisukohtade esitamist. Paljud neist on põhjustatud omal ajal levinud isikukultusest.

Niisuguseid ebatäpsusi esineb kõigepealt sotsialistliku seaduslikkuse arengu ajaloolistes ülevaadetes. Need kujutavad endast sageli mitte niivõrd seaduslikkuse kuivõrd nõukogude seadusandluse ajaloolisi ülevaateid, mis sisaldavad asjatuid kordamisi ja võrreldes varasemate konstitutsioonidega NSV Liidu 1936. a. konstitutsiooni osatähtsuse ilmset ülehindamist sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel.

Niisugustes käsitlustes unustatakse, et sotsialistlik seadus-

likkus on selles mõttes formaalne mõiste, et talle sisu annavad alles sotsialistlikud õigusnormid, mida tuleb kõrvalekaldumatult täita, mille suhtes tuleb teostada sotsialistliku seaduslikkuse printsiipi. Seaduslikkus on seega õigusest tuletuv mõiste. Seaduslikkuse käsitlemisel seda aga sageli ei arvestata ning antakse seaduslikkusele erinev ülesanne, võrreldes riigi, proletariaadi diktatuuri ning õiguse ülesannetega, kuigi siin tegelikult ülesanded ja eesmärgid langevad kokku. Niisuguseid seisukohti on avaldatud meil näiteks ühenduses küsimusega, kelle vastu on suunatud sotsialistliku seaduslikkuse nn. teravik.

Nõukogude rahva huvid nõuavad, et Nõukogude riigis peab iga kodanik kõiki õigusnorme täpselt täitma. Tuleb taotleda ka vähem ohtlike õigusrikkumiste, üleastumiste likvideerimist. Nende karistamata jätmine toob endaga kaasa harjumuse õigusnorme mitte täita. See vähendab riigivõimu autoriteeti. Sageli ei saada suureks kurjategijaks kohe, vaid alustatakse üleastumiste sooritamiseiga. Tihti soodustavad isegi vähese ühiskonnaohtlikkusega teod raskemate kuritegude sooritamist. Mõnede ametiisikute tegevusetus kodaniku õiguslike huvide kaitsmisel võib näiteks olla ajendiks kodaniku poolt ebaseaduslike vahendite kasutamiseks oma seaduslike õiguste jaluleseadmisel. Kui varustusorganisatsioonid ei täida oma kohustusi ettevõtte või asutuse suhtes toorainete ja tagavaraosade alal, võidakse selle tagajärjel neid hankida ebaseaduslikul teel.

Tuleb aga tähelepanu juhtida sellele, et oma ühiskonnaohtlikkuse astme poolest ei ole mitte kõik sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise juhud võrdsed. On ilmne, et Nõukogude riigiaparaat peab erilisel hoolitsemal just kõige ohtlikumate seaduslikkuse rikkumise juhtude kõrvaldamise eest. Sellegipoolest tuleb erilist tähelepanu pöörata võitlusele sotsialistliku seaduslikkuse rikkumistega, mis õõnestavad meie sotsialistliku majanduse aluseid, riigi kaitsevõimet, ohustavad kodanike elu ja tervist, rikuvad nende õigusi või töölisklassi ja talurahva liitu ning rahvuste võrdõiguslikkuse põhimõtet. Samuti tuleb rohkem tähelepanu juhtida nende seaduslikkuse rikkumise juhtude liikidele, mida esineb arvukamalt.

Ei aita ainult sellest, kui me juhime tähelepanu neile kahjulikele mõjudele, mida toob endaga kaasa klassivaenlaste pehme kohtlemine, vaid tuleb näidata ka nende seadusvastaselt karmi kohtlemise kahjulikke tagajärgi töötavale rahvale. Nii näiteks kontrrevolutsioonilise bandi kõigi liikmete võrdne karistamine, vaatamata sellele, kas nad tegelikult võtsid osa bandi poolt sooritatud kuritegudest või mitte, põhjustab mõnikord seda, et edaspidi vähemad süüdlased lasevad ennast kergemini kaasa tõmmata suurtest kuritegudest tegelikule osavõtule ja et nad ei lähe vabatahtlikult võimudele teatama kuritegelikust organisatsioonist, kuhu nad kuuluvad.

2. Sotsialistlik ja kodanlik seaduslikkus

Selleks et õigesti mõista sotsialistliku seaduslikkuse olemust, on vaja omada teataval määral ülevaadet ka kodanlikust seaduslikkusest. Viimase käsitus meie juriidilises kirjanduses ei ole teoreetiliselt alati küllalt selge. Sel ajal, kui riigi ja õiguse teoorias antakse üldine mõiste riigist ja õigusest, ei tehta seda seaduslikkuse mõiste puhul. Paljudest käsitlustest jääb ekslik mulje, nagu oleks kodanlik seaduslikkus sisuliselt alati progressiivne. Kõneldes kodanliku ja sotsialistliku seaduslikkuse erinevustest, tuleb esmajärjekorras just sellele tähelepanu juhtida, et kodanlik seaduslikkus tähendab kodanliku riigi õigusnormidest, sotsialistlik seaduslikkus sotsialistliku riigi õigusnormidest kinnipidamist. Kodanliku riigi õigusnormid väljendavad aga kas kogu kapitalistide klassi või ainult monopolide tahet, teenivad nende huve, nende õigusnormide abil teostatakse töölisklassi mahasurumist, agressiivse sõja läbiviimist. Seetõttu ei oma kodanlik seaduslikkus selliste õigusnormide alal progressiivset iseloomu, eriti imperialismiperioodil, mistõttu revolutsiooniline töölisklass üldreeglina suhtub vaenulikult kodanlikku seaduslikkusesse, eriti aga fašistlike riikide seaduslikkusesse. Igakord ei suuda kodanlus isegi vähesel määral tagada reaktsiooniliste seaduste täitmist, nende suhtes seaduslikkuse printsiibi rakendamist. Hoolimata seaduse keelust võtavad töölised näiteks streikidest osa, kusjuures niisugustel juhtudel kõiki seaduste rikkujaid ei võetagi vastutusele, sest neid on liiga palju.

Kodanliku ja sotsialistliku seaduslikkuse teise erinevusena tuleb esile tõsta asjaolu, et eriti imperialismiperioodil ei saa kodanlus oma riigi seadusi sõnastada nii, nagu ta tegelikult neid tahab ellu viia. Imperialistid on sunnitud varjama oma rahvavaenulikku poliitikat ega saa seda avalikult seadustes väljendada. Nii näiteks ei julge Ameerika imperialistid kartusest rahvahulkade ees ennast paljastada ja niisuguseid seadusi välja anda, millede alusel tuleb rahupooldajaid karistada; nad ei julge avalikult lahti öelda konstitutsioonis väljendatud demokraatlikest vabadustest, omal ajal töölisklassile tehtud järeleandmistest. Siit tuleneb kodanluse poliitika teatud konkreetsetel juhtudel mitte kinni pidada oma seaduslikkusest, rikkuda oma seadusi, kuna aga töölisklass seevastu võitleb neil konkreetsetel juhtudel kodanliku seaduslikkuse elluviimise eest. Kodanliku seaduslikkuse rikkumisest vastavatel juhtudel on eriti huvitatud monopolid.

Monopolide osatähtsuse hindamisel riigiaparaadi, õigusloomingu osas esinevad mõnikord ebatäpsused. Ei ole näiteks täpne väita, et kodanlik riigiaparaat on allutatud monopolidele. See on allutatud kogu kapitalistide klassile. Kuivõrd aga monopolid kindlustavad endile suurema kasumi, saavutavad nad ka riigiaparaadis, õigusloomingu privileege väikekapitalistide huvide ar-

vel. Samuti tuleb öelda, et monopolid kindlustavad endale teatud juhtudel kodanlikust seaduslikkusest kinnipidamist või vastavatel juhtudel mittekinnipidamist väikekapitalistide huvisid rikkudes. Nii jäeti monopolistide huvides tegutsenud Prantsuse mässulised kindralid Alžeerias karistamata, kuigi nad rikkusid rängalt kodanlikku seaduslikkust.

Vastupidiselt kodanlusele, monopolidele, kes rikuvad kodanlikku seaduslikkust, on töölisklass alati huvitatud sotsialistliku seaduslikkuse rangest järgimisest. Töölisklassi huvides ei ole seadusi teisiti sõnastada, kui ta neid tahab ellu viia. Sotsialistlikul riigil pole vaja varjata ei töölisklassi ega ka kodanluse ees, et ta tahab kapitalistide klassi likvideerida, maha suruda viimase püüdeid võimu taastamiseks. See asjaolu on sotsialistliku õiguse suureks eeliseks kodanliku õigusega võrreldes, see võimaldab talle suuremat stabiilsust, selgemat väljendusvormi. Proletariaadi elulised huvid nõuavad, et tema huvides teostataks poliitikat ainult rangelt seaduslikkuse alusel. Proletariaadi diktatuuri saab teostada ainult seaduslikkuse printsiibi alusel. Sellega ühenduses ei oleks vahest siiski kõige kohasem alata sotsialistliku seaduslikkuse defineerimist väitega, et «sotsialistlik seaduslikkus on üks proletariaadi diktatuuri teostamise põhimeetodeid». Siin jääb arusaamatuks, missugused on siis teised proletariaadi diktatuuri teostamise põhimeetodid. Teatavate tsitaatide esitamise korral võib aga jääda isegi mulje, nagu võiks proletariaadi diktatuuri teostada ka seaduslikkuse rikkumise meetodiga. J. V Stalin väitis, et vastandina kodusõjaperioodile torkab sotsialismi ülesehitamise perioodil silma revolutsiooniline seaduslikkus.¹ Sellest võidakse järeldada, et sotsialistlik seaduslikkus kui proletariaadi diktatuuri teostamise meetod kodusõja perioodil järelikult silma ei torka, et seda sel perioodil nähtavasti rikutakse. See seisukoht ei ole muidugi õige. Kodusõja ajal tuli samuti kinni pidada sotsialistliku seaduslikkuse printsiibist, selle kinnipidamisest sõltus meie sotsialistliku kodumaa saatus. Kui üksikud ametiisikud nõukogude riigiaparaadis rikkusid sotsialistlikku seaduslikkust, siis ei tule nende tegusid kvalifitseerida proletariaadi diktatuuri teostamisena.

3. Sotsialistliku seaduslikkuse aktuaalsetest probleemidest

Sotsialistliku seaduslikkusega seotud probleemide uurimine on nõukogude teadlastel tähtis parteiline ülesanne, sest sellega aidatakse kaasa kommunismi kiiremale ülesehitamisele meie maal. On aga samuti selge, et mitte kõik probleemid, mis on seotud sotsialistliku seaduslikkusega, pole oma aktuaalsuselt võrdsed. Teadus peab uurima kommunismi ehitamise seisukohalt eeskätt kõige tähtsamaid küsimusi, neid, millede õige lahendamine aitab kõige rohkem kaasa kommunismi ülesehitamisele. Tihti kannatavad sot-

¹ J. V Stalin, Teosed, 8. kd., Tallinn 1949, lk. 30.

sialistlikku seaduslikkust käsitlevad tööd selle puuduse all, et neis pühendatakse vähe ruumi just kõige vajalikumale probleemidele.

Nii näiteks kasutatakse 1955. a. ilmunud riigi ja õiguse teooria õpikus sotsialistlikku seaduslikkust puudutavast peatükist tervelt kaks kolmandikku ajaloolise ülevaate andmiseks seaduslikkuse arengust Nõukogude Liidus ja rahvademokraatia riikides. Sisuliselt ei vaadelda seal mitte niivõrd seaduslikkuse kui seadusandluse arengut.

Sotsialistliku seaduslikkuse probleemidest omab kõige suuremat tähtsust küsimus, kuidas ja missuguste meetoditega tuleb riigiorganitel, ühiskondlikel organisatsioonidel ja kogu rahval võidelda sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise eest. Neid küsimusi puudutatakse riigi ja õiguse teooria õpikus ja vastavates artiklites liiga väheses ulatuses.

Dialektilise materialismi ning riigi ja õiguse teooria õpikute vastavates osades, erialases juriidilises kirjanduses me rõhutame nähtuste vastastikust seost ja põhjuslikkust, kuid sotsialistlikku seaduslikkust, õigusteadvust vaadeldes me unustame tihti selle. Selleks aga, et võidelda sotsialistliku seaduslikkuse rikkumise vastu, on vaja hästi tunda neid nähtusi, mis seda põhjustavad, seda soodustavad. Me ei tohi üksnes sellega rahulduda, et paneme lihtsalt kõik õiguserikkumised ainult kodanlike igandite süüks. Kahtlemata põhjustas tsaari-Venemaa majanduslik ja kultuuriline mahajäämus, igandid sellest ajast, mis perekonna ja ümbruskonna kaudu ka kasvavale noorpõlvele edasi anti, õiguserikkumist, kuritegevust ka nõukogude ühiskonnas.

Veel suuremal määral põhjustab kuritegevust aga kapitalistliku ühiskonnakorra säilimine väljaspool sotsialistlikku leeri. Kõige raskematest kuritegudest — eriti ohtlikest kuritegudest valdav enamik on sooritatud just kapitalismi osalise säilimise mõjul. Imperialistlikud riigid saatsid meie maale spioone, diversante, nende kallaletungid Nõukogude riigile ohutasid sisemisi kontrrevolutsioonilisi jõude nõukogudevastasele relvastatud väljaastumisele. Oktoobrirevolutsiooni perioodil tapeti Eestis kohalike parunite ja eesti kodanluse esindajate poolt näiteks Püssi ja Tähtvere mõisas 7 nõukogude võimu esindajat. Vähem esines raskeid kuritegusid pärast 1940. a. juunipööret ja pärast nõukogude võimu taastamist. Neil perioodidel tundis eesti kodanlus end liiga nõrgana, et relvaga käes asuda nõukogudevastase võitluse teele. Kui aga 1918. aasta veebruaris ja 1941. aasta juunis Saksa väed tungisid kallale Nõukogude riigile, astusid ka eesti kodanlased relvastatult välja nõukogude võimu vastu, sooritasid sadu ja tuhandeid raskeid kuritegusid. Imperialistide raadiosaadete mõjul asus Eestis ka pärast maa vabanemist fašistlikust okupatsioonist rida fašiste ja ebateadlikke kodanikke nõukogudevastase tegevuse teele. Imperialistide poolt organiseeritud kallaletung Nõukogude riigile soodustas ka mitmesuguste teiste kuri-

tegude sooritamist nõukogude kodanike poolt. Sõja tagajärjel langes rahva elatustase, rindele ja tööle mobiliseeritud vanemad ei saanud vajalikul määral lapsi kasvatada, ka kool ei suutnud seda osa täita, mis tal oli rahu ajal. Kõik see mõjus teataval määral kuritegevust soodustavalt. Kapitalistliku ühiskonnakorra säilimine suuremal osal maailma territooriumist takistab selles mõttes praegugi kuritegevuse veel suuremat vähenemist meie maal, et me oleme sunnitud võrdlemisi suuri majanduslikke ressursse juhtima riigikaitse vajadusteks, selle asemel et neid juhtida elatustaseme tõstmisele, kultuuri ja kasvatustöö alale.

Samal ajal ei saa me eitada teatavat põhjuslikku sidet ka mõningate, mitte otseselt kodanlikeks iganditeks olevate nähtuste ja seaduslikkuse rikkumise vahel. On näiteks selge, et sotsialismi-printsiibile rajatud majandus, sotsialistlik tootmisbaas ei tingi ei sotsialistliku ega isikliku omandi rikkumise kõikide faktide kadumist. Kui see oleks võimalik, siis võiksime öelda, et kapitalistliku ümbruse likvideerimisega muutuvad riik ja õigus juba enne kommunismile üleminekut täielikult tarbetuks. Tegelikult eeldab riigi hääbumine nii kapitalistliku süsteemi likvideerimist kogu maailmas kui ka vastava maa üleminekut kommunismile. Küll aga võimaldab riigi ja karistuste säilitamine ühenduses elatustaseme tõstmise ja kasvatustöö tugevdamisega saavutada sellist olukorda, kus omandi vastu suunatud seaduse rikkumise faktide esinemine juba sotsialistlikus ühiskonnas likvideeritakse.

Nõukogude juristide seisukohalt on vaja uurida kõige üksikasjalisemalt ka seda küsimust, kuidas üksikud nõukogude riigi-aparaadi lülide töös esinevad vead ja puudused soodustavad õiguserikkumiste esinemist, kuidas ja missugusel teel võivad nõukogude riigiorganid, asutused ja ettevõtted luua sellise olukorra, kus kuritegevus järsult väheneb või teatavatel aladel hoopis kaob. Mitmete partei ja valitsuse poolt riigiaparaadi tugevdamiseks läbiviidud abinõude analüüs näitab, kuidas teinekord võrdlemisi kergesti saab kuritegevust oluliselt vähendada. Nii näiteks defitsiitsete kaupade, eriti tagavaraosade tootmise planeerimises ja juhtimises esinenud puuduste kõrvaldamine, nende tootmise suurendamine koos mõnede üksikute defitsiitsete kaupade (nagu näiteks autod, masinal kootud vaibad jt.) hindade tõstmisega võttis pinna spekulatsioonilt ja teistelt meie riigis esinenud seaduserikkumistelt. Väikeste ehitusorganisatsioonide ja automajandite ühendamine ei andnud ainult suurt majanduslikku kasu, vaid ühenduses paremate kontrollivõimaluste tekkimisega vähendas oluliselt ka kuritegevuse esinemist neis ettevõtteis. Sama tuleb öelda ka varumisalase töö ümberorganiseerimise ja hindade ühtlustamise kohta. Abinõud nagu riigi administratiivse aparadi koondamine, struktuuri lihtsustamine ja otstarbekohasema asjaajamiskorra kehtestamine tõid kaasa ka sotsialistliku seadus-

likkuse kõvenemise. On selge, et siin on meie riigiorganitel kui ka kogu rahval, ühiskondlikel organisatsioonidel veel palju teha.

Võitluses kuritegevuse vastu on efektiivse mõjuga noorsoo õige kasvatuse organiseerimine. Partei ja valitsuse poolt viimasel ajal kavatsatud abinõud, mis kõrvaldavad osa noorsoo võõrdumise füüsilisest tööst ja pikendavad koolikohustust, aitavad kasvatada niisuguseid noori, kes ei andu ühiskonnaohtliku käitumise teele. Suure tähtsusega on ka väikeste karistuste ja rahatrahvide praktiseerimine, eriti aga kogu ühiskonna poolt avaldatav moraalne hukkamõist sotsialistliku ühiselu reeglite rikkujate suhtes.

Nõukogude ühiskonna tingimused mõjustavad eriti praegusel etapil kuritegevuse vähenemist, võitluse tugevdamist kuritegevuse vastu mitte ainult sellepärast, et puuduvad klassivastuolud, et elatustase ja kultuur pidevalt tõusevad, et rahvas võtab aktiivselt osa võitlusest kuritegevuse likvideerimiseks, vaid ka sellepärast, et meie ühiskonnas on võimalik kergemini avastada näiteks omandi riisumisi. Nõukogude inimese sissetulekud kui ka väljaminekud on kergesti kindlakstehtavad. Kaasinimestele torkab varsti silma, kui kellelgi ületavad väljaminekud ta seaduslikke sissetulekuid. Samuti on kerge vaevaga võimalik kehtestada kord, et näiteks individuaalelamu või selle ehitamiseks vajatav ehitusmaterjal, auto, mootorratas, jalgratas, raadio, televiisor ja teised analoogilised esemed ostmise puhul registreeritakse riiklikes ettevõtetes või asutustes. See hoiab ära näiteks ehitusmaterjalide ebaseadusliku omandamise võimalused. Analoogilise ilmega on ka riigilaenude ja loteriide suuremate võitude registreerimine.

Sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamine oleneb suurel määral nõukogude kodanike, eriti aga juhtiva kaadri õigusteadvuse arengu tasemest. Õigusnormide täitmise, sotsialistliku seaduslikkuse tagamise kõige elementaarsemaks eelduseks on, et õigusnormiga kohustatud või õigustatud isikute õigusteadvuses leiaks aset õigusnormide sisu täpne tunnetamine. Õigusnormi sisu tunnetamata ei saa juttu olla õigusnormi täitmisest, teatavate käitumiste kvalifitseerimisest õiguspärasteks või õigusvastasteks, õigustuste ja kohustuste olemasolu teadmisest. Sellepärast on normatiivaktide publitseerimisel ajakirjanduses ja vastavate selgitavate artiklite avaldamisel suur tähtsus.

Nõukogude inimese õigusteadvuses peab leidma aset aga ka seose tunnetamine õigusnormi loomise ja sellega seotud teiste nähtuste vahel, nõukogude inimene peab teadma neid põhjusi, mis tõid kaasa vastava õigusnormi loomise, neid mitmesuguseid positiivseid ja ka negatiivseid tagajärgi, mida toob kaasa õigusnormi täitmine või mittetäitmine. Alles viimaste tunnetamise abil võib inimene teha järelduse, kas õigusnormi tuleb pidada poliitiliselt ja moraalselt otstarbekohaseks, õigeks. Siin tuleb muidugi arvesse võtta, et üldiselt otstarbekohaseks tunnistatud õigusnormi täitmisega võivad paratamatult kaasneda ka mõningad negatiiv-

sed tagajärjed. Kui aga selgub, et õigusnormi täitmine toob endaga kaasa suuremat kasu kui kahju, siis tekib nõukogude inimese õigusteadvuses tahteline otsus — täita õigusnormi, võtta aktiivselt osa õigusnormi elluviimisest, mõjustades selleks ka teisi kodanikke. Kui aga selgub, et õigusnormi täitmine mõjub kokkuvõttes rahva huvidele kahjulikult, tuleb see õigusnorm selleks õigustatud organite poolt tühistada või selliselt muuta, et kahjulikud tagajärjed kaoksid või väheneksid miinimumini. Nii näiteks toimiti uue põllumajandusmaksu seaduse väljaandmise puhul.

Kõigi eespool nimetatud momentide arendamine inimese õigusteadvuses etendab suurt osa sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamisel. Eriti vajalik on kõrgesti arenenud õigusteadvuse olemasolu neile töötajatele, kes võtavad osa õigusloomingust ja õigusnormide rakendamisest. Neile antakse sageli avara suva kasutamise võimalus uute õigusnormide loomisel või rakendamisel. On aga selge, et vastav organ, kes kasutab seda avarat võimalust uusi õigusnorme nii või teisiti sisustatult luua või neid rakendada, näiteks karistada kohtualust kas kergema või raskema karistusega, peab juba konstitutsiooni alusel lähtuma vaid nõukogude rahva ja riigi huvidest. Kui aga vastav organ valib niisuguse tee temale antud suva sisustamiseks, mis ei vasta ei rahva ega riigi huvidele, siis ei vasta loodud norm või kohtuotsus kehtiva õiguse seisukohalt ka seaduslikkuse nõudele. Sellepärast tuleb juhtivateel organitel hoolega tundma õppida neid tagajärgi, mis kaasnevad seaduses lahtiseks jäetud küsimuse ühe või teise lahendamisviisiga. Vastav organ on kohustatud küsimust otsustama nii, et see oleks rahva ja riigi seisukohast kõige otstarbekam. Ebaotstarbeka akti andmine on seaduslikkuse rikkumine. Suurt abi juhtivatele töötajatele õigusnormide rakendamisel, suva kasutamisel annavad vastavad partei otsused ja erialases kirjanduses ning ajakirjanduses avaldatud seisukohad.

Meie juriidilises literatuuris tuleb edaspidi palju suuremat tähelepanu pöörata nende põhjuste ja tagajärgede esiletoomisele, mis on seotud õigusnormidega, tuleb suuremal määral selgitada õiguslike aktide majanduslikku põhjendatust.

Kodanlikus ühiskonnas pole kapitalistide huvides, et töörahvas oleks teadlik kodanliku õiguse rahvavastastest eesmärkidest, sellest, mida selle õiguse rakendamisega tegelikult taotletakse. Püütakse üldsõnaliselt piirduda valega, et kodanlik õigus kaitseb kogu rahva huve.

Sotsialistlikus ühiskonnas on aga töörahvas alati huvitatud sellest, et iga töötaja oleks täielikult teadlik sotsialistliku õiguse eesmärkidest, neist hüvedest, mis selle rakendamine temale ja kogu ühiskonnale kaasa toob.

Käesoleva teema seisukohalt huvitab meid eeskätt üks õigusteadvuse osa — õigusnormide tunnetamine. Selleks et iga kodanik,

keda õigusnormiga kohustatakse või õigustatakse, võiks õigusnormi tunnetada, on vaja Nõukogude riigil ette võtta mitmesuguseid tegevusi. Kõigepealt tuleb õigusnormid vastavates normatiivaktides — seadustes ja määrustes — selgelt väljendada, siis need normatiivaktid publitseerida ja nende sisu rahvale selgitada.

Normatiivaktide õigel vormistamisel ja sõnastamisel, nende kodifitseerimisel ja publitseerimisel on suur tähtsus. Tehniliselt halvasti korraldatud seadusandlus toob kaasa kõigepealt riigiaparaadi kallinemise. See järgneb sellest, et arusaamatuste korral tekivad arvutud järelepärimised kõrgemalseisvatele organitele, kirjavahetus kodanike ja asutuste ning ettevõtete vahel, kohtuprotsessid ja arutlused administratiivaparaadis. Puudulik seadusandluse tehnika toob endaga kaasa ka suure arvu seaduslikkuse rikkumisi teadmatusel tagajärjel. Teatavad elemendid võivad aga sellist olukorda ära kasutada teadlikult sotsialistliku seaduslikkuse rikkumiseks, Nõukogude riigi kahjustamiseks. V I. Lenin ütles: «Vähimgi seadusest üleastumine, vähimgi nõukogude korra rikkumine on juba a u k, mille töörahva vaenlased otsekohe ära kasutavad .»²

Seaduslikkuse range järgimise kindlustamiseks on vaja täpselt tähele panna, et vananenud õigusnormid, mis ei vasta enam rahva ega riigi huvidel, mis on ebaotstarbekaiks muutunud, viibimatult muudetak. Vananenud norme tuleb aga kuni nende muutmiseni siiski täita, sest nende rikkumisest tulenev kahju, omavolitsemise kahjulik toime seaduslikkuse autoriteedile ületavad selle kahju, mis tekib asjaolust, et vananenud norme ei asendata uutega.

Üheks meie seadusandluse tehnika suuremaks puuduseks oli seni asjaolu, et õigusnormide muutmisel ei näidatud ära, seal kus see vajalik on, missugused normatiivaktid või nende osad kaotavad oma kehtivuse. Seesugusel juhul tuleb orienteeruda selle järgi, et hilisem norm või selle osa, mis on vastuolus varem väljaantud normiga või vastavalt selle osaga, tühistab eelmise. Arvestades kaasaja seadusandluse tehnika keerulisust, ei ole tihti kerge öelda, missugused osad varem väljaantud normatiivaktidest kehtivad ja missugused mitte. Edaspidi tuleb muudatuste tegemisel seadusandluses täpselt fikseerida, missugused normatiivaktid või nende osad seejuures tühistatakse. Koodeksite, aga ka teiste normatiivaktide osalisel muutmisel tuleb muudatused vormistada vastavate paragrahvidena koodeksisse või teise normatiivakti sissekodifitseerimise teel.

Normatiivaktide ajalise kehtivuse osas oleks soovitav kehtestada üldine printsiip, mille kohaselt kõik normatiivaktid hakkaksid kehtima 10 päeva pärast nende publitseerimist «Eesti NSV Teatajas», kui vastavas aktis eneses ei ole näidatud teist tähtaega. See looks olukorra, kus kogu riigis hakkaksid seadused kehtima üheaegselt. Sellega väheneksid teataval määral võimalused seaduste

² V I. L e n i n, Teosed, 29. kd., Tallinn 1954, lk. 517.

rikkumiseks ja kontrollijatel oleks kergem kindlaks määrata, mis ajast tuli seadust rakendada.

Seaduslikkuse rikkumisena tuleb kvalifitseerida need juhud, kus madalamal seisva organi normatiivaktiga tühistatakse kõrgema organi poolt väljaantud õigusnorme. Niisugune praktika oli osaliselt tingitud sellest, et mõningatel juhtudel kõrgemad organid sättisid mõnda küsimust liiga üksikasjaliselt, lahendasid ise küsimusi, mida oleks võinud jätta madalamal seisvate organite hooleks. Viimasel ajal on NSVL Ülemkohus tühistanud rida NSVL Ülemkohtu pleenumi juhendavaid määrusi, mis tegelikult väljusid tõlgendamise raamidest. Samuti on seadusandlikud organid välja andnud akte, milles on loetletud hilisema seadusandlusega sisuliselt tühistatud aktid. See on kaasa aidanud seaduslikkuse tugevdamisele, sest nüüd teatakse täpselt, missugused aktid või nende osad kehtivad ja missugused mitte.

4. Õigusnormide süsteemi tähtsus kodifitseerimisel

Normatiivaktide kodifitseerimisel omab suurt tähtsust nõukogude õiguse süsteemi probleemi õige teaduslik lahendamine.

Selleks et saada õigusnormidest ülevaadet, leida meid huvitav õigusnorm määratu hulga teiste õigusnormide seast, on vaja õigusnorme süstematiseerida, on vaja neid sisuliste tunnuste järgi põhilistesse liikidesse — õigusharudesse — ja nende vastavatesse alaliikidesse jagada. Et õigusnormid avaldatakse normatiivaktidega, siis on praktiliselt soovitatav, et ühte normatiivakti koondataks ainult sisuliselt ühte õigusharusse kuuluvaid norme. Sel puhul kattub õigusnormide liigitus normatiivaktide liigitusega. Ilma selge ülevaate omamiseta õiguse süsteemist on võimatu koostada häid koodekseid, sest need peavad endasse haarama ju ainult teatava õigusharu norme.

Viimasel ajal on meie juriidilises kirjanduses õiguse süsteemi kohta elavalt sõna võetud, kusjuures on avaldatud väärtuslikke mõtteid. Ettepanekute teatavas osas on aga veel tunda dogmatismi elemente. Nii näiteks tegi V. S. Tadevosjan ettepaneku kõik õigusnormid jagada kolme põhiharusse: riigi-, majandus- ja tsiviilõiguse harusse. Praktiliselt on niisugune klassifikatsioon tarbetu ja läbiviidamatu.

Ka ettepanek tunnustada ainult viit õigusharu (riigi-, administratiiv-, tsiviil-, kriminaal- ja protsessiõigus) kannab samuti kunstlikku, formaalset ilmet. Vist oleks õigem jääda praktikas ennast õigustanud 13 õigusharu juurde. Missugusel alusel toimub aga õigusnormide jagamine nendesse harudesse, sel alal valitseb meil teatav selgusetus. Räägitakse, et jagamine õigusharudesse toimub õigusnormidega reguleeritavate ühiskondlike suhete või siis reguleerimise meetodi järgi. Vahetegemiseks teatavate õigusharude vahel, näiteks finantsõiguse ja tsiviilõiguse vahel, võime tõesti teata-

va eduga kasutada reguleerimise meetodit, kuid teiste õigusharude vahel vahetegemiseks sellest alati ei piisa.

Tegelik õigusnormide süstematiseerimine näitab aga, et tuleb eraldi iga õigusharu tunnused kindlaks määrata, kusjuures neid on ühelainsal õigusharul teinekord mitu. Iga õigusharu määratletakse seega temale omaste tunnuste abil. Need tunnused on välja kasvanud praktilise elu vajadusest ega ole tuletatud ainult mingist abstraktselt loogilisest süsteemist. Üks või teine norm, normatiivakt määratakse ühte või teise õigusharusse suurel määral lähtudes praktilisest otstarbekusest, sellest, kuidas enamik normi rakendajaid neid kõige hõlpsamini üles leiab. Remonditööline näiteks ei paiguta ka oma tööriistu töölaua eri kohtadesse mitte ainult teoreetilistest seisukohtadest lähtudes, vaid eeskätt töö huvidest, tööriistade hõlpsa kättesaadavuse huvidest lähtudes. Ka juristidel tuleb õigussüsteemi kindlaksmääramisel lähtuda teataval määral sellest, kuidas neil ja kogu rahval on kergem leida neid huvitavaid norme.

Riigiõiguse harusse loetakse need normid, mis käsitlevad võimuorganite ja kõrgema valitsemisorgani — valitsuse — moodustamist, töökorda, ülesandeid, kui ka normid, mida sisaldavad endas konstitutsioonid kui kõige kõrgema jõuga normatiivaktid. Need normid peavad olema ühes harus sellepärast, et nende normidega tutvumisest on huvitatud kogu rahvas kui võimuorganite looja ja kontrollija, samuti sellepärast, et sellest on huvitatud peale võimuorganite ja valitsuse ka kogu riigiaparaadi koosseis, keda ju eelmiste poolt juhitakse. Administratiivala kogu normistikust pole rahvas alati nii üksikajaliselt enam huvitatud, sellest on huvitatud eeskätt vastavad ametiisikud, riigiaparaadi töötajad. Finantsala normid on seotud riigiaparaadi ühe lüluga — finantsorganitega. Järelikult tuleb õigusnormide süstematiseerimisel suurel määral arvestada ka isikute ringi, kes on kohustatud neid norme rakendama, täitma, kes vastavate õigusnormidega on õigustatud. Veel suuremal määral tuleb seda printsiipi arvestada ühe õigusharu alajaotuste, s. o. normide kindlaksmääramisel, mis kuuluksid ühte seadusse, määrustikku.

Need ettevõtetes ohutustehnikat reguleerivad õigusnormid, millede täitmise üle järelevalve on pandud aurukatelde järelevalvet teostavale eriinspektuurile, tuleb koondada eri aktidesse, kuna need normid, millede täitmise üle teostavad järelevalvet ametiühingute tehnilised inspektuurid, tuleb koondada omaette aktidesse.

Normid, mis reguleerivad töösuhteid kolhoosides, kuuluksid puhtteoreetilisest alusest lähtudes oma aine, reguleeritava eseme poolest tööõiguse valdkonda, kuid puhtpraktilisest seisukohast on neid otstarbekam paigutada kolhoosiõiguse harusse. Esiteks erinevad kolhoosi töösuhteid reguleerivad normid suurel määral siiski tööliste ja teenistujate töösuhete kohta kehtivatest normi-

dest. Vaevalt oleks otstarbekas neid norme haarata näiteks ühisesse koodeksisse. Tööõiguse õpikud, normatiivaktide kogumikud, mis haaraksid endasse nii tööliste ning teenistujate tööõiguse kui ka kolhoosnikute tööõiguse, muutuksid liiga mahukateks. Nii töölistele kui ka kolhoosnikule kujunevad kasutamiseks ebamugavateks koodeksid, kogumikud ja õpikud, millest ainult teatav osa neid huvitab.

Teiselt poolt räägib rida asjaolusid selle kasuks, et kolhooside tööõiguslikud normid leiaksid koha selles aktis, selles õpikus, mis käsitleb ka kõiki teisi kolhoosialaseid küsimusi, millest on huvitatud kõik kolhoosnikud. Niisugusteks küsimusteks on kolhooslik omand, kolhoosi tulude jaotamine, kolhoosi juhtimine, kolhoosi liikmeks olek, kolhoosipere, maakasutamise õigus jne. Teatud küsimused tuleb kolhoosiõiguse harusse võtta ka kolhoosi juhtkonna ja kolhoose juhtivate riiklike organite huvides. On aga muidugi selge, et teoreetilistes uurimustes, nagu näiteks teemadel «Õigus tööle», «Tööõiguslikud suhted nõukogude ühiskonnas», «Sotsialistlik töö tasustamise printsiip», «Haiguskindlustus NSV Liidus» jt., võivad autorid käsitleda koos nii ettevõtete kui ka kolhooside töösuhteid.

Niisuguseid suhteid, mis tekivad kolhoosi ja kolhoosnikute või üksikute kolhooside vahel ja on sarnased teiste kodanike vahel tekkivate suhetega, ei ole otstarbekas võtta kolhoosiõigusesse. Vastasel korral tuleks meil koostada kolhoosiliikmete jaoks kolhoosialane tsiviilkoodeks, mis peaaegu mitte millegi poolest ei erine tavalisest tsiviilkoodeksist.

Arvestades kohustatute ringi laialdast ulatust, pole õige võtta töökoodeksisse norme töökoormatuse kohta. Siin pole ju kohustatuteks mitte ainult töölised ja teenistujad, kelle kohta kehtivad kõik teised töökoodeksi eeskirjad, vaid kõik kodanikud, nende seas ka kolhoosnikud. Samuti poleks õige korraldada asja nii, et samad normid poolitataks kahe õigusharu vahel: töökoodeksisse võetaks sisse normid, mis korraldavad töökoormatust töölistele, mõnda kolhoosialasesse akti aga täpselt samad kohustused kolhoosnikutele. See looks liigse parallelismi ja raskendaks nende organite tööd, kes korraldavad kohustusliku töö rakendamist.

Kuigi kõik haridust, kvalifikatsiooni tõstmist korraldavad normid kuuluksid oma esemelt administratiivõiguse haru haridusala alajaotusse, on siiski otstarbekohane kvalifikatsiooni tõstmist, mida organiseeritakse ettevõtte poolt oma tööliste kollektiivile, käsitleda tööõiguse harus. Õeldu käib ka tööliste kultuurilise ja olustikulise teenindamise kohta ettevõtetes.

Kriminaalõiguse haru normide koosseis määratakse samuti kindlaks praktiliste kaalutluste alusel. Üldiselt arvatakse siia normid, mis sätivad karistusi ohtlikumate õiguserikkumiste puhul. Need normid aga, mis sätivad karistusi vähese ühiskonnaohetlikkusega õiguserikkumiste puhul, arvatakse distsiplinaarkaris-

tuste osas tööõiguse hulka ja administratiivkaristuste osas administratiivõiguse hulka. Siin võetakse arvesse, et karistajaks ei ole mitte kohus, vaid administratiivorgan, kes otsustab karistusi lihtsustatud korras, ja et distsiplinaarvastutuse osas rikutakse tööseadusandluse eeskirju, mis kuuluvad tööõiguse harusse ja administratiivvastutuse osas rikutakse haldusõiguse eeskirju, mis kuuluvad haldus- ehk administratiivõiguse harusse.

Kodanike huvides on paigutada kõik tähtsamad distsiplinaarkaristust korraldavad normid töökoodeksisse, kuna administratiivkaristuste osas tuleks kaaluda eriakti koostamist, kusjuures kehitiiv seadusandlus tuleks unifitseerida ja kriminaalkoodeksist kõik vastavad normid sinna üle kanda.

Prokuratuuri järelevalve õigusharu normistikku arvatakse normid, mis käsitlevad ainult prokuratuuri kompetentsi. Need normid, mida prokuratuur rakendab ühistel alustel teiste asutustega, nagu raamatupidamist jne. sättivad normid, kuuluvad vastavatesse teistesse õigusharudesse.

Võiks näiteks veel lisada, et inimeste sünni registreerimist, nime andmist, surnuks tunnistamist reguleerivad normid arvatakse traditsiooni põhjal tsiviilõiguse harusse kuuluvaks. Tegelikult võib neid norme niisama suure õigusega pidada riigiõiguse (valimisõigus), administratiivõiguse (passi, sõjaväekohustuse osas) või perekonnaõiguse harusse kuuluvaks. Arvestades nende normide peamist rakendajat, oleks vahest otstarbekas need normid arvata perekonnaõiguse harusse.

Perekonnaõiguse hulka ei arvata selliseid küsimusi, nagu paljulapselistele emadele makstavad toetused, soodustused maksude ja pensionide alal, lastega perekondadele antavad soodustused korteripinna ja arstiabi alal ning koolikohustus, sest nende alade normid moodustavad lahutamatu osa vastavatest maksuseadustest, pensioniseadustest, elamu- ja haridusalastest normatiivaktidest. Teiseks põhjuseks, miks neid norme perekonnaõiguse hulka ei arvata, on asjaolu, et näiteks maksusoodustused ja paljulapselistele perekondadele määratavad toetused kuuluvad finantsorganite kompetentsi. Viimaste huvides on, et need normid arvataks finantsõiguse harusse.

Koolikohustust sättivad normid on samuti lahutamatus seoses koolidesse puutuvate teiste normidega. Kooli juhatus ja vastava ala juhtivad nõukogude asutused on sellest huvitatud, et need kõik leiduksid administratiivõiguse haru vastavas alajaotuses.

On muidugi ilmne, et teinekord on raske ära hoida teatavat paralleelsust, ühe ja sama normi käsitlemist nii üht kui teist õigusharu käsitlevas õpikus. Mitmesse koodeksisse üht ja sama õigusnormi muidugi võtta ei tule, sel juhul võidakse normi poolitada — ühte koodeksisse võtta ta sellisel kujul, et ta kohustatuteks on töölised ja teenistujad, teise sel kujul, et ta kohustatuteks on kolhoosnikud.

Lastevanemate huvides on siiski vajalik, et nende kui lastevanemate õigusi ja kohustusi sättivad finants-, elamu-, haridus- ning teiste alade normid kogutaks vastavatesse mitteametlikesse väljaannetesse, et nendel teemadel kirjutataks artikleid ja peetaks loenguid.

Eriteostes ja seadusandlust sisaldavates mitteametlikes erikogumikes tuleb käsitleda üheskoos ka neid küsimusi, mis on ühised mitmele õigusharule, näiteks küsimus sotsialistliku omandi kaitsest, õigusest tööle, vanemate õigustest ja kohustustest, nõukogude kodanike isiklike õiguste kaitsmisest, naiste ja noorte erioigustest kõigi õigusharude lõikes jne. Ka sellised erisüsteemid aitavad kaasa nõukogude õiguse paremale tundmaõppimisele.

Kodifitseerimise üheks tähtsamaks nõudeks on normatiivaktide mahu vähendamine. Praegu on meil liiga palju ja liiga ulatuslikke normatiivakte, milledes leidub palju parallelismi, asjatuid kordamisi. Ei ole otstarbekas korrata näiteks töökoodeksi sissejuhatuses konstitutsioonis avaldatud põhimõtteid, kusjuures need antakse võrreldes konstitutsiooniga koguni lühendatud kujul. Ei ole mõtet ühe normatiivaktiga juba kehtestatud normi teises normatiivaktis uuesti korrata, sest sellistel sõnastustel puudub normatiivne tähtsus. Pealegi vähendab selline võte konstitutsiooni autoriteeti. Töökoodeksi teksti eri raamatuna välja andes tuleks selle algusse paigutada väljavõtted konstitutsioonist. Ei ole mõtet ka koodeksi palgaküsimust käsitlevasse peatükki võtta põhimõtet, et palga kõrgust ei tohi määrata sõltuvalt töölise rahvuslikust või rassilisest kuuluvusest. Siingi on õigem leppida konstitutsioonist väljavõtte toomisega. Peale selle tuleb ju arvestada, et rahvuste võrdõiguslikkuse põhimõtte kehtib mitte ainult palgaküsimuse, vaid ka kõigi teiste tööõiguslike küsimuste lahendamisel. Sellised kordamised võivad tekitada normi rakendamisel ja täitmisel ainult arusaamatusi ega aita kaasa kodanike juriidilise kvalifikatsiooni tõstmisele, abstraktse mõtlemise arendamisele.

Koodeksite koostamisel tuleb hoiduda kordamistest. Ei ole mõtet näiteks öelda ühe artikli esimeses osas, et ületunnitööd on üldreeglina keelatud, ja teises lõikes, et neid võib teha ainult allpool loetletud juhtudel. Viimasest jätkub, et iga tööline sellest aru saaks. Koodeksite kasutamise hõlbustamiseks tuleb need kirjastuse poolt varustada viidetega. Kui näiteks ületunnitööd sättivad normid sisalduvad ühes, selle tasustamine aga teises osas, siis tuleb sellele allmärkuses tähelepanu juhtida, samuti koodeksi lisas olevatele materjalidele.

Neid norme, mida koodeks sisaldab, ei ole mõtet korrata eriaktides, kus koodeksi põhimõtteid konkretiseeritakse. Ei ole näiteks mingit vajadust töö sisekorra eeskirjades korrata lühidalt suurt osa kehtiva töökoodeksi norme või sellega töökoodeksit asendada, nagu seda kohati praegu tehakse. Distsiplinaarkaristust korraldavad mitmed aktid. Neist võib välja jätta töökoodeksis juba leidu-

vad eeskirjad ja ülejäänud osas võib neid eeskirju ühtlustada. Miks näiteks on vaja töölistele kohaldada karistusena noomitust ja valju noomitust, kuna vastutavatele töötajatele kohaldatakse ainult noomitust? Oleks vaja ühtlustada ka juhtiva, vastutava töötaja mõistet, mis praegu iga eri küsimuse lahendamisel on erinev.

Paljud küsimused, mida praegu lahendatakse igal konkreetsel juhul eriakti andmisega, võidakse lahendada üldisel kujul pikema perioodi kõigi konkreetsete juhtumite jaoks. Nii näiteks võidakse pühadel töötamise kohta anda üks akt, mis reguleerib kõigil pühadel töötamist transpordi alal, selle asemel et iga konkreetse püha eel seda eraldi reguleerida. Ka üldise puhkepäeva üleviimist pühapäevalt mõnele teisele päevale seoses ligidase pühaga võidakse korraldada kogu aasta peale ette või reguleerida isegi määramata aja peale ette. See soodustaks nii üksikute isikute kui ka asutuste ja ettevõtete aja planeerimist.

Koodeksite koostamisel on üheks põhilisemaks küsimuseks, kas võtta koodeksisse kõik vastava ala õigusnormid või piirduda ainult kõige tähtsamatega. Kriminaalkoodeksi puhul on loomulik, et kõik karistusnormid leiduksid koodeksis. See vastab nii kodanike, kohute, prokuratuuriorganite kui ka teiste asutuste ja ettevõtete huvidele. Töökoodeksi puhul selline kodifitseerimise meetod arvesse ei tule. Siin tuleb piirduda ainult kõige tähtsamate normide koodeksisse sissevõtmisega, mis korraldavad kõigi või valdava osa töötajate ja teenistujate töösuhteid. Koodeksist tuleb välja jätta need eeskirjad, mis puudutavad ainult administratsiooni ja millest töölistel ja teenistujad pole otseselt huvitatud.

Niisugused küsimused, nagu tööleping, töödistsipliin, tööaeg jt. tuleks koodeksis üksikasjaliselt reguleerida, kuna need küsimused, mis puudutavad ainult teatavaid töötajate kategooriaid, tuleks avaldada eriaktidena.

Praktilistest kaalutlustest lähtudes oleks otstarbekas töökoodeksisse võtta ainult need sotsiaalkindlustuse eeskirjad, millest on huvitatud kõik töölised. Nii näiteks peab iga tööline ja teenistuja tundma ajutise töövõimetuse korral kehtivat sotsiaalkindlustusõigust. Samuti on vajalik, et töökoodeksis leiduksid tähtsamad sotsiaalkindlustuse eeskirjad ka emade abistamise kohta. Mis puutub aga pensioniala seadusandlusse, siis peab iga töötaja teadma ainult selle põhialuseid, teadma, millistest asjaoludest sõltub pensioni suurus, milliseid põhilisi dokumente nõutakse tööstaaži tõestamiseks jne. Need teadmised on vajalikud ka noorele töötajale, kellel varakult tuleb arvestada, et süstemaatilisest töötamisest, pidevast tööstaažist oleneb ta edaspidise pensioni suurus.

Õigusnormide väljaandmisel tuleb tõsiselt kaaluda ka riigiaparadi töö ökonoomsust. Mõne normiga lahendatakse küll võib-olla õigesti mõni küsimus, kuid sellega kaasnevad liiga suured kulud, mistõttu mõni teine lahendus oleks otstarbekam. Meenutame näiteks omaaegset kriitikat Karjala vabariigi finantsorganite töö

kohta, kus finantsaparaadi palgad moodustasid suurema summa kui elanikkonnalt saadavad maksud. Ei ole suurt mõtet ka näiteks komandeerimise puhul elukindlustusmaksu piletite hinnast maha arvata ja töötaja kanda jätta. Asjaajamise seisukohalt oleks lihtsam selle asemel näiteks päevaraha ülemmäära rubla võrra vähendada.

Normatiivaktide suur ulatus on tihti tekkinud ka sellest, et töötajate eri gruppidele antakse soodustusi väga paljudes küsimustes, selle asemel et seda koondada näiteks põhipalgale või pensionile. Personaalpensionäridel on näiteks rida eesõigusi korteriüüri, kütte, arstiabi jne. alal, mis asjaajamise teeb keerukaks. Lihtsam oleks siin osa eesõigusi asendada pensionimäära kõrgendamisega.

Seadusandluse tehnika küsimused etendavad kodifitseerimisel küllaltki tähtsat osa. Meie oludes, kus normatiivakte tuleb tõlkida vene keelest liiduvabariigi keelde ja vastupidi, on normatiivakti artiklite punkte otstarbekas tähistada mitte tähtedega, vaid numbritega. Siis jäävad ära arusaamatused, mis on tingitud näiteks sellest, et täht «v» on vene keele tähestikus kolmas, eesti keeles aga üks viimaseid.

Terminoloogia osas on osa meie normatiivakte vananenud ega vasta tänapäeva nõuetele. Kasutatakse näiteks terminit «tööseaduste koodeks», kuigi koodeks ei koonda endasse paljusid seadusi, vaid on ise üks seadus. Sellepärast oleks õigem rääkida lihtsalt «töökoodeksist». Mõnes tööseadusandlust käsitlevas aktis räägitakse näiteks ettevõtetest, asutustest ja organisatsioonidest, teistes aga lisatakse neile veel ehitusvalitsused ning majandid, kuigi tegelikult mõlema akti ulatus isikute osas on võrdne. Segadust suurendab tihti veel asjaolu, et õpikutes kasutatakse seaduste vananenud sõnastust.

Kodifitseerimistöö paremustamiseks oleks vaja anda eriline akt, instruksioon, mis korraldaks ametlike teatajate väljaandmist ja normatiivaktide projektide koostamist.

Kodifitseerimistöö võib olla ainult siis edukas, kui sellele tõmmatakse kaasa lai avalikkus: kõiki töölisi huvitavate koodeksite koostamisel, näiteks töökoodeksi puhul, tuleb projekt arutada läbi eriti ametiühinguorganisatsioonide osavõtul. Eriti tuleb kodifitseerimistööle kaasa tõmmata meie teaduslikud uurimisasutused ja kõrgemad koolid. Viimases osas polnud meil olukord kuni viimase ajani kuigi rõõmustav. Eesti NSV juristide poolt on nõukogude ajal kaitsnud 22 dissertatsiooni, kuid ainult vähestes neist tehakse teatavaid ettepanekuid kehtiva seadusandluse muutmiseks või kodifitseerimiseks. Spetsiaalselt kodifitseerimise küsimustele pole pühendatud ühtki dissertatsiooni. Rea aastate jooksul oli ka valdav enamik õppejõudude teistest teaduslikest töödest nõrgalt seotud kehtiva õigusega, kodifitseerimisega; vähestes neist tehti ettepanekuid kehtiva seadusandluse muutmiseks. Viimastel aastatel,

eriti aga 1957 aastast alates, on olukord selles osas tunduvalt paranenud. Kogu Tartu Riikliku Ülikooli Õigusteaduskonna õppejõudude kollektiiv peale kahe õppejõu on rakendunud Eesti NSV koodeksite projektide koostamise komisjonide liikmetena tööle. Teaduslike tööde plaanis on kodifitseerimise küsimustega seotud teemade arv tõusnud kolme neljandikuni. Rida teaduskonna õppejõude võtab osa kohaliku nõukogu mitmete komisjonide tööst.

Ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia õiguse sektor on aktiivselt osa võtnud seaduseelnõude, sealhulgas koodeksite ja külanõukogude põhimääruse väljatöötamisest.

Soovida jätab meil aga kontakt ja kogemuste vahetamine venasvabariikide juristidega, eriti Läti ja Leedu NSV-st. Loodame, et käesolev nõupidamine kujuneb siin pöördepunktiks.

Meie sotsialistlikus ühiskonnas on praegu kõik objektiivsed tingimused olemas valdava osa Nõukogude seadusandluse kodifitseerimiseks, hästi korrastatud Nõukogude koodeksite ja seadustekogude väljaandmiseks. Majanduslik ja poliitiline olukord on meil ju stabiilne. Meil ei ole ei majanduskriise, ei antagonistlikke ega üldse teravaid vastuolusid ühiskonna liikmete vahel, meil toimub majanduse ja kultuuriala juhtimine plaani alusel. Stabiilne majanduslik ja poliitiline olukord tagab aga seadusandluse stabiilsuse, s. t. et valdav osa õigusnormidest võib aastateks muutmatuks jääda.

Kodifitseerimistöö edukus oleneb vaid sellest aktiivsusest, mida meie nõukogude organid, eriti aga juristid, töötagu nad praktilisel või teaduslikul alal, üles näitavad.

Nõukogude juristid on teadlikud, et kõrgel tasemel toimuv kodifitseerimistöö on samal ajal ka nõukogude poliitika konkretiseerimise, selle elluviimise töö, nad teavad, et kodifitseerimise läbiviimine kõrgel tasemel tähendab kogu meie nõukogude riigiparaadi töökultuuri tõstmist.

Nõukogude inimesed ootavad õigustatult, et nad saaksid varsti neid huvitavad koodeksid, kus fikseeritakse kõik nende põhilised õigused ja kohustused. Ei ole mingit kahtlust, et nõukogude juristid täidavad selle poliitiliselt tähtsa ülesande.

ВОПРОСЫ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ ЗАКОННОСТИ И ЗАДАЧИ КОДИФИКАЦИИ РЕСПУБЛИКАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Доктор юрид. наук П. Вихалем
Кафедра истории государства и права

Р е з ю м е

1. В первой части статьи указывается, что задачи социалистической законности совпадают с задачами социалистического государства и права.

В учебниках теории государства и права уделяется чрезмерно большое внимание историческому обзору истории законности, причем фактически дается исторический обзор законодательства.

2. Буржуазная законность отличается от социалистической не только тем, что первая означает воплощение в жизнь интересов буржуазии, а вторая — интересов трудового народа, но и тем, что буржуазия в определенных случаях не осмеливается формулировать свои нормативные акты в том виде, в каком она хотела бы ввести их в действие. Поэтому в таких случаях буржуазия в целом или только монополисты заинтересованы в нарушении своей законности.

3. Среди актуальных проблем социалистической законности следует особое внимание уделить причинам правонарушения и содействующим обстоятельствам, изучению профилактических средств. Часть преступлений вызвана наличием капиталистического окружения, войной, развязанной империалистами. Подъемом жизненного и культурного уровня, а также уровня воспитания можно уже в социалистическом обществе ликвидировать нарушение социалистической и личной собственности; предпосылкой этого является сохранение государства и государственного принуждения до достижения коммунизма.

4. В отношении правовой системы следует учитывать то, что признаки каждой правовой отрасли необходимо выделять особо, не ограничиваясь общей ссылкой на то, что основой правовой системы является различие общественных отношений или же отличный метод регулирования.

В действительности следует при систематизации правовых норм учитывать и тот круг лиц, которых соответствующими пра-

новыми нормами обязывают, управомочивают, или какие органы применяют эти правовые нормы. Исходя из таких чисто практических позиций, следует, например, трудоустройства колхозников рассматривать в рамках колхозного права. Учитывая то, что трудовая повинность действует не только в отношении рабочих и служащих, но и в отношении всех граждан, следует эти нормы удалить как из кодекса законов о труде, так и из отраслей трудового права.

В статье рассматривается ряд проблем, связанных с техникой кодификации, и дается обзор хода работ по подготовке республиканских кодексов.

KOLHOOSIDE HUVISID KAITSVATEST NORMIDEST EESTI NSV TSIIVIILKOODEKSI PROJEKTIS

Õigusteaduse kand. V. Kelder
Tsiiviilõiguse ja -protsessi kateeder

Nõukogude tsiiviilõiguse määratluse kohaselt reguleeritakse tsiiviilõiguse normidega mitte üksnes riiklike organisatsioonide omavahelisi ja kodanikevahelisi varalisi suhteid, vaid ka kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlike organisatsioonide vahelisi suhteid.

Kolhooside varalisi suhteid reguleeritakse aga mitte ainult tsiiviilõiguse, vaid ka spetsiaalse õigusharu — kolhoosiõiguse normidega. Seepärast vabariiklike tsiiviilkoodeksite koostamisel tuleb ühe küsimusena paljude hulgast lahendada ka küsimus nende kahe õigusharu piirtlusest, nende omavahelisest vahekorrast või konkreetsemalt — küsimus sellest, millised kolhooside varalisi suhteid reguleerivad õigusnormid tuleb võtta tsiiviilkoodeksisse ja millised jätta spetsiaalse õigusharu, kolhoosiõiguse valdkonda.

Teorias on seni tehtud mitmeid katseid nende õigusharude omavaheliseks piiritlemiseks. Ajakirja «Советское государство и право» redaktsioonikolleegiumi üldistavas kokkuvõttes diskussioonist tsiiviilõiguse eseme kohta¹ toodud kriteeriumist lähtudes reguleeritakse nõukogude tsiiviilõiguse normidega vaid selliseid kolhooside varalisi suhteid teiste juriidiliste ja füüsiliste isikutega, sealhulgas ka oma liikmetega, millede subjektid esinevad võrdõiguslike pooltena. Tsiiviilõiguse normidega ei reguleerita aga kolhoosliku tootmisprotsessi organiseerimise ja läbiviimise pinnalt tekkivaid varalisi suhteid. Viimaste hulka kuuluvad kõigepealt kolhoosi suhted, mis tal tekivad oma liikmetega seoses töö organiseerimise, artelli asjade juhtimise, tulude jaotamise, õue-aiamaa kasutamise ja teiste asjaoludega. Kõikides neis suhetes ei esine kolhoos ja kolhoosnik tsiiviilõiguslikule suhtele omaste võrdõiguslike pooltena. Samuti ei teki need suhted tsiiviilõiguse reguleerimisobjekti kuuluvate vahetussfääri käibesuhetena, vaid suhetena tootmissfääris. Tsiiviilõigust tööõigusest eristavaks kriteeriumiks loetakse asjaolu, et tsiiviilõiguse reguleerimisobjekti moodustavad vahetussuhted käibesfääris, tööõiguse reguleerimisobjekti aga suh-

¹ Vt. О предмете советского гражданского права (к итогам дискуссии), «Советское государство и право», 1955, № 5, lk. 57.

ted tootmissfääris, tootmisprotsess ise.² Sama kriteerium tuleb mõnevõrra arvesse ka tsiviilõiguse piiritlemisel kolhoosiõigusest, kusjuures kolhoosiõiguse reguleerimisobjekti hulka kuuluvate suhete ring on tunduvalt laiem tootmisprotsessi läbiviimisel tekkivate töösuhete ringist; viimased moodustavad vaid ühe osa kolhoosiõiguse reguleerimisobjekti hulka kuuluvatest suhetest, nn. kolhooslikud töösuhted.

Teoreetiline printsiip üksikute õigusharude piiritlesest reguleerimisobjekti kaudu abistab meid kahtlemata mõningal määral ka kolhoosiõiguse piiritlemisel tsiviilõigusest, annab tsiviilkoodeksi iseloomu ja ulatuse mõningad alused. Kuid tema jäägitu ellurakendamine praktikas on vägagi raske. Õigusharude omavahelise piiritlemise kriteerium reguleerimisobjekti kaudu nõuab igale õigusharule iseseisva reguleerimisobjekti leidmist. Tuleb aga siinkohal märkida, et kõik senised katsed piiritleda kolhoosiõigust teistest õigusharudest temale iseseisva reguleerimisobjekti leidmise teel pole suutnud anda rahuldavat lahendust ei praktilise ega teooriale. Ka sellised kolhoosiõiguse teistest õigusharudest piiritlemise kriteeriumid, nagu kolhooslik omand, liikmeks olek, normipäev ja teised, ei anna vastust paljudele tegeliku elu küsimustele, ja mis peamine, ei abista meid õiguse süstematiseerimisel ja üksikute õigusharude kodifitseerimisel. Objektiivse õigussüsteemi maksimaalne edasiandmine üksikute õigusharude kodifitseerimisel peab aga olema peamiseks eesmärgiks, mille teenistusse rakendatakse üksikute õigusharude teoreetilised piiritleuskriteeriumid.

Seoses viimaste aastate jooksul kolhooslikus tootmises toimunud oluliste muudatustega ja nendega kaasnevate muudatustega ka vastavates õigusnormides on kolhoosiõigusele iseseisva reguleerimisobjekti leidmine veelgi raskemini teostatav. Nii näiteks oli masina-traktorijaamade ja kolhooside vaheliste lepinguliste suhete tunnistamine kolhoosiõiguslikeks argumenteeritav masina-traktorijaamadel lasuva spetsiaalse kolhooside abistamise ja kolhooside riikliku juhtimise funktsiooniga. Masina-traktorijaamade reorganiseerimisega 31. märtsi 1958. a. NSV Liidu Ülemnõukogu seaduse «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» alusel remondi- ja tehnikajaamadeks aga langesid viimastelt ära kolhooside tehnikaga teenindamise ja kolhooside riikliku juhtimise funktsioonid ning muutus oluliselt nende suhete iseloom kolhoosidega. Praegu remondi- ja tehnikajaamadel lasuvate funktsioonide teostamisel on remondi- ja tehnikajaamad ning kolhoosid nendevahelistes õigussuhetes vaadeldavad täiel määral võrdõiguslike tsiviilõigusliku lepingu pooltena. Kui juba 1954. a. prof. A. V. Venediktov püüdis õigustada seisukohta, et masina-traktorijaama ja kolhoosi vaheline leping

---

² Vt. «Советское государство и право», 1955, № 5, lk. 56.

moodustab endast tsiviilõigusliku, mitte aga kolhoosiõigusliku lepingu, sest et ülekaalus selles lepingus on tsiviilõiguslikele suhetele omane ekvivalentsuse printsiip³, siis veel rohkem on alust seda väita remondi- ja tehnikajaamade ning kolhooside vaheliste lepinguliste suhete iseloomu kohta.

1958. aastani kehtinud põllumajandussaaduste varumise õiguslikest vormidest tunnistas teooria kolhoosiõiguslikeks kohustuslike müüginormide vormi⁴ ja kontraheerimislepingu⁵, tsiviilõiguslikeks aga põllumajandussaaduste riikliku kokkuostu lepingu⁶ ja komisjonilepingu. Põllumajandussaaduste varumise süsteemi ümberkorraldamisega NLKP Keskkomitee 1958. a. juunipileenumi otsuse ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 30. juuni 1958. a. määruse «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest» alusel aga langetasid ära just need õiguslikud vormid, mis varem olid vaadeldavad kolhoosiõiguslikena. Uue varumissüsteemi kohaselt sai ainsaks põllumajandussaaduste varumise õiguslikuks vormiks riikliku kokkuostu leping, mis juba varem oli tunnistatud tsiviilõiguslikuks lepinguks.

Paljud viimastel aastatel toimunud muudatused kolhooslike suhteid reguleerivates õigusnormides kas laiendavad tsiviilõiguse normide kehtivussfääri või tõendavad küsimuse vaieldavuse korral ühtede või teiste suhete kuuluvust tsiviilõigusesse.

Analoogiline olukord tekib ka kolhoosi- ja tööõiguse omavahelisel piiritlemisel. Isamaasõja-järgsel perioodil pidas teooria kolhooslikke töösuhteid reguleerivaid õigusnorme vaieldamatult kolhoosiõiguse normideks, kuigi täielikku selgust polnud ka nende kahe õigusharu omavahelises vahekorras. Viimasel ajal on aga teooria täie teravusega tõstatanud küsimuse kolhooslike töösuhteid reguleerivate normide iseloomust ja nende kuuluvusest tööõiguse normide hulka.⁷ Kuigi sellele seisukohale on toodud ka tõsiseid vastuväiteid⁸, ei kaalu need üles kolhooslike töösuhteid

³ Vt. A. В. Венедиктов, О системе гражданского кодекса СССР «Советское государство и право», 1954, № 2, lk. 31.

⁴ Vt. Колхозное право, Москва 1950, lk. 11; Б. А. Лисковец, Правовое регулирование обязательных поставок. «Советское государство и право», 1955, № 1, lk. 26.

⁵ Vt. Колхозное право, Москва 1950, lk. 231—232.

⁶ Vt. И. Г. Мревлишвили, Предмет и система советского социалистического гражданского права. «Советское государство и право», 1954, № 7, lk. 110—111; А. В. Венедиктов, О системе гражданского кодекса СССР «Советское государство и право», 1954, № 2, lk. 35—36.

⁷ Vt. А. Е. Пашерстник, О соотношении общесоюзного и республиканского законодательства о труде. Тезисы Межвузовского научного совещания, МГУ, 1957; А. Е. Пашерстник, О сфере действия советского трудового права. Тезисы Межвузовского научного совещания, ЛГУ, 1957; А. Е. Пашерстник, О сфере действия и принципах советского трудового права. «Советское государство и право», 1957, № 10, lk. 99; Б. К. Бегицев, Вопросы кодификации законодательства о труде. Вопросы кодификации со-

reguleerivaid norme tööõiguse normidena vaatlejate poolt toodud argumente. Eriti elukaugetena tunduvad prof. N. G. Aleksandrovi poolt toodud motiivid kolhoosiõiguse ajaloost, kusjuures on jäetud tähele panemata just olevikus kolhooslikes töösuhetes ja neid reguleerivates õigusnormides toimunud sellised olulised muudatused, nagu üleminek garanteeritud normipäevatasule, eesrindlikes kolhoosides aga otsesele rahalisele töötasule töönormide täitmise eest normipäevi arvestamata⁹ kolhoosnike pensioneermiseeskirjade kehtestamine, seni masina-traktorijaamades kehtinud ohutustehnika ja tööstustervishoiu eeskirjade laiendamine kolhoosidele, tööstaži säilitamine masina-traktorijaamadest kolhoosidesse üleläänud mehhanisaatoritele, nende kuuluvus ametiühingusse jne.

Hoopiski elulisem ja praktilistele eesmärkidele vastuvõetavam on aga teooria nn. kompleksõigusharudest.¹⁰ Kui üldse asuda seda kontseptsiooni pooldavale seisukohale, siis enam kui ükski teine õigusharu vastab kompleksõigusharu tunnustele just kolhoosiõigus.

Meie arvates kompleksõigusharude teooria ja seega ka kolhoosiõiguse tunnistamine kompleksõigusharuks pole vastuolus ei praktilise elu eesmärkidega — õigusnormide süstematiseerimise ja kodifitseerimise ülesannetega — ega ka kolhoosiõiguse edasise arengu perspektiividega. Kompleksõigusharude teooria seab vastava õigusharu moodustamise sõltuvusse just ennekõike praktilistest eesmärkidest, nendest konkreetsetest ülesannetest, mis seisavad konkreetse rahvamajandusharu või mõne tema kitsama osa ees. Just kolhoosliku tootmissektori ühiskondlike suhete edasise arendamise ja kindlustamise vajadus on selleks asjaoluks, mis ei pea otstarbekohaseks nende normide jaotamist põhiõigusharude vahel, vaid nõuab nende eraldamist põhiõigusharust iseseisvaks kompleksõigusharuks. Sotsialistlike ühiskondlike suhete ja neid reguleerivate õigusnormide iseloom on niivõrd mitmekeesine, et nende süstematiseerimiseks ei piisa ainult ühest jaotusest, s. o. jaotusest põhiõigusharude vahel, vaid see klassifikatsioon peab olema veelgi üksikasjalisem.

Kompleksõigusharude tunnustamine ei tähenda sugugi nende õigusharude likvideerimist iseseisvate õigusharudena, nagu seda väidavad prof. N. G. Aleksandrov ja A. A. Ruskol, vaid ainult nende mittetunnustamist põhiõigusharudena. Kolhoosiõigus komp-

---

ветского законодательства, Свердловск 1957, lk. 168—170; В. М. Догадов и др., К вопросу о системе «Основ законодательства о труде». Вопросы кодификации советского права, Ленинград 1957, lk. 25.

⁸ Vt. A. A. Рускол, Колхозное право в системе советского права. «Советское государство и право», 1958, № 3, lk. 120—125; Н. Г. Александров, О месте трудового и колхозного права в системе советского социального права. «Советское государство и право», 1958, lk. 117—125.

⁹ Vt. V. Hižnjakov, Kas normipäev on vajalik, «Eesti Kommunist», 1958, nr. 6.

¹⁰ Vt. М. Д. Шаргородский, О. С. Иоффе, О системе советского права. «Советское государство и право», 1957, № 6, lk. 106.

leksõigusharuna eksisteerib ka edaspidi iseseisva õigusharuna. Selle seisukoha tunnustamine, millesse kahjuks enamik teoreetikuist peale selle idee ülestõstjate suhtub eitavalt, nõuab just senisest suurema tähelepanu pööramist kolhoosiõiguse normide kodifitseerimisele, kõikidest põhiõigusharudest vastavate normide eraldamisele ja nende liitmisele ühtseks tervikuks. Töö kolhoosiõiguse normide kodifitseerimise alal jätab võrreldes teiste õigusharudega just kõige rohkem soovida.

Ühtsest nõukogude õigusnormide kogumikust tuleks eraldada ja kodifitseerida kolhoosiõiguse normidena kõik sellised, mis on adresseeritud kas ainult kolhoosidele või kolhoosnikutele ja kolhooside juhtimisega tegelevatele organitele. Kolhooside varalisi suhteid reguleerivatest õigusnormidest tuleks tsiviilkoodeksisse võtta sellised, mis on adresseeritud mitte ainult kolhoosidele, vaid ka teistele adreassaatidele, ning mis samal ajal on oma iseloomult ühtsed ka kõikide kolhooside jaoks.

Kolhooslikus tootmisprotsessis tekkivate ühiskondlike suhete iseloom ja eriline tähtsus tingivad mitte ainult osa varalisi suhteid reguleerivate normide (tsiviilõiguslike normide) eraldamise kolhoosiõigusse kui kompleksõigusharusse, vaid ka mõningad erisused neid suhteid reguleerivates tsiviilkoodeksi normides. Kolhooslike varaliste suhete osatähtsus tingib vajaduse võtta tsiviilkoodeksisse norme, mis reguleerivad ainult neid suhteid, olles aga samal ajal adresseeritud kõigile õigussubjektidele. Kolhooslikus tootmises tekkinud ühiskondlike suhete edasine areng ja kindlustumine toob aga samaaegselt kaasa ka vastupidise tendentsi neid suhteid reguleerivate õigusnormide arengus, s. o. nende lähenemise riiklikus tootmissektoris tekkinud ühiskondlikke suhteid reguleerivatele õigusnormidele. Kolhoosliku omandi edasise arengu ja kindlustumise protsess nõuab näiteks kolhooslikku omandit reguleerivate õigusnormide mõningate seni kehtinud erisuste muutmist uues vabariiklikus tsiviilkoodeksis. Nii N. S. Hruštšovi teeside «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» üldrahvaliku arutelu käigus kui ka NSV Liidu Ülemnõukogu V koosseisu II istungjärgul avaldati paljude kolhoosnikute poolt arvamust, et kolhooside jagamatud fondid ei moodusta tänapäeva tingimustes enam üksikute kolhooside omandit, vaid kogu nõukogude rahva abiga loodud üldrahvaliku omandi. Ülemnõukogu istungjärgul ütles Moskva oblasti Luhhovitsõ rajooni Stalini-nimelise kolhoosi esimees Generalov: «Meie kolhoosis on jagamatu fondi suurus 15 miljonit rubla. Kolhoosi jagamatu fondi loomisest on võtnud osa mitte ainult meie artelli kolhoosnikud, vaid ka tööstusettevõtete töölised, kes valmistasid meile masinaid ja mehhanisme, samuti aga ka teadlased, kes rikastavad põllumajandust uute saavutustega. Meie kolhoosi jõukus on saavutatud riigi aktiivsel kaasabil, seepärast oleks aeg pidada jagamatuid

fonde üldrahvalikuks omandiks.»¹¹ Neis kolhoosniku sõnades on leidnud kujuka väljenduse kolhoosliku omandi riiklikule omandile lähenemise protsess, mis ei tohi märkamatuks jääda ka neid omandivorme reguleerivad õigusnorme vastuvõtivatele organitele.

Kuivõrd me aga praegusel momendil ei saa rääkida erinevuste täielikust kadumisest sotsialistliku omandi kahe vormi vahel, siis niivõrd peavad need erisused kajastuma ka vabariiklikus tsiviilkoodeksis. Kolhoosliku ja riikliku omandi vahel valitsevaid erisusi peaks koostatav vabariigi tsiviilkoodeks kajastama palju üksikasjalisemalt, kui seda tegi ja võis teha 1922. a. VNFSV Tsiviilkoodeks. Näiteks erinormide puudumise tõttu on meie kohtupraktika praegu sunnitud rakendama tsiviilkoodeksi üldnorme kahju tekitamisest (VNFSV TsK § 403 jt.) kolhoosi liikmete poolt kolhooslikule omandile tööülesannete täitmisel kahju tekitamise korradel, kuigi on selge, et kahju täieliku heastamise printsiibi rakendamine neil korradel pole otstarbekas. Seda silmatorkavam on see ebaotstarbekus, kui meenutada, et töölised ja teenistujad kannavad asutuse ja ettevõtte varale (riiklik omand) tööülesannete täitmisel põhjustatud kahjude eest üldreeglina vaid piiratud materiaalet vastutust.

Kolhooslike varaliste suhete erisused peaksid leidma kajastust järgmistes tsiviilkoodeksi instituutides; omandiõiguse instituudis, omandi õigusliku kaitse instituudis, obligatsiooniõiguse üldosa instituudis ja obligatsiooniõiguse eriosa instituutides. Kõik mainitud instituudid peaksid sisaldama üldnormide kõrval ka kolhooside varalisi suhteid reguleerivaid norme.

Tsiviilkoodeksi süsteemi koostamisel tõusetub muidugi küsimus kolhooside varalisi suhteid reguleerivate õigusnormide paigutumisest koodeksi süsteemis. Vabariiklike tsiviilkoodeksite süsteemi küsimusi on erialases kirjanduses käsitletud tagasihoidlikult. Käesoleva töö seisukohalt on kõige huvipakkumad S. S. Aleksejevi ettepanekud vabariiklike tsiviilkoodeksite süsteemist. S. S. Aleksejevi arvates peaks vabariiklike tsiviilkoodeksite süsteem rajanema erisustel sotsialistliku omandi kahe vormi — riikliku ja koöperatiiv-kolhoosliku omandi vahel. Tsiviilkoodeksi eriosa esimene alajaotus peaks reguleerima varalisi suhteid, mille subjektidena esinevad kodanikud, teine alaosa riikliku omandi pinnalt tekkivaid varalisi suhteid ja kolmas — kolhooside varalisi suhteid, peamiselt kohustusõiguslikke.¹²

Mitte lugesdes oma põhieesmärgiks tsiviilkoodeksi süsteemi üksikasjalist käsitlust, märgime vaid, et meie arvates pole selline süsteem eluline. Üldse ei tahaks nõustuda omandivormide erisustel

¹¹ Заседание Верховного Совета СССР пятого созыва (первая сессия). Стенографический отчет, Изд. Верховного Совета СССР, 1958, lk. 108.

¹² Vt. С. С. Алексеев, О системе Основ гражданского законодательства СССР и республиканских гражданских кодексов. Вопросы кодификации советского законодательства, Свердловск 1957, lk. 118—119.

rajaneva tsiviilkoodeksi süsteemiga. Erisused omandivormide vahel omavad tsiviilkoodeksi süsteemi seisukohalt kahtlematult olulist tähtsust, kuid seda tähtsust ei tule siiski ülehinnata. Õigusnormide kodifitseerimine nõuab palju üksikasjalisemat jaotust, kui seda on jaotus vaid omandivormide alusel, normide süstematiseerimise alusel tsiviilkoodeksis peavad olema üksikasjalisemad kui jaotuse alus vaid omandivormide järgi. Koodeksi süsteemi rajamine vaid klassifitseerivale alusele omandivormidest viiks paratamatult liigsetele kordamistele ja koodeksi üksikute alajaotuste omavahelise erikaalu printsiibi põhjendamata rikkumistele. Vaevalt küll erisused kolhoosliku omandi pinnalt tekkivates obligatsiooniõiguslikes suhetes omavad sellist erikaalu, mis lubaks vastavatest normidest moodustada ühe tsiviilkoodeksi eriosa alajaotustest.

Kolhooside varalisi suhteid reguleerivaid õigusnorme pole vaja lahti rebida tsiviilkoodeksi üldisest süsteemist ja nad võivad vabalt paikneda üldse vastavate küsimuste ringi reguleerivate normide hulgas.

Omandisuhteid reguleerivate normide kõrval peaksid vabariiklikud tsiviilkoodeksid sisaldama järgmisi, vaid kolhooslikke omandisuhteid reguleerivaid norme: kooperatiiv-kolhoosliku omandi subjekti määratlevad normid; kooperatiiv-kolhoosliku omandi objektide ringi ning erisusi määratlevad normid; kooperatiiv-kolhooslikku omandit põhi- ja käibevahenditeks jaotavad normid; kooperatiiv-kolhoosliku omandi tekkimise allikaid reguleerivad normid; põhi- ja käibevahendite käsutusrežiimi määratlevad normid; kooperatiiv-kolhoosliku omandi teistele kolhoosidele, kooperatiivsetele organisatsioonidele ja riiklikele asutustele ning ettevõtete ülemineku aluseid ja korda reguleerivad normid; normid, mis määravad kooperatiiv-kolhoosliku omandi objektide ringi, millele ei või pöörata sissenõudeid; ülejäänud objektidele sissenõuete pööramise kord.

Märgitud küsimusi peaksid tsiviilkoodeksid reguleerima vaid niivõrd, kuivõrd need on ühised kõikidele õigusnormi adressaatidele. Ainult kolhoosidele adresseeritavad õigusnormid tuleks aga jätta kõrvale, näit. kolhoosliku omandi käsutus-, kasutus- ja valdusrežiimi üksikküsimused.

Omandi tsiviilõigusliku kaitse instituudid vabariiklikus tsiviilkoodeksis peaksid samuti sisaldama kõikidele omandivormidele üheaegselt laienevate õigusnormide kõrval ka norme, mis laieneksid vaid kolhooslikule omandile. Kolhoosliku omandi riiklikule omandile lähenemise protsess tingib vajaduse kaotada mõningad seni eksisteerinud erisused kolhoosliku omandi tsiviilõiguslikus kaitses.

Vindikatsioonilise hagi mõiste määratlemisel peaksid vabariiklikud tsiviilkoodeksid arvestama teooria poolt tehtud ettepanekuid ja määratlema vindikatsiooni mitte ainult kui omaniku õigust välja nõuda oma vara võõrast seadusevastasest valdusest, vaid ka

kui asja seaduse- või lepingujärgse valdaja õigust nõuda selliste õigusrikkumiste kõrvaldamist, mis pole seotud vara valduse kaotusega.¹³ Seejuures pole aga huvituseta märkida, et mainitud väärtusliku täienduse autorid kolhoosliku omandi vindikatsiooni määratlemisel piiravad seda vaid kolhoosi kui omaniku õigustega nõuda oma vara seadusevastasest valdusest. See lünk teoorias ei tohi aga mõjustada vindikatsiooni määratlust tsiviilkoodeksis kui kõikide omandiõiguse ja seaduspärase valdusõiguse subjektide õigust nõuda kas oma vara seadusevastasest valdusest või õiguserikkumiste kõrvaldamist. Kolhooside valduses võivad olla nii lepingulistel kui ka muudel alustel mitmesugused teistele kolhoosidele, riiklikele asutustele ning samuti kodanikele omandiõiguse alusel kuuluvad objektid, nagu tootmis- ja majapidamishooned, põllumajanduslikud masinad, töö- ja produktiivloomad jne. 18. aprilli 1958. a. NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusega «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktori jaamad reorganiseerimisest» antakse kolhoosidele õigus lepingute alusel laenutada remondi- ja tehnikajaamadelt selliseid riigile kuuluvaid põllumajanduslikke masinaid, mille ostmine kolhoosidele on ebaökoonoomne. Poleks õige niisugustel juhtudel jätta kolhooside kui seaduslike valdajate huvid õigusliku kaitseta selle valduse rikkujate vastu. Kolhoosi kui seadusliku valdaja huvide kaitseta jätmine tähendaks samaaegselt ka nende objektide omanike huvide kaitse nõrgendamist. Seepärast peab vindikatsioonilise hagi määratlus vabariiklikus tsiviilkoodeksis olema kõikide omanike ja seaduspäraste valdajate huve kaitsev

Pikemat aega on erialases kirjanduses vaidlusobjektiks olnud küsimus piiramata vindikatsiooni põhimõtte (VNFSV TsK § 60, lg. II) laiendamisest kolhooslikule omandile. Ka sellest vaidlusest peaks lahendava lõppkokkuvõtte tegema vabariiklik tsiviilkoodeks, juhul kui seda põhimõtteliselt ei lahendata tsiviilseadusandluse «Üldalustes». Teoorias on püütud isegi väita, et vastupidiselt VNFSV TsK § 60 lg. II sõnaselgele formuleeringule piiramata vindikatsiooni põhimõtte nagu juba laienekski kolhooslikule omandile. Seejuures toetutakse NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi 22. aprilli 1942. a. määrusele «Kohtupraktikast kolhoosidele ja sovhoosidele kuuluvate ja neilt evakueerimise ajal ebaseaduslikult võõrandatud loomade tagastamise asjades». Mainitud määrus vaatleb karjaste poolt kolhoosidele ja sovhoosidele kuuluvate loomade müüki evakuatsiooni tingimustes nende riisumisena ja annab seega aluse loomade müüki kvalifitseerida kolhoosi käest tema

---

¹³ Vt. A. B. Венедиктов, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва—Ленинград 1954, lk. 101—109; Ю. К. Толстой, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР. Ученые записки ЛГУ № 182, вып. 5, lk. 87.

vara tahtevastase väljaminekuna ning õiguse vinditseerida kolhooslikku omandit ka kolmandalt heauskselt valdajalt VNFSV TsK § 60 lg. II alusel. Ülalmainitud määrusest ongi tehtud järeldus, et kolhoosid juba kehtiva õiguse kohaselt võivad vinditseerida oma vara igalt heauskselt valdajalt. Seda järeldust ei saa aga pidada õigeaks. Kõigepealt ei oma NSV Liidu Ülemkohtu Pleenum õigust muuta tsiviilkoodeksi norme, kus § 60 lg. II on sõnaselgelt väljendatud piiramata vindikatsiooni põhimõtte laienemine vaid riiklikule omandile. Ülemkohtu Pleenumi määrus ei seadnudki seda oma eesmärgiks, vaid asetab raskuspunkti hea- ja pahauskse valduse selgitamisele ning väidab, et evakuatsiooni tingimustes kolhoosidele kuuluvate loomade ostmise karjastelt, kellel polnud nende loomade suhtes käsutusõigust, oli üldreeglina pahauskne. Pahauskse valduse korral aga omab kolhoos õigust vindikatsioonilise hagi esitamiseks ka kolmandate valdajate vastu.

Õigemaks tuleb pidada nende autorite seisukohti, kes püstitavad piiramata vindikatsiooni põhimõtte kolhooslikule omandile laiendamise küsimuse tulevase seadusandluse aspektist.¹⁴ Enamik küsimust käsitletud autoritest pooldab selle jaatavat lahendust. Järjekindlalt eitavale seisukohale on aga asunud prof. I. V. Pavlov.¹⁵ Tema põhilised vastuargumendid seisnevad järgmises: esiteks — piiramata vindikatsiooni laiendamine kolhooslikule omandile tähendab nagu selle õigusliku režiimi võrdsustamist riikliku omandi õigusliku režiimiga ajal, mil me veel ei saa rääkida nende kahe omandivormi majanduslikust võrdsusest; teiseks — nõukogude seadusandlus kaitseb kõigiti heausksete valdajate huvisid ja piiramata vindikatsiooniõiguse andmine kolhoosidele tähendaks heausksete valdajate huvide rikkumist; kolmandaks — kolhoosid nagu polekski majanduslikult eriti huvitatud oma vara natuuras tagasinõudmisest vindikatsioonilise hagi alusel, sest seda asendavat vahetult valdajalt saadav rahaline kompensatsioon.

Kahjuks ei saa toodud väidetega siiski nõustuda. Õigusnormid ei pea mitte üksnes registreerima vastavates ühiskondlikes suhetes toimunud muudatusi, vaid pealisehituse elemendina peavad nad ka aktiivselt kaasa aitama nende suhete edasisele arengule ja kujunemisele. Seadusandja peab teatud määral ette nägema ühiskondlike suhete arengusuunda ja tendentsi ning vastu võtma ka selle arengusuunaga kooskõlas olevad õigusnormid. Kolhoosliku omandi edasisele arengule mõjub kahtlematult kaasaaitavalt tema igakülgne õiguslik kaitse. Kolhoosliku omandi režiimi osaline kattuv

---

¹⁴ Vt. Н. Д. К а з а н ц е в, Законодательные мероприятия по укреплению колхозов, «Советское государство и право», 1946, № 11—12, lk. 37—38; Н. Д. К а з а н ц е в, Право колхозной собственности, Москва 1948, lk. 146.

¹⁵ Vt. И. В. П а в л о в, Некоторые вопросы науки колхозного права «Советское государство и право», 1953, № 1, lk. 29; И. В. П а в л о в, Л. Н. Б а х о в к и н а, Право колхозной собственности СССР, Изд. АН СССР Москва 1957, lk. 175 jj.

mine riikliku omandi õigusliku režiimiga ei tähenda milgi määral nende majanduslikku võrdsustamist, vaid näitab, et nad mõlemad on ühtse sotsialistliku omandi vormid.

Prof. I. V Pavlovi väide, et kolhooslik omand, eriti aga tema produktsioon, võtab kaubakäibest osa ulatuslikumalt kui riiklik omand, on kahtlematult õige. Kuid kaubakäibe objektiks selle täielikus mõttes on just kolhooside produktsioon kui liigitunnustega piiritletav ja vindikatsioonilise hagi esemeks mitteolev objekt. Vindikatsioonilise hagi esemeks olevad individuaalselt piiritletavat kolhoosliku omandi objektid, s. o. peamised kolhoosi tootmisvahendid, võtavad küll osa kaubakäibest, kuid piiratumal määral kui kolhooside produktsioon. Seepärast ei saa rääkida ka mingist olulisest heausksete valdajate huvide rikkumisest kolhoosidele piiramata vindikatsiooniõiguse andmisel.

31. märtsi 1958. a. NSV Liidu Ülemnõukogu seaduse alusel kolhoosidele põllumajanduslike masinate müügiga aga laieneb olulisel määral kolhooside põhiliste tootmisvahendite ring ja tõuseb nende osatähtsus kolhoosliku omandi objektide hulgas. Põhiliste tootmisvahendite osatähtsuse suurenemine nõuab ka nende õigusliku kaitse tugevdamist.

Kui põllumajandusliku produktsiooni sattumise korral kolmandate heausksete valdajate kätte kolhoosi tahte päraselt kolhoosi tööpoollest rahuldab vahetult valdajalt saadav rahaline kompensatsioon, siis sedasama ei saa öelda põhiliste tootmisvahendite kohta. Traktorite ja muude põllumajanduslike masinate ostmiseks kolhooside poolt kehtestasid NSV Liidu Ministrite Nõukogu 18. aprilli 1958. a. ja 30. juuni 1958. a. määrused kindla korra ja kolhoos ei saa neid mitte alati osta vabaturult. Võimalik on vaid üksikjuhudel nende ostmine teistelt kolhoosidelt. Seega pole kolhooside huvide seisukohalt kaugeltki ükskõik, kas tal on õigus vindikatsioonilise hagi esitamise teel nõuda välja kolmandalt heausksetl valdajalt kolhoosi käest tahtepäraselt väljaläinud põhilisi tootmisvahendeid või on tal vaid õigus nõuda vahetult valdajalt rahalist kompensatsiooni.

Nendest kaalutlustest lähtudes pooldame seisukohta, et tulevane tsiviilseadusandlus annaks ka kolhoosidele õiguse vinditseerida oma vara igalt heausksetl valdajalt, sõltumata selle vara kolhoosi käest väljamineku moodusest.

VNFSV Ülemkohtu Pleenum oma 25. VI 1925. a. määruses andis seletuse, et riigiorganite poolt kodanike vastu esitatud vindikatsioonilisi hagisid ei tule allutada VNFSV Tsiviilkoodeksis kehtestatud aegumistähtaegadele. Seejuures on pleenum pidanud silmas riikliku omandiõiguse presumptsiooni ja selle kestvat iseloomu. Kirjanduses on tehtud ettepanek formuleerida see pleenumi seletus tulevases seadusandluses õigusnormina ning ühtlasi laiendada seda põhimõtet ka riigiorganite poolt kolhooside ja teiste kooperatiivsete ettevõtete vastu esitatavatele vindikatsioonilistele

hagidele ning seega aegumistähtaegadele allutada vaid riigiorganite omavahelised vindikatsioonilised hagid.¹⁶

Seega VNFSV Tsiviilkoodeksi eeskirjade ja VNFSV Ülemkohtu Plenumi seletuse kohaselt kolhooside vindikatsiooniliste hagide suhtes rakendatakse aegumistähtaegu. Kirjanduses on tõstatatud küsimus ka sellest, kas tulevases seadusandluses kolhooside vindikatsiooniliste hagide suhtes rakendada aegumistähtaegu või mitte. On esitatud nii aegumistähtaegade rakendamist pooldavaid kui ka eitavaid seisukohti.¹⁷ Vahepealse ettepaneku teevad prof. A. V. Venediktov ja A. N. Arzamastsev.¹⁸ Nende ettepanekute kohaselt aegumistähtaegu ei tuleks rakendada kolhooside poolt kodanike vastu esitatavate vindikatsiooniliste hagide puhul. Kolhooside vindikatsiooniliste hagide suhtes aga teiste kolhooside ja riigiorganite vastu tuleks endiselt rakendada aegumistähtaegu.

Oma seisukohta motiveerivad nad sellega, et aegumistähtaegade rakendamine on üheks asjaoluks, mis sunnib kolhoosi rangemalt järgima finantsdistsipliini ja kõikide oma vahendite arvestust. Selles tuleb muidugi autoritega nõustuda. Kuid samal ajal ei saa märkimata jätta ka seda, et aegumistähtaegade rakendamine siiski kitsendab kolhooside huve ja nõrgendab kolhoosliku omandi kaitse täielikkust. Ka riigiorganid peavad järgima finantsdistsipliini, kuid ometigi on osutunud vajalikuks anda neile vindikatsiooniliste hagide esitamise õigus kodanike vastu piiramata tähtaegadel. Järelikult on siiski leitud, et aegumistähtaegade rakendamine riigiorganite vindikatsioonilistes hagides kodanike vastu kahjustab riigi huve rohkem kui aegumistähtaegade mitterakendamisega kaasuvad häired finantsdistsipliinis ja varade arvestuses. Eelöeldu kehtib ka kolhooside kohta.

Meie arvates kolhooside vindikatsiooniliste hagide aegumistähtaaja küsimus tuleks lahendada lähtudes samadest põhimõtetest kui riiklikugi omandi puhul. Kui riiklike organite vindikatsiooniliste hagide aegumistähtaaja rakendamise või mitterakendamise korral võetakse arvesse, kas riiklik omand on välja läinud riikliku omandi valdaja, s. o. riigiasutuste ja ettevõtete käest täielikult või on ta vaid üle läinud ühelt riigiorganilt teisele, siis seesama põhimõte peaks olema rakendatav ka kolhoosliku omandi suhtes. Kolhoosi vindikatsioonilised hagid tuleks meie arvates allutada aegumistähtaegadele vaid siis, kui see omand pole välja läinud kolhoos-

---

¹⁶ Vt. A. B. В е н е д и к т о в, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва—Ленинград 1954, lk. 146.

¹⁷ Vt. Я. М. Кириллова, Исковая давность по советскому гражданскому праву. Автореферат канд. дисс., Свердловск 1952, lk. 11; Н. Д. К а з а н ц е в, Права колхозной собственности, Москва 1948; Ю. К. Т о л с т о й, sealsamas, lk. 125.

¹⁸ Vt. A. B. В е н е д и к т о в, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва—Ленинград 1954, lk. 149; А. Н. А р з а м а с т с е в, Охрана социалистической собственности по советскому гражданскому праву, Изд. ЛГУ. 1956, lk. 69.

likust tootmissektorist, s. t. on vaid üle läinud ühelt kolhoosilt teisele. Arvestades seda, et varalised vaided omandiõiguse suhtes esinevad sagedamini just kolhooside endi vahel, ja asjaolu, et aegumistähtajad on siiski stiimuliks vara õigeaegsele väljanõudmisele, tuleks seega aegumistähtaegadele allutada vaid kolhooside vindikatsioonilised hagid teiste kolhooside vastu.

Juhtudel aga, kui kolhooslik omand on välja läinud kolhooslikust tootmissektorist, peame me vajalikuks kolhoosliku omandi ja kolhooside huvide täielikumat kaitset. Siia kuuluvad kõigepealt kolhooside vindikatsioonilised hagid kodanike vastu. Võttes aga arvesse asjaolu, et sotsialistlik riik ei vastanda riiklike ettevõtete ja kolhooside huviseid, vaid hindab ja kaitseb mõlemaid võrdselt, leiame me võimaliku olevat subjektide hulka, kellede vastu kolhooside poolt esitatud vindikatsioonilised hagid ei peaks alluma aegumistähtajale, kanda ka riiklikud asutused ja ettevõtted.

Seega meie ettepanekute kohaselt tuleks aegumistähtaegadele allutada kolhooside vindikatsioonilised hagid ainult teiste kolhooside vastu, kolhooside vindikatsioonilised hagid aga üksikkodanike ja riigiorganite vastu aegumistähtaegadele mitte allutada.

Tsiviilkoodeksi normid kahjude heastamise küsimustes peaksid olema rakendatavad vaid neile juhtudele, mil kahju kolhooslikule omandile on tekitatud kas kolhoosi liikme või kolhoosi liikmeks mitteoleva isiku poolt väljaspool tööülesannete täitmist. Kolhoosnikute vastutus kolhooslikule omandile tööülesannete täitmisel tekitatud kahjude eest tuleks meie arvates reguleerida eriaktiga. Kuigi ka mainitud eriakt sisaldab kahtlematult tsiviilõiguse norme, pole nende lülitamine tsiviilkoodeksisse otstarbekohane, sest kolhoosnikute materiaalse vastutuse küsimustest vajavad reguleerimist paljud üksikasjad, nagu materiaalse ja distsiplinaarse vastutuse vahekorra, diferentseeritud materiaalse vastutuse, ametiisikute ja alaealiste vastutuse erisuste jt. küsimused. Kõikide nende küsimuste reguleerimine tsiviilkoodeksis viiks tsiviilkoodeksi kõrvale tema põhisuunast.

Tuleb veel kord rõhutada, et eriakti väljatöötamine kolhoosnikute materiaalsest vastutusest peaks olema lähema tuleviku küsimus, sest ei saa rahulduda olukorraga, et kolhoosnikute vastutus tööülesannete täitmisega tekitatud kahjude eest pole diferentseeritud. Kiiret lahendamist vajavad ka küsimused trahvi iseloomu kandvate distsiplinaarkaristuste rakendamisest üldse ja samuti nende koosrakendamisest materiaalse vastutusega. Palju on aga ebaselgust ka kolhoosidele tekitatud kahjude suuruse kindlaksmääramises.

Omandi kaitsele suunatud lepinguõigusiikud normid peaksid tulevases vabariiklikus tsiviilkoodeksis samuti arvestama kolhooside mõningate lepinguliste suhete erisusi. VNFSV TsK § 30 formuleeringu aadressil tehingute seadusvastasusest on erialases kirjanduses tehtud rida väärtuslikke kriitilisi märkusi, mida mui-

dugi tuleb arvestada vabariiklike tsiviilkoodeksite väljatöötamisel. Kuid küsimus kolhooside tehingute seadusvastasusest on nii teoorias kui ka praktikas küll kõige ebaselgem. Mõningal määral tingituna nii sellest ebaselgusest kui ka kolhooside lepinguliste suhete omapärast on erialases kirjanduses tehtud ettepanek töötada välja ka spetsiaalne seadusandlik akt kolhooside lepinguliste suhete kohta.¹⁹

Meie arvates pole kolhooside lepinguliste suhete iseloom seda-võrd spetsiifiline, et neile pühendada spetsiaalset õigusakti. Põhilised erisused võivad vabalt kajastuda vabariiklike tsiviilkoodeksite obligatsiooniõiguse üldosa normides ja üksikute lepingute institututides. Peamiseks küsimuseks, mis kolhooside lepingulistest suhetest vajab lahendamist väljaspool tsiviilkoodeksi raame, on küsimus mitmesuguste lepingute sõlmimise ja kinnitamise korrast. Kolhoosisiseste organite kompetentsi küsimusena võiks see küsimus leida lahenduse põllumajandusliku artelli tüüppõhikirjas.

Senised vabariikide tsiviilkoodeksid annavad küll tehingute tühiseks tunnistamise alused, kuid ei püüa avada nende aluste sisu. Kui näiteks riigiettevõtte poolt seadusvastaselt või riigile ilmse kahju tekitamise eesmärgil sõlmitud tehingute tühiseks tunnistamine on praktikas mõnevõrra lihtsam, siis kolhooside poolt seadusvastasuse või riigile ilmse kahju tekitamise eesmärgi mõistete avamine on kaugelt raskem. Peale selle kerkib aga küsimus ka sellest, kas ei tule tühiseks tunnistada ka kolhooside poolt kolhoosile endale ilmse kahju tekitamise eesmärgil sõlmitud tehingud. Seadusvastase konkreetne olemus kolhooside poolt sõlmitavates tehingutes avaldub aga teistsugustes asjaoludes kui riigiettevõtete poolt sõlmitavates tehingutes. Sellega seoses tuleks kaaluda küsimust, kas poleks võimalik anda vabariiklikes tsiviilkoodeksites tehingute seadusvastasuse ja riigile ilmse kahju tekitamise mõistete seletus, tunnused.

Kuigi viimasel ajal on pooldamist leidnud ettepanek seadusvastaseks tunnistatud tehingute järgi riigi tuludesse nõuda ka ühelt süüdlaselt lepingupoolelt, juhul kui teine pool pole süüdi seadusvastase tehingu sõlmimises, ei saa siiski pidada lõplikult lahendatuks küsimust seadusvastaste tehingute tagajärgedest. VNFSV TsK §-s 147 ettenähtud seadusvastaste tehingute tagajärgi rakendab meie kohtupraktika kolhooside suhtes võrdlemisi harva. Nende tagajärgede mitterakendamist kolhooside suhtes on ka teooria hakanud põhistama.

NSV Liidu Ülemnõukogu Pleenumi 5. mai 1950. a. määrus «Kohtupraktikast kolhooside tsiviilalasjades» tunnistab seadusvastasteks kolhooside poolt oma produktsiooni madalamate hindadega realiseerimise tehingud, kuid õiguslikest tagajärgedest näeb ette vaid kahepoolse restitutsiooni kui seadusvastastele tehingutele mitte-

¹⁹ Vt. Г. И. Хайдас, О хозяйственных договорах колхозов. «Советское государство и право», 1958, lk. 57.

omase tagajärje. A. V. Venediktov ja A. N. Arzamastsev teevad ettepaneku rakendada ka selliste seadusvastaste tehingute puhul kogu lepingu järgi saadu riigi tuludesse nõudmist, kuid seda vaid lepingu teise poole, s. o. kodanike, mitte aga kolhoosi suhtes, põhjusel, et kolhoos niisuguste tehingute sõlmimisel tegutsevat kas eksituse või muude vabandavate põhjuste mõjul.²⁰ Kolhooside üksikute tsiviilõiguslike lepingute käsitlemisel rõhutatakse samuti VNFSV TsK § 147 rakendamise vajadust teise lepingupoole, kuid mitte kolhoosi suhtes. Eesmärgiga piirata tsiviilkodeksis seadusvastaste tehingute sõlmimise eest ettenähtud karistuslike tagajärgede rakendamist kolhooside suhtes, otsivad autorid mõnigi kord kolhooside süü puudumise tõendamiseks kunstlikke tingimusi. Nii leiab A. V. Venediktov, et kolhoos sõlmib oma produktsiooni müümise tehingud madalamate hindadega eksituse mõjul, B. A. Liskovetsi arvates aga «ostja» survel või pettusel.²¹

Me muidugi ei eita kolhooside poolt seadusvastaste tehingute sõlmimise võimalust ka mainitud asjaoludel, kuid see pole mingiks reegliks, vaid ainult erandjuhuks. Kuidas saab kolhoos eksida hindades, kui kolhoosid tonnide viisi realiseerivad oma toodangut nii riikliku kokkuostu korras kui ka kolhoositurul?

Meie arvates küsimuse olemus seisneb selles, et seadusvastaste tehingute sõlmimise puhul kogu lepingu järgi saadu nõudmine riigi tuludesse on liiga range sanktsioon. Seadusvastaselt lepingu järgi saadu võib sageli moodustada suured summad ja selle nõudmine kogu ulatuses riigi tuludesse on vahel ebaotstarbekas. Tundub, et just nendest põhjustest lähtudes meie kohtupraktika ka kolhooside poolt sõlmitud seadusvastaste lepingute tühiseks tunnistamisel rakendab kolhooside suhtes VNFSV TsK §-s 151 ettenähtud tagajärgi ja teooria püüab sellele leida põhjustust.

Kohtupraktika analüüs aga viib meid veendumusele, et karistuslike tagajärgede mitterakendamisel kolhooside suhtes seadusvastaselt sõlmitud lepingute eest on ka oma negatiivsed tulemused. Vaid mõlemapoolse restitutsiooni rakendamine ei avalda mingil määral preventiivset toimet. Tingimustes aga, kus järjest laienevad ja mitmekesisituvad kolhooside lepingulised suhted, on vaja mõelda ka lepingudistsipliini kindlustavatele õiguslikele abinõudele. Seepärast tuleb kolhooside suhtes, kes on süüdi seadusvastaste tehingute sõlmimises, ka edaspidi rakendada karistuslikke tagajärgi. Et aga kogu lepingu järgi saadu nõudmine riigi tuludesse oleks liiga range sanktsioon, siis tuleks vabariiklikus

---

²⁰ Vt. A. B. В е н е д и к т о в, Гражданско-правовая охрана социалистической собственности в СССР, Москва—Ленинград 1954, lk. 243, 7; A. H. А р з а м а с т с е в, Охрана социалистической собственности по советскому гражданскому праву, Изд. ЛГУ 1956, lk. 145.

²¹ Vt. И. Б. Н о в и ц к и й, К. А. Г р а в е, Б. А. Л и с к о в е ц, Правовое регулирование товарооборота между городом и деревней, Москва 1956, lk. 226.

tsiviilkoodeksis mõelda selle tagajärje diferentseeritud rakedamise võimalustele. Diferentseerimise alused tuleks muidugi anda tsiviilkoodeksis ja nendeks võiksid olla: kolhoosi õigusvastase teo iseloom, õigusvastase teo tagajärje iseloom ja raskus ning süü aste. Neist asjaoludest lähtudes võiks riigi tuludesse nõuda mitte kogu lepingu järgi saadu, vaid ainult teatud protsent sellest.

Kõrvuti obligatsioonioiguse üldnormidega peab vabariiklik tsiviilkoodeks sisaldama ka need uued kolhooside praktikas kasutamist leidnud tsiviilõiguslikud lepingud, mille iseloom ei kattu VNFSV 1922. a. Tsiviilkoodeksis reguleeritud lepingutega.

Senini jaotas õigusteooria kolhooside poolt sõlmitavad mitmesugused lepingud ühelt poolt tsiviilõiguslikeks ja teiselt poolt kolhoosioiguslikeks. Viimasteks loeti lepingut masinatraktorijaamaga ja kontraheerimislepingut. Seoses aga masinatraktorijaamade reorganiseerimisega ja varumissüsteemi ümberkorraldamisega on just kolhoosioiguslikeks tunnistatud lepingute iseloomus toimunud olulised muudatused. Ühtse varumissüsteemi kehtestamise tulemusel jääb kehtima vaid riikliku kokkuostu süsteem. Ka remondi- ja tehnikajaamadega astuvad kolhoosid õigussuhetesse traktorite remondiks ja laenutamiseks ning mitmesuguste spetsialiseeritud tööde teostamiseks. On kehtestatud remondi- ja tehnikajaamade poolt masinate remontimiseks ning remondist vastuvõtmise kord ja tingimused, masinate remondi eest kolhooside ning remondi- ja tehnikajaamade vahel peetavate arvelduste kord, remondi- ja tehnikajaamade tehnika kasutamise kord, remondi- ja tehnikajaamade poolt tehtud spetsialiseeritud tööde eest peetavate arvelduste tingimused, samuti kolhoosidele ja teistele majanditele masinate laenutamise kord. Mainitud eeskirjad sisaldavad palju lepingule omaiseid sätteid, kuigi pole sellistena vormistatud.

Et kolhoosid praktikas pole veel sõlminud lepinguid remondi- ja tehnikajaamadega, on raske ette näha nende iseloomu. On võimalik sõlmida eraldi lepinguid kolhoosidele kuuluva tehnika remontimiseks, remondi- ja tehnikajaamadelt masinate laenutamiseks, remondi- ja tehnikajaamade poolt spetsialiseeritud tööde teostamiseks. Sellisel juhul võiks neid lepinguid vaadelda tööettevõtte- ja laenutuslepingute eriliikidena. On aga mõeldav ka kolhoosi ning remondi- ja tehnikajaama vahel aastaks vaid ühe lepingu sõlmimine kõikide eelmainitud tööde teostamise kohta. Viimane moodus oleks praktika seisukohalt lähtudes otstarbekohasem. Ka sellisel korral, kui kolhoosi ning remondi- ja tehnikajaama vahel kirjalikku lepingut ei sõlmita, tuleb ikkagi nendevahelisi õigussuhteid vaadelda tsiviilõiguslike lepinguliste suhetena. Ka selline ühine leping moodustab endast iseseisva tsiviilõigusliku lepingu, sisaldades nii tööettevõtte- kui ka laenutuslepingu tunnuseid. Nii iseseisvate lepingute kui ka

ühtse lepingu sõlmimise korral ei piisa olemasolevatest tööettevõtte- ja laenutuslepingu eeskirjadest, vaid nende lepingute põhimõtted vajaksid konkretiseerimist ja täpsustamist mainitud suhete iseloomust lähtudes.

Meie arvates ei ole õige minna seni valitsenud mitmesuguste tüüplepingute väljatöötamise teed. Tüüplepingute paljuse ja igal aastal uute väljaandmise olukorras puudub teatud kindlus nende suhete reguleerimises. Olukorras, kus kolhooside suhted remondi- ja tehnikajaamadega, samuti aga ka varumise õiguslikud vormid omandavad pikemaks ajaks püsiva iseloomu, tuleks minna neid suhteid reguleerivate õigusnormide vabariiklikesse tsiviilkoodeksitesse sissevõtmise teele.

Tsiviilkoodeks peaks sisaldama sätteid lepingute sõlmimise korra ja aja kohta, lepingu objekti määratluse, poolte õigused ja kohustused, vastutuse lepinguliste kohustuste rikkumise eest. Kõik need küsimused peaksid Eesti NSV Tsiviilkoodeksi koostamise käiku arvestades olema lahendatavad. See muidugi ei kõrvalda kolhooside abistamise eesmärgil ka näidislepingute väljatöötamise võimalust. Kuid need ei peaks omama õigusallika tähendust.

О НОРМАХ, НАПРАВЛЕННЫХ НА ОХРАНУ ИНТЕРЕСОВ КОЛХОЗОВ, В ПРОЕКТЕ ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА ЭСТОНСКОЙ ССР

Канд. юрид. наук В. Кельдер
Кафедра гражданского права и процесса

Резюме

Наряду с другими имущественными отношениями нормы гражданского права регулируют и имущественные отношения в колхозах. В гражданский кодекс следовало бы включить только такие из указанных норм, которые относятся ко всем субъектам права. Остальные следовало бы включить в колхозное право, как в комплексную отрасль права.

Экономический процесс сближения характера колхозной собственности с характером государственной собственности вызывает необходимость в некоторой части установить и единый правовой режим для обеих форм социалистической собственности в гражданских кодексах союзных республик. Но сохранившиеся в настоящее время особенности колхозной собственности обуславливают необходимость включить в гражданский кодекс союзной республики и специальные нормы, направленные на регулирование имущественных отношений колхозов.

В гражданский кодекс союзной республики следовало бы включить следующие специальные нормы: нормы, регулирующие общие вопросы колхозной собственности, нормы, направленные на охрану колхозной собственности; специальные колхозные гражданско-правовые договоры. Место указанных норм безусловно зависит от общей системы гражданского кодекса союзной республики, но представляется, что нет надобности в гражданском кодексе союзной республики соединять все эти нормы в специальный раздел кодекса, как предлагают некоторые авторы.

Из общих норм права колхозной собственности в гражданский кодекс союзной республики следовало бы включить примерно следующие: нормы, определяющие субъекты кооперативно-колхозной собственности; нормы, определяющие круг объектов кооперативно-колхозной собственности; нормы, определяющие основное деление объектов колхозной собственности на основные и оборотные средства; нормы, определяющие основные спо-

события возникновения колхозной собственности; нормы, определяющие основные принципы распоряжения имуществом органами внутриколхозного управления; нормы, определяющие порядок передачи имущества между колхозами, а также между колхозами и государственными предприятиями; нормы, определяющие круг объектов колхозной собственности, на которые не может быть обращено взыскание по претензиям кредиторов.

В части вещественно-правовой защиты колхозной собственности следовало бы: наделить колхозы правом неограниченной виндикации своего имущества из чужого незаконного владения; подчинить сроку исковой давности только виндикационные иски колхозов против других колхозов.

В части гражданско-правовой защиты колхозной собственности исками о причинении вреда следовало бы выработать специальный акт (не включать в гражданский кодекс союзной республики) материальной ответственности колхозников за причинение вреда имуществу колхозов в процессе колхозного производства. Случаи причинения ущерба имуществу колхоза его членами вне процесса колхозного производства следует регулировать общими нормами гражданского кодекса союзной республики.

В обязательственно-правовой защите колхозной собственности в гражданском кодексе союзной республики следовало бы: общую статью о противозаконности сделок конкретизировать признаками противозаконности сделок в колхозах; в случаях применения карательных санкций, как правовых последствий за противозаконные сделки, в отношении колхозов учитывать характер противозаконного поведения колхоза, последствия этого поведения и степень вины правонарушителя. В зависимости от указанных обстоятельств взыскивать в доход государства не полную стоимость по заключенной стороной незаконной сделке, а только определенный процент.

В части отдельных видов договоров в гражданском кодексе союзной республики следовало бы более конкретно регулировать все специальные договоры, заключаемые колхозами и не совпадающие с другими, имеющимися в гражданском кодексе, договорами. Существующим до настоящего времени основным примерным договором, имеющим характер гражданского права, следовало бы дать только значение образца, а все правовые вопросы включить в гражданский кодекс союзной республики.

ELUAEGSE ÜLALPIDAMISE LEPING

Õigusteaduse kand. E. Laasik
Tsiviilõiguse ja -protsessi kateeder

Küsimus sellest, kas ühe isiku ülalpidamise fakt teise isiku poolt tekitab viimasele juriidilisi kohustusi, kerkis juba Nõukogude riigi algupäevil nii kohtupraktikas kui ka juriidilises kirjanduses. Üsna varsti kujunes sellele ka selge vastus. Et NSV Liidu kodanikul on õigus ainelisele kindlustatusele nii vanaduses kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral, siis ülalpidamise fakt üldreeglina juriidilisi kohustusi ei loo. Ei ole midagi erakordset, kui nõukogude perekond peab ülal mõnda kõrges vanuses isikut, perekonnatuttavat ja hoolitseb tema eest kuni surmani. Kui ülalpidajal tekivad materiaalsed raskused, annavad sellele isikule ülalpidamist vastavad hooldusorganid. Ülalpeetaval ei teki ülalpidamise fakti pärast õigust nõuda ülalpidajalt temale ülalpidamise andmist. Samaaegselt ei saa ülalpidaja nõuda ka ülalpeetavalt ülalpidamise kulude tasumist, sest seda ei saa lugeda ülalpeetavale alusetuks rikastumiseks. Ainsa erandina näeb seadus ette, et võõra lapse faktilisest kasvatamisest võib teatud tingimustel tekkida alimendi kohustus (APEK § 42³)

Seadusandlus kaitseb ülalpeetava huvisid ka ülalpidaja surma korral. TsK § 418 tunnistab töövõimetu ülalpeetava pärijaks esimeses järjekorras, juhul kui ta on olnud surnud isiku ülalpidamisel vähemalt üks aasta enne selle surma. Selline töövõimetute ülalpeetavate huvide kaitse on tingitud presumptsioonist, et kui isik pidas töövõimetut — kõrgesse ikka jõudnud isikut või invaliidi — ülal juba ühe aasta, siis eeldatakse ka edaspidise ülalpidamise tahet. Ainult surm takistas sellel isikul oma kavatsuse teostamist.

Selle kõrval tekkis kohtupraktikas teine asjade kategooria, kus üks isik annab teisele üle teatud vara tingimusel, et teda peetaks ülal kuni surmani. See küsimus ei ole kuni käesoleva ajani lõplikult lahendatud ei kohtupraktikas, juriidilises kirjanduses ega ka seadusandluses. On arusaadav, et sellist ülalpidajat ei saa võrdsustada ülalpidajaga, kes ülalpeetavalt mingit vara ei ole saanud, ja ta ei või sel juhul nii kergesti vabandada vastutusest. Vara vastu võttes lubas ta vara üleandjat

ülal pidada, kuid hiljem jätab oma kohustuse täitmata. Siin on kõige sagedamini tegemist pettusega või isegi kelmusega. Et kohustuse täitmise vastutuseks oli üle antud teatav vara, siis peab ülalpidamise andmisest keeldumine olema eriti põhjendatud. Ei saa lubada põhjendamatult halvendada ülalpeetava materiaalsel olukorda.

Enne Suurt Isamaasõda tunnistas kohtupraktika kokkulepped vara üleandmise kohta eluaegse ülalpidamise tingimusel tavaliselt lubamatuteks. Sellise tõlgendamise aluseks on VNFSV Ülemkohtu Pleenumi seletus 1925. a.¹ Pleenum lähtus faktist, et eluaegse ülalpidamise lepingut ei ole VNFSV TsK-s loetletud lepingute hulgas. Kuigi sama Pleenum juba 1929. a. seletas, et vastavalt VNFSV TsK §-le 423 võib pärandaja panna mõnele pärandi saajale kohustuse teist pärijat eluaegselt ülal pidada, sealhulgas anda temale ka osa elamust eluaegseks kasutamiseks², ei tehtud sellest vajalikke järeldusi ei elamispinna eluaegseks kasutamiseks andmise ega ka eluaegse ülalpidamise tingimusel vara võõrandamise küsimuse lõpliku lahendamise osas.

Pärast Suure Isamaasõja lõppu muutus kohtupraktika. NSVL Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukolleegium tühistas rea kinke- või ostu-müügilepingu³ vormis sõlmitud kokkuleppeid põhjusel, et kohtud ei selgitanud välja poolte tegelikke vahekordi. Tunnistades need lepingud TsK §-de 32—33 järgi kehtetuks TsK §-des 149—150 ettenähtud tagajärgedega, ei viidanud kolleegium kordagi meile teadaoleva avaldatud kohtupraktika järgi seadusvastasusele ja ei rakendanud TsK § 30 ning § 147 Vaatamata sellele ei antud ka konkreetseid juhendeid nende lepingute vormistamise kohta tulevikus.

Eluaegse ülalpidamise lepingud on tuntud ka Eesti NSV kohtupraktikas. Eriti massiliselt esines vaidlusi eluaegsest ülalpidamisest tulenevate kokkulepete kohta Eesti NSV Ülemkohtus 1957 a. Tühistades rahvakohtu otsuseid neis asjus, viitas Eesti NSV Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukolleegium tavaliselt samuti sellele, et kohtuliku uurimise käigus ei ole välja selgitatud poolte tõelisi vahekordi. Harvem viidati otseselt olulisele eksimusele või pettusele.

Sõjajärgsel perioodil on selle küsimuse kohta sõna võtnud palju teadlasi tsiviilõiguse alalt. G. N. Amfiteatrov⁴, M. I. Baru⁵

¹ Vt. Сборник разъяснений Верховного Суда РСФСР, М. 1931, lk. 134—136, протокол nr. 15 14. septembrist 1925. a.

² Vt. Сборник разъяснений Верховного Суда РСФСР, М. 1931, lk. 191, протокол nr. 7 15. aprillist 1929. a.

³ Vt. «Судебная практика Верховного Суда СССР», 1947. вып. VII, lk. 4; sealsamas, 1948, вып. IV, lk. 7—8; sealsamas 1948, вып. V, lk. 5; sealsamas, 1949, nr. 7, lk. 28—29; sealsamas, 1950, nr. 3, lk. 42; sealsamas, 1950, nr. 5, lk. 31; sealsamas 1951, nr. 3, lk. 28; sealsamas, 1951, nr. 8, lk. 37—38.

⁴ Vt. Г. Н. Амфитеатров, О праве личной собственности. «Социалистическая законность», 1945, № 8, lk. 13—16.

A. A. Jerošenko⁶, R. O. Halfina⁷, V F Maslov⁸, A. I. Pergament⁹, V A. Rjassentsev¹⁰, A. V Venediktov¹¹ jt. pooldavad eluaegse ülalpidamise lepingu legaliseerimist. Soovitatakse selle või teise erisusega täiendada tsiviilkoodeksit uue lepinguliigiga. Ainult M. I. Baru ja V F Maslov asusid teistsugusele seisukohale lepingu vormistamise suhtes. Esimene neist pooldab erilise tasulise kinklepingu alaliigi sissetoomist tsiviilkoodeksisse. Teise arvates kujutab eluaegse ülalpidamise leping sisuliselt erilist, oma spetsiifikaga kaasomandi vormi.

Ainult P J. Orlovski¹² ja I. L. Braude¹³ asusid eluaegse ülalpidamise lepingu suhtes eitavale seisukohale.

P J. Orlovski seisukoht on mõningal määral seletatav sellega, et ta tegi üldistava järelduse ainult ühe konkreetse kohtuasja alusel. Elamu oli võõrandatud eluaegse ülalpidamise tingimusel riiklikule asutusele.¹⁴ Riiklikud organisatsioonid tõepoolest ei saa võtta endale taolist kohustust. Nad ületaksid neil juhtudel põhikirjas või põhimääruses ettenähtud kompetentsi piire, mis tooks omakorda kaasa finantsdistsipliini rikkumise. Sellega tuleb nõustuda. Miski aga ei takista kodanikul võtta endale taolist kohustust.

I. L. Braude arvates on elamu võõrandamine pinna eluaegse kasutamise õigusega võimalik ja seaduspärane. Kui aga sellele lisandub veel eluaegne ülalpidamine, olevat leping seadusvastane. Oma väidet põhistab ta sellega, et poolte huvid olevat vastupidised. «Ostja loodab, et tal ei tule mitte kaua aega tasuta ülal pidada müüjat, viimane aga loodab kauaaegsele kindlustatud elule ostja ülalpidamisel»¹⁵ kirjutab lõpuks I. L. Braude. Selline seisukoht ei ole mitte ainult väär, vaid isegi solvav igale nõukogude kodanikule, kes täidab ausalt õilsat kohustust. Kuigi ei ole

---

⁵ Vt. М. И. Бару, Договорное обязательство о содержании. Ученые записки Харьковского юридического института, вып. третий, 1948.

⁶ Vt. А. А. Ерошенко, О договоре содержания. «Советское государство и право», 1955, № 8, lk. 129.

⁷ Vt. Р. О. Хальфина, Значение и сущность договора в советском социалистическом гражданском праве, изд. АН СССР, М. 1954, lk. 197—199.

⁸ Vt. В. Ф. Маслов, Договоры с условием пожизненного содержания. «Советское государство и право», 1954, № 6, lk. 112—116.

⁹ Vt. А. И. Пергамент, Алиментные обязательства, М. 1951, lk. 10—12.

¹⁰ Vt. В. А. Рясенцев, Договор об отчуждении имущества на условии пожизненного пользования. «Социалистическая законность», 1945, № 1—2, lk. 24.

¹¹ Vt. А. В. Венидиктов, К проекту гражданского кодекса СССР. «Социалистическая законность», 1947, № 1, lk. 9.

¹² Vt. П. Е. Орловский, Право собственности в практике Верховного Суда СССР. «Социалистическая законность», 1944, № 9—10, lk. 13.

¹³ Vt. И. Л. Брауде, Право на строение и сделки по строениям, 2-ое изд., М., 1954, lk. 135—142.

¹⁴ Vt. Определение Судебной коллегии Верховного Суда СССР по делу Громовой (Сборник постановлений Пленума и определений коллегии Верховного Суда СССР 1940 года, Юриздат, М. 1941, lk. 221).

¹⁵ И. Л. Брауде, viidatud teos, lk. 139.

väljastatud üksikute ebaausate inimeste esinemise võimalus meie ühiskonnas, ei saa nende ebaõiget, nii moraali- kui ka seadusvastast käitumist pidada üldiseks nähtuseks. Taolised mõtted ja käitumise võimalus tuleb likvideerida juba eos. Tuginedes üldtöödule ei saa me kuidagi nõustuda I. L. Braude seisukohaga.

Et seadusandlus kokkuleppeid vara võõrandamise kohta eluaegse ülalpidamise tingimusel ei reguleeri, kohtupraktikas nad aga siiski esinevad, kerkib paratamatult küsimus, kas selliste suhete tekkimise ärakeelamine või äärmisel juhul nende tähelepanemata jätmine on otstarbekas. Sellele tuleb vastata eitavalt, sest elu ise dikteerib selle lepingu reglementeerimise vajaduse. Neid lepinguid sõlmitakse küllaltki palju. Pooled täidavad enamikul juhtudel võetud kohustusi ausalt ja seepärast ei teki mitte kõikide lepingute täitmise osas kohtulikku vaidlust. Et aga eluaegse ülalpidamise leping ei ole seadusandluses reguleeritud, siis vormistatakse neid ostu-müügi või kinklepingu vormis teeseldud tehinguna (TsK § 35), kus poolte tegelikud suhted jäävad fikseerimata. Seepärast vara võõrandajad väidavadki kohtus¹⁶, et nad ei kinkinud maja niisama lihtsalt, vaid eluaegse ülalpidamise tingimusel, et nad vormistasid ostu-müügi lepingu ainult vormiliselt, tegelikult «müüjad» raha ei saanud, «ostjad» aga lubasid neid ülal pidada kuni surmani.

Eluaegse ülalpidamise lepingute mittetunnustamine kindlustab ainult ebaausatele inimestele aluseta rikastumise võimaluse, sest tegelikud vahekorrad jäetakse tähelepanemata. Isikud, kes pidasid lepingute sõlmimisel silmas hoopis teist eesmärki, jäävad oma varast lihtsalt ilma. Kui neid lepinguid aga tunnustada ainult sisuliselt, ilma kindlate tunnuste ja vormi fikseerimiseta seadusandluses, tekib iga kinklepingu või ostu-müügi lepingu vaidlustamise võimalus. Pooled võivad hakata väitma, et nad pidasid lepingu sõlmimisel silmas hoopis teisi eesmärke. Kõik see raskendab tunduvalt kohtuorganite tööd pooltevaheliste tegelike suhete kindlaksmääramisel, sest kohtud ei saa jätta hageja avaldust kontrollimata.

Eluaegse ülalpidamise lepingu sotsiaalpoliitiline olemus seisnebki selles, et kõrgesse ikka jõudnud kodanik või invaliid, kel puuduvad lähedased sugulased ja küllaldased materiaalsed vahendid äraelamiseks kas pensioni mitteraamise või selle vähesese määra tõttu (või kui lähedasi sugulasi ongi, siis nad ei hooli temast), võõrandab oma vara kas tasuta või minimaalse tasu eest isikule, kes peab teda ülal kuni surmani. Tihti vajab selline isik lihtsalt moraalset tuge ja kaitset, perekondlikku õhkkonda ja hoolitsust. Füüsilise abituse ja küllaldaste materiaalsete vahendite puudumise tõttu ei ole ta võimeline oma vara eest vajalikul määral

---

¹⁶ Meil ei ole teada ühtki kohtulikku vaidlust, kus hagejaks oleks olnud «kingi saaja» või «ostja» — kõrgesse ikka jõudnud isiku ülalpidaja.

hoolitsema. Seda võivad ära kasutada mõned vastutustundetud kodanikud. Vara võib halva hooldamise tõttu hävineda või kaduma minna. Teised materiaalsete vahendite hankimise viisid teda vajalikul määral ei rahulda, näiteks maja müümine, väljaüürimine j.t. Igal juhul, ja see on peamine, jääks ta ilma perekondlikust hoolitsemisest, mida ta nii väga vajab.

Ja miks mitte lubada taolise lepingu vormistamist, kui leidub kodanik, kes võtab täiesti vabatahtlikult endale sellise kohustuse? Miks mitte lubada käsutada omanikul temale isikliku omandiõiguse alusel kuuluvat vara oma suva kohaselt?

Vastavalt VNFSV TsK §-le 5 on igal kodanikul õigus omandada ja võõrandada vara seaduses tähendatud kitsendustega, sõlmida tehinguid ja võtta endale kohustusi. Sama kinnitab ka VNFSV TsPK § 4. Ühtlasi ei tohi need tehingud olla vastuolus sotsialistliku ühiselu reeglitega. VNFSV TsK § 1 kohaselt on kodaniku tsiviilõigused kaitstud seadusega, välja arvatud juhud, mil neid teostatakse nende sotsiaalmajandusliku eesmärgi vastaselt. Meie ei näe mingit sotsiaalmajandusliku eesmärgi vastasust selles, et kõrgesse ikka jõudnud kodanik annab oma vara isikule, kes teda peab ülal kuni surmani. Sellisel teol on oma põhjus ja eesmärk.

Seaduses mittereguleeritud lepingute lubatuks tunnistamise alus sisaldub TsK §-s 106. Ei ole viidatud sellele, et kohustused tekivad ainult nendest lepingutest, mis on ette nähtud koodeksis. Ei teoorias ega ka kohtupraktikas ei ole tekkinud kahtlusi näiteks hoiulepingu või tasuta varakasutuslepingu seaduspärasuses põhjusel, et neid ei reguleerita ei tsiviilkoodeksiga ega ka otseselt mõne muu seadusandliku aktiga. Sellele asjaolule juhtis prof. V. A. Rjassentsev¹⁷ tähelepanu juba 1945. a. Lähtudes juba kehivatestki tsiviilkoodeksi üldeeskirjadest, tuleb tunnistada leping vara võõrandamise kohta eluaegse ülalpidamise tingimusel seaduspäraseks. Ka ajakirja «Социалистическая законность» toimetuse oma vastuses Ukraina NSV Kohtuministeeriumi kirjale 1952. a. tunnistas eluaegse ülalpidamise lepingud kehtivaiks.¹⁸ 1956. a. antakse ajakirja «Социалистическая законность» toimetuse artiklis konsultatsioon, milles eluaegse ülalpidamise leping tunnistatakse täiesti seaduspäraseks, räägitakse üldjoontes tema sisust ja soovitatakse teda vormistada oma iseärasustega võrdselt teiste tsiviilõiguslike lepingutega.¹⁹

Millistest printsiipidest tuleks siis lähtuda ülalmainitud suhete reguleerimisel?

Kõigepealt tuleb vahet teha kahesuguse vara võõrandamise

---

¹⁷ Vt. В. Рясенцев, Договор об отчуждении имущества на условии пожизненного пользования. «Социалистическая законность», 1945, № 1—2, lk. 23.

¹⁸ Vt. «Социалистическая законность», 1952, № 7, lk. 95.

¹⁹ Vt. sealsamas, 1956, nr. 1, lk. 91.

juhu vahel, mis oma sisult ja eesmärgilt on täiesti erinevad. Ühel juhul võõrandaja säilitab vara eluaegse kasutamise õiguse kas osaliselt või täielikult (teoorias ja kohtupraktikas on see tuntud ainult elamute puhul), teisel juhul kaasneb sellega veel eluaegne ülalpidamine, kusjuures viimast asjaolu tuleb pidada peamiseks. Seepärast me peamegi võimalikuks nimetada viimast kokkulepet lühidalt «eluaegse ülalpidamise leping». Vara võidakse võõrandada ka ainult eluaegse ülalpidamise tingimusel ilma kasutamise õigusega, kuid sel faktil ei ole printsiipiaalset tähtsust. Nii või teisiti on ikkagi tegemist ühe ja sama vara võõrandamise lepinguga eluaegse ülalpidamise tingimusel.

Esimene märgitud kokkulepetest on tuntud «eluruumide eluaegse kasutamise lepingu» nimetuse all, sõltumata sellest, kas ta põhineb haldusaktil või pooltevahelisel kokkuleppel. Ta on saanud tunnustuse nii seadusandluses kui ka juriidilises kirjanduses.²⁰

Riiklikust elamufondist antakse elamispind haldusakti alusel seaduses loetletud juhtudel eluaegseks tasuta kasutamiseks isikutele, kellel on erilised teened kodumaa ees. Kodanikele isikliku omandiõiguse alusel kuuluvates majades põhineb eluaegne kasutamine kas testamendil (TsK § 423) või lepingul. Elamu võõrandamisel võidakse lepingusse võtta tingimus, et võõrandaja säilitab ka pärast omandiõiguse üleminekut kas kogu maja või selle osa eluaegse tasuta kasutamise õiguse. Nendest suhetest tekkinud vaidluste lahendamisel on kohtupraktika järjekindel. Eluruumide eluaegse kasutaja õigused on kaitstud igakülgselt.

Et aga teine leping, s. o. eluaegse ülalpidamise leping,²¹ ei ole seadusandluses reguleeritud, tuleb nende suhete reglementeerimisel lähtuda alljärgnevatest asjaoludest.

Küsimuse õige lahendamine sõltub sellest, millist momenti rõhutada ja mida pidada antud lepingus peamiseks. Kui lähtuda sellest, et vara võõrandamise leping eluaegse ülalpidamise tingimusel on ainult üks vara võõrandamise vorme, jõuame paratamatult I. L. Braudega ühistele seisukohtadele, vastastikuste rahaliste arvestuste juurde, tasuvuse juurde jne. See lähtekoht ei ava ja ei võimaldagi avada lepingu sisu.

Tuleb lähtuda peamisest küsimusest — eluaegsest ülalpidamisest, s. o. poolte õigustustest ja kohustustest, mis moodustab lepingu sisu, ja anda talle lepinguliste suhete vorm. Kodanikul on soov võtta kõrgesse ikka jõudnud isik või invaliid oma ülalpidam-

²⁰ Vt. С. И. Аскназий, И. Л. Брауде, А. И. Пергамент, Жилищное право (Курс советского гражданского права), М. 1956, lk. 215—217.

²¹ Kirjanduses on avaldatud seisukoht, et ülalpidamise leping võivad olla ka tähtajaline (А. А. Ерошенко, О договоре содержания, «Советское государство и право», 1955, nr. 5, lk. 130). Sellega nõustuda ei saa, sest siis on tegemist tavalise varakasutuslepinguga. Kasutustasu seisneb ülalpidamises, teatavas teenuses (vt. TsK § 165). Siin ei toimu ju ühelgi juhul omandiõiguse üleminekut.

misele, sõltumata sellest, kas üleantavast varast piisab ülalpidamise kuludeks kuni surmani või mitte. Eesmärgiks on kaaskodaniku abistamine, tema eest hoolitsemine ja temale mugavate elutingimuste loomine. Olgugi et see toimub teatava tasu eest, ei kerki ja ei võigi kerkida majanduslik tasuvus esiplaanile, sest paljusid eluaegse ülalpidamisega seotud nähtusi ei ole üldse võimalik ümber hinnata rahas (ebamugavused haige inimese põetamisel perekonnas jne.). Kes kardab raskusi või ebamugavusi või seda, et ülalpidamine ei ole «tasuv», ärgu sõlmigu lepingut, sest kohustuste võtmine on ju rangelt vabatahtlik. Kuigi ülalpeetava peatse surma tõttu võib ülalpidaja saada materiaalselt kasu, ei tohi tunduda talle koormavana ka see, kui ülalpeetava ülalpidamise kulud ületavad saadud vara väärtuse. Vastupidine seisukoht viiks selle lepingu olemuse ja reguleerimise vajaduse nullile.

Eluaegse ülalpidamise leping on seega kahekülgne tasuline leping, kus üks pool annab üle teatud vara, teine pool aga võtab selle vastu ja kohustub võõrandajat eluaegselt ülal pidama. Siinjuures tuleb eriti rõhutada, et üleantud vara väärtus ei pea võrduma ülalpidamise kuludega, sest ülalpidamise kulusid, s. t. lepingu hinda, on võimalik kindlaks määrata alles pärast lepingu lõppemist ja sedagi ainult ligikaudselt. Seega on leping ainult tasuline, tema iseloomulikuks tunnuseks on teatava ekvivalendi andmine, kuid kas see katab ülalpidamise kulusid või mitte, ei oma tähtsust. Küll võib aga igal ajal kindlaks määrata üleantava vara väärtust. Üleantava vara väärtuse kindlakstegemine on vajalik ainult riigilõivu arvestamiseks analoogiliselt kinkelepinguga, mis kuulub hoopis tasutute lepingute hulka.

Eluaegse ülalpidamise lepingu subjektideks võivad olla ainult kodanikud. Sotsialistlikud organisatsioonid, nii riiklikud ettevõtted ja asutused kui ka ühiskondlikud organisatsioonid, samuti ka iga liiki kooperasiid, sealhulgas ka kolhoosid, ei saa lepingu alusel võtta endale sellist kohustust, sest nende kõikide pädevus on piiritletud kas põhikirja või põhimäärusega. Nõukogude riik on võimaldanud vastavate organite loomise, kes tegelevad spetsiaalselt hooldusküsimustega (sotsiaalkindlustusorganid, mitmesugused vastastikuse abistamise kassad jne.). Kui kodanik vajab tõepoolest hooldust, siis tehakse seda sõltumata vara riigile, sealhulgas ka kooperatiivsetele organisatsioonidele (kolhoosidele) üleandmise faktist. Kui kodanik tahab riigile mingisugust vara üle anda, võib ta seda teha kinkelepingu alusel. Kingi saajaks võib olla mitte ainult riik, vaid iga riiklik, ühiskondlik või kooperatiivne organisatsioon. Samuti võib kodanik teha kõikide mainitud organite kasuks testamendi.

Ülalpidajaks võib olla iga Nõukogude kodanik. Kui ülalpidajaiks on abikaasad, peavad kohustuse võtjateks olema mõlemad abielupooled, kusjuures üleantud vara moodustab abikaasade ühisomandi.

Lepingute sõlmimisel tuleks notaril juhinduda APEK-i §-s 77 toodud eeskirjadest. Ei saa lubada eluaegse ülalpidamise lepingu sõlmimist isikuga, kelle huvid on vastuolus ülalpeetava (vara võõrandaja) huvidega, kes on ise hooldusalune jne.

Ülalpeetavateks (vara võõrandajateks) võivad olla töövõimetud isikud, kes VNFSV TsK § 418 mõttes mahuvad töövõimetu²² mõiste alla (mehed alates 60 ja naised 55 aasta vanusest ning invaliidid), välja arvatud alaealised. Eluaegse ülalpidamise lepingu sõlmimise võimaldamine kõikidele kodanikele kaotaks ära lepingu sotsiaalsõltlilise mõtte. Ei saa lubada töövõimelisele isikule sellepärast, et ta võõrandas teisele isikule vara, elada selle isiku arvel kuni surmani.

Vara üleandjad peavad olema lepingu sõlmimise momendil teovõimelised. Meie arvates ei ole õige lubada eluaegse ülalpidamise lepingu sõlmimist eestkostjate, hooldajate või hooldusorganite poolt eestkostetava või hooldatava nimel.

Kui eluaegse ülalpidamise tingimusel vara võõrandada sooviv isik on abielus, siis lepingu subjekti küsimus lahendatakse sõltuvalt sellest, kellele vara kuulub. Abikaasade ühisomandi võõrandamise puhul on lepingu subjektiks mõlemad abikaasad. Vara kuulumisel ühele abikaasast lahusvarana on lepingu subjektiks tema. Ühtlasi tuleks lubada lahusvara üleandmisel eluaegse ülalpidamise tingimusel sõlmida leping mõlemate abikaasade nimel, kui vara omanikuks olev abikaasa seda nõuab, ja seda isegi siis, kui abikaasa on teovõimetu. Kohustada aga seda abikaasat keegi ei saa, sest ta võib käsutada oma isiklikku vara kuni surmani ise. Samuti ei saa keegi keelata lepingu sõlmimist, ei abikaasa ega ka teised lähedased sugulased, kes surma korral oleksid pärijateks.

Kui ülalpidaja võtab endale kohustuse ülal pidada mõlemaid abikaasasid, on ta kohustatud võetud kohustust täitma, olgugi et ühel abikaasast mingit vara ei olnud. See erand on seletatav sellega, et abikaasad võivad sõlmida omavahel kõiki seadusega lubatud tsiviilõiguslikke tehinguid ja et antud juhul üks abikaasa annab osa vara ülalpidajale üle teise abikaasa nimel.

Üleantav vara võib olla väga mitmesugune. Tavaliselt võõrandatakse elamu koos juurdekuuluvate ehitustega. Selleks võivad olla ka muud materiaalsed väärtused, nagu mööbel, sõiduauto jne.

Ülalpidajale lähevad üle ainult need varalised väärtused, õigused ja kohustused, millest sõnaselgelt räägitakse lepingus. Seega võib ülalpeetav jätta ka teatud vara oma isiklikuks omandiks, näiteks võõrandab maja, kuid auto jätab endale. Võõrandamise objektiks ei saa olla õigused, mis on lahutamatu seotud ülalpeetava isiksusega. Nii ei saa lubada loovutada pensioni, alimente jne. Neid summasid käsutab ülalpeetav igal juhul ise. Kui ülal-

---

²² Vt. В. И. Серебровский, Очерки советского наследственного права, М. 1953, lk. 69 jj.; vt. Б. С. Антимонов, К. А. Граве, Советское наследственное право (Курс советского гражданского права), М. 1955, lk. 128.

peetav sai enne ülalpidamislepingu sõlmimist hooldtoetust, ei ole meie arvates alust ka selle äravõtmiseks pärast ülalpidamislepingu sõlmimist.

Leping tuleks sõlmida tühisuse ähvardusel kõikidel juhtudel notariaalses korras. Elamute suhtes on see paratamatu juba sellepärast, et siin tuleb kinni pidada TsK § 185 nõuetest. Ei saa jätta tähele panemata ka TsK § 182 nõudeid. Muu vara üleandmisel lepingu sõlmimine notariaalses korras kaitseb kõige paremini mõlemate poolte huve. Lepingu sõlmimisel on soovitatav fikseerida võimalikult täpselt lepingu sisu, eriti aga see osa, mis puudutab ülalpidamist. Võimalike vaidluste korral kergendab see kohtuorganitel poolte tegelike vahetõenduste tuvastamist.

Omandiõigus võõrandatavatele esemetele läheb ülalpidajale üle lepingu sõlmimise hetkest. Ühtlasi on otstarbekohane kehtestada järgmised kitsendused üleantud vara suhtes: ülalpidaja ei tohi ülalpidamise lepingu kehtimise ajal ilma hooldusorganite nõusolekuta saadud vara võõrandada ega koormata võlgadega. Samuti ei saa lubada lepingu kehtivuse ajal pöörata sissenõuet üleantud varale ilma hooldusorganite nõusolekuta ülalpidaja võlgade katteks. Seepärast kuulub leping registreerimisele peale inventariseerimisbüroo (külanõukogu) ka hooldusorganis.

Eluaegse ülalpidamise leping lõpeb tavaliselt ülalpeetava surmaga. Pärast seda langevad ära kõik kitsendused, mis lasusid üleantud varal seoses eluaegse ülalpidamise lepinguga ja ülalpidaja võib käsutada kogu vara ilma hooldusorganite nõusolekuta.

Kui aga ülalpidaja sureb enne ülalpeetavat, läheb ülalpidamise kohustus üle pärijatele kogu pärandvara ulatuses. Pärandvara hulka tuleb arvata mitte ainult ülalpeetava poolt üleantud vara, vaid surnud isiku kogu järelejäänud vara. Eluaegset ülalpidamist tuleb võrrutada pärandvaral lasuva rahalise kohustusega ja ta moodustab seega pärandvara passiva. Kui pärijad endale ülalpidamise kohustust võtta ei taha, tuleb neil loobuda kogu pärandist ja see läheb vaibeparandavastavalt VNFSV TsK §-le 433 riigi tuludesse. Ülalpeetav ise aga läheb vajaduse korral hooldusorganite täielikule ülalpidamisele.

Küsimust võidakse lahendada ka teisiti, kuid ükski neist lahendustest ei vasta meie arvates eluaegse ülalpidamise lepingu täielikule mõttele. Ühed arvavad, et ülalpidamise leping lõpeb ülalpidaja surmaga, kusjuures lahendusel on veel kaks varianti. Esimese variandi kohaselt tehakse lõplik arvestus surma momendini ja kui üleantud varast on veel ülejääke, maha arvatud ülalpidamiskulud, saab ülalpeetav selle tagasi. Teise variandi kohaselt antakse kogu vara ülalpeetavale tagasi. Teised arvavad, et ülalpidaja surma korral lasub pärijail kohustus ülalpeetavat ülal pidada üleantud varast surma momendiks säilinud vara väärtuse ulatuses, maha arvates eelnenud kulutused. Peale selle on kõikidel juhtudel ülalpeetav esimese järgu pärija. Kolmandad arvavad, et ülal-

peetav on ainult esimese järgu pärija üldistel alustel (VNFSV TsK § 418) kusjuures ülejäänud vara eraldi tagasi ei anta. Kõikide nende seisukohtade nõrk külg seisneb selles, et jäetakse tähele panemata järgmised asjaolud: 1) ülalpidaja muutub ülalpeetavalt saadud vara omanikuks ülalpidamise lepingu sõlmimise hetkest; 2) ülalpidaja võttis endale ülalpidamise kohustuse täiesti vabatahtlikult, kusjuures tema tahteavaldus ei vaja kellegi poolt sanktsioneerimist, ja lõpuks 3) pärandi vastuvõtt on vabatahtlik toiming. Kui pärijad pärandit vastu ei võta, ei teki neil ka mingisugust kohustust pärandajate võlgnike suhtes.

Meie ei pea õigeks vaadelda eluaegset ülalpidamise lepingut tingimusliku lepinguna omandiõiguse üleandmise mõttes, s. t. kui ülalpidaja täidab võetud kohustusi, siis pärast ülalpeetava surma läheb omandiõigus üleantud vara suhtes temale. Pole mingit alust kahelda lepingu sõlmimise hetkel ülalpidaja siiras soovis täita lepingujärgseid kohustusi. Ka loob tingimuslik leping teatava ebakindla olukorra ülalpidaja suhtes.

Teiselt poolt on arusaadav, et mitmesugused sugulased, kes varem ei hoolinud kõrges vanuses isikust või invaliidist, võtavad pärast eluaegse ülalpidamise lepingu sõlmimist tarvitusele kõik abinõud selle lepingu tühistamiseks, et surma korral olla üheks võimalikuks pärijaks. Siin tuleb igati kaitsta ülalpeetava õigusi, sest kuni surmatunnini ei vaja ta isikliku vara võõrandamiseks kellegi luba. Ta võib teha ju ka testamendi ja jätta kõik sugulased pärandist ilma, välja arvatud seaduses ettenähtud erandid. Õigus pärandvarale tekib alles pärast vara omaniku surma. Kõik pärijad peavad rahulduma selle varaga, mis on olemas surma momendil.

Lepingu kehtivuse ajal võivad tekkida poolte vahel mitmesugused lahkarmused. Arusaamatuste põhjustajateks võivad olla nii ülalpidajad kui ka ülalpeetavad. Kõige sagedamini esinevad juhud, kus ülalpidajad algul täidavad võetud kohustusi, kuid hiljem kalduvad sellest kõrvale, suhtuvad ülalpeetavasse halvustavalt, ei hoolitse tema eest vajalikul määral ning mõnikord isegi ei anna temale enam ülalpidamist ja eluaset. Ülalpidajal võivad tekkida aja jooksul ka materiaalsed raskused, milles ta ei ole mingil määral süüdi. Tülisid ja arusaamatusi võivad põhjustada ka ülalpeetavad. Neid võivad hakata mõjustama sugulased, kes jäid ülalpidamise lepingu sõlmimise tõttu pärandist ilma. Ka võivad üksikud vanakesed olla kapriissed jne. Igal juhul tuleb kaitsta mõlemate poolte huvisid. Seepärast tuleb kõik vaidlused lahendada kohtu korras. Olgu veel kord märgitud, et meil ei ole teada ühtki kohtuasja, kus lepingu tühistamist või täitmist oleks nõudnud ülalpidaja. Juba seegi fakt lubab järeldada, et lepingu rikkujaks pooleks on tavaliselt ülalpidaja.

Kohtul tuleb hoolikalt välja selgitada lahkkelide põhjused. Küsimuse lahendus sõltub sellest, kes on lahkkelide põhjustajaks. Kui asja materjalidest nähtub, et ülalpidaja ei täida võetud kohus-

tusi, võib kohus analoogiliselt TsK §-le 190 kas kohustada ülalpidajat lepingu täitmisele või tühistada lepingu. Lepingu täitmisele kohustamine võib seisneda ülalpeetavale ülalpidamise andmises ülalpidaja perekonnas. Kui asja kohtuliku arutamise käigus kohus jõuab arvamusele, et ülalpeetava edasijäämine ülalpidaja perekonda on võimatu, võib ta ülalpeetava kasuks välja mõista teatavad perioodilised maksed kas natuuras või rahas. Ei saa nõustuda A. I. Pergamendi²³ arvamusega, kes küll tunnistab eluaegse ülalpidamise lepingu seaduspäraseks, kuid samal ajal ei pea võimalikuks rahaliste maksete väljamõistmist. Meie arvates on A. I. Pergamendi seisukoht sisuliselt vastuolus tema enda poolt avaldatud esimese seisukohaga, sest lepingu seaduspäraseks tunnistamisega peame tunnistama ka temast tulenevaid tagajärgi.

Kui aga kohus teeb kindlaks, et lepingu mittetäitmine ülalpidaja poolt on tingitud asjaoludest, mille eest ta ei vastuta (erakorralised materiaalsed raskused jne.), peab kohus vabastama ülalpidaja edasisest kohustuste täitmisest ja lõpetama lepingu. Sel juhul on perioodiliste maksete väljamõistmine ülalpeetava kasuks põhjendamatu.

Lepingu tühistamisel peab ülalpidaja andma ülalpeetavale tagasi kogu vara, mille ta temalt sai. Samal ajal ei ole tal õigust teha tasarovestust ülalpidamiskulude katteks.

Ei saa nõustuda seisukohaga ja ei ole millegagi põhjendatud arvamus, et lepingu lõpetamisel tuleks rakendada kahepoolset restitutsiooni, s. t. et kumbki pool on kohustatud tagasi andma kõik lepingu järgi saadu. Ülalpidaja annab küll ülalpeetavale vara tagasi, kuid samal ajal on tal õigus nõuda ülalpidamise kulude katmist. Ülalpeetaval tavaliselt mingit muud vara peale ülalpidajalt tagasisaadu ei ole ja seegi müüakse ära ülalpidamiskulude katteks. Sellega sanktsioneeritakse just eesmärk, mida soovib vastutustundetult ülalpidaja. Selle seisukoha järgi riskib ainult ülalpeetav. Ülalpidaja ei riski millegagi, sest ülalpidamiskulud kaetakse igal juhul üleantud vara arvel. Tarvitseb ainult pidada täpset arvostust. Teiselt poolt loob selline seisukoht äärmiselt ebaterve õhkkonna. Ülalpeetav arvab kogu aeg kokku päevi, kui kauaks veel jätkub tema varast ülalpidamiskulude katmiseks.

Kõne alla võiks tulla ühepoolne restitutsioon, s. t. kannatanud pool on õigustatud nõudma vastaspoolelt lepingu järgi täidetut tagasiandmist. Teisel poolel säärast õigust ei ole ja see nõutakse sisse riigi tuludesse. Nagu me juba varem märkisime, on kõige sagedamini süüdi olevaks pooleks ülalpidaja, kannatanud pooleks aga ülalpeetav. Seega on lõpptulemusena tagajärjed ülalpeetava suhtes ühesugused nii kahepoolse kui ka ühepoolse resti-

---

²³ Vt. А. И. Пергамент, Алиментные обязательства, М, 1951, lk. 10—11.

tutsiooni korral. Vahe seisneb ainult selles, et esimesel juhul ülalpeetav peab tasuma ülalpidamiskulud ülalpidajale, teisel juhul aga kandma need summad riigi tuludesse. Igal juhul jääks ta varast ilma ja peaks minema hooldusorganite täielikule ülalpidamisele. On avaldatud arvamust, et riik võiks võlgnevuse kustutada, arvestades konkreetset olukorda, kui ta näeb, et isik peab tagasisaadud vara realiseerima. Selline asja lahendus on aga kunstlik. Kõigele lisaks tunnistatakse ühepoolse restitutsiooni rakendamise korral (TsK § 149) tehing algusest peale tühiseks (näit. TsK §-s 32 toodud asjaolude tõttu) Siin on aga tehing sõlmimise hetkel seaduspärane. Alles mõne aja möödumisel kaldub ülalpidaja mitmesugustel põhjustel kõrvale võetud kohustuste täitmisest.

Kui ülalpidaja täidab võetud kohustusi kohusetruult, ei ole ülalpeetaval õigust taotleda lepingu tühistamist. Lepingu tühistamise õiguse andmine ülalpeetavale, arvesse võtmata ülalpidaja käitumist, kitsendaks alusetult ülalpidaja õigusi ja lepingul ei oleks mingit kindlust. Isegi neil juhtudel, kui ülalpeetav lahkub ülalpidaja juurest ja loobub ülalpidamisest, kuigi ülalpidaja täitis võetud kohustused kohusetruult ning soovib neid täita ka edaspidi, puudub alus lepingu tühistamiseks. Ülalpidamise kohustust ei saa täita sundkorras, kui ülalpeetav seda ei soovi. Õigesti märkis Eesti NSV Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukolleegium 24. novembril 1957 a. oma määruses kod. K. hagi asjas, et «hageja on lahkunud kostjate juurest ja kostjate poolt antud kohustust ei saa kostjad (sõna «kostjad» minu poolt vahele kirjutatud — E. L.) täita vabatahtlikult ega sundkorras». Üleantud vara jääb ülalpidaja omandiks. Ülalpeetavale tuleb säilitada õigus pöörduda tagasi ülalpidaja juurde ja nõuda ülalpidamist, vaatamata äraoleku aja kestusele, sest on ju võetud ülalpidamise kohustus kuni surmani.

Nende printsiipide järgimisega kaitstakse maksimaalselt mõlemate lepingu poolte huve.

Neist põhimõtetest lähtudes tuleks formuleerida ka uus lepingu liik Eesti NSV Tsiviilkoodeksis.

Lepingu kiirema legaliseerimise, samuti ka kodanike huvide igakülgse kaitse eesmärgil tuleb soovitada Eesti NSV Kohtuministeeriumile välja anda juhend notariaalkontorite jaoks lepingu vormistamise kohta, arvesse võttes ülaltoodud seisukohti. Ilma vastavate lepingute sõlmimiseta on kohtuorganitel poolte tõeliste vahekordade tuvastamine äärmiselt raske.

ДОГОВОР ПОЖИЗНЕННОГО СОДЕРЖАНИЯ

Канд. юрид. наук Э. Лаасик
Кафедра гражданского права и процесса

Резюме

Подавляющее большинство советских цивилистов, в том числе и редакция журнала «Социалистическая законность», как коллегиальный орган, высказывались за легализацию договора пожизненного содержания в советском гражданском праве. Соглашаясь в принципе с этими высказываниями, мы предлагаем при регламентации этого договора учесть следующие обстоятельства.

В случаях, когда передается другому лицу имущество под условием пожизненного содержания, следует считать основным моментом, вытекающим из этой передачи, права и обязанности сторон в соглашении по пожизненному содержанию. Передача имущества является как бы предпосылкой для возникновения такого гражданского правоотношения вообще. Поэтому стоимость переданного имущества не влияет на объем прав и обязанностей сторон.

Договор пожизненного содержания возникает в силу следующих обстоятельств: один гражданин изъявляет желание содержать пожизненно другого и при этом, как правило, престарелого, одинокого гражданина или инвалида, а этот гражданин или инвалид передает свое имущество или часть имущества гражданину, содержащему его, чтобы частично покрыть возможные расходы по содержанию. Компенсирует ли переданное имущество расходы на содержание или нет, значения не имеет. Поскольку в случае скорой смерти иждивенца содержатель может получить определенную выгоду, то ему не должно казаться обременительным и то, что расходы на содержание могут превысить стоимость полученного имущества.

Если же иждивенец никакого имущества содержателю не передает, исключается надобность регулирования этого вопроса особым договором в гражданском праве, и фактическое содержание для иждивенца никаких прав по дальнейшему содержанию не порождает.

Договор пожизненного содержания — двухсторонний, возмездный договор. При заключении договора пожизненного со-

держания можно определить только стоимость переданного имущества, с которого и устанавливается госпошлина, но установить при этом цену договора пожизненного содержания невозможно. Цена договора выясняется только ко дню смерти иждивенца и то приблизительно, так как не всё, связанное с содержанием, переоценимо на деньги (например, неудобства в связи с уходом за больным и др.)

День смерти неизвестен никому. Поэтому этот договор только возмездный, его характерным признаком является передача определенного встречного эквивалента.

Сторонами в договоре пожизненного содержания могут выступать только граждане. Социалистические организации, как государственные предприятия и учреждения, так и общественные и кооперативные организации, в том числе и колхозы, не могут по договору принимать на себя подобные обязательства, так как их компетенция определяется законом, положением или уставом.

Содержателем может быть каждый советский гражданин. Если содержанием выступают супруги, то в обязательство должны вступить они оба. Переданное имущество переходит в их общую совместную собственность. При заключении договора нотариус должен руководствоваться правилами, предусмотренными в ст. 77 КЗОБСО РСФСР

Иждивенцами могут быть только нетрудоспособные лица, за исключением несовершеннолетних детей. Нельзя допускать, чтобы трудоспособное лицо до самой смерти проживало за счет другого лица только за то, что оно передало определенную часть своего имущества этому лицу.

Передаваемое имущество может быть разнообразным. Как правило, передается жилой дом с примыкающими к нему постройками. Не исключена и возможность передачи других материальных ценностей, как мебели, легкового автомобиля и т. д.

Содержателю переходят только те материальные ценности, о которых говорится в договоре. Таким образом, иждивенец может оставить в свою личную собственность определенную часть имущества. Объектом отчуждения (уступки) не могут быть права, тесно связанные с личностью иждивенца (пенсия, алименты и др.).

Договор пожизненного содержания должен, под страхом недействительности, быть удостоверен в нотариальном порядке. При заключении договора желательно зафиксировать обязанности сторон по возможности точнее. Это значительно облегчит работу суда при установлении действительных отношений сторон.

Право собственности на передаваемое имущество переходит к содержанию с момента заключения договора. Одновременно целесообразно установить, что содержание не может во время действия договора обременять полученное имущество долгами

и отчуждать его без разрешения органов опеки и попечительства. Равным образом не должно допускаться и обращение взыскания на это имущество по долгам содержателя.

Договор пожизненного содержания прекращается, как правило, со смертью иждивенца. Если же умрет раньше содержатель, то обязательство по содержанию иждивенца переходит к его наследникам в размере всего наследственного имущества. Обязательство по содержанию иждивенца приравнивается к денежным долгам умершего. Если наследники не желают принять обязательства по содержанию иждивенца, они должны отказаться от всего наследства. Это наследство переходит в доход государства как выморочное имущество, а иждивенец, по его желанию, на полное иждивение государства.

Во время действия договора также могут возникать разногласия между сторонами. Если будет установлено, что содержатель виновно не исполняет принятых на себя обязательств по договору пожизненного содержания, суд может либо обязать содержателя к исполнению договора, либо расторгнуть договор. Обязанность к исполнению договора может состоять, в зависимости от обстоятельств дела, либо в выплате иждивенцу периодических платежей деньгами или натурой, либо в требовании дальнейшего содержания иждивенца в семье содержателя.

Если же будет установлено, что содержатель в неисполнении договора не виновен, он может быть освобожден от обязанности дальнейшего исполнения договора.

В обоих случаях расторжения договора содержатель должен возвратить иждивенцу все имущество, причем он не имеет права на зачет, т. е. права получить возмещение за содержание.

При добросовестном исполнении содержанием иждивенца не имеет права требовать расторжения договора пожизненного содержания. Он может даже отказаться от содержания, причем переданное имущество по-прежнему остается собственностью содержателя.

ВОПРОСЫ КОДИФИКАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ЭСТОНСКОЙ ССР

Канд. юрид. наук Ж. Ананьева
Кафедра гражданского права и процесса

Законы по вопросам кодификации законодательства, принятые 6-ой сессией Верховного Совета СССР четвертого созыва, направлены на расширение суверенных прав союзных республик, на всемерное развитие их законодательной деятельности, на дальнейшее укрепление социалистической законности.

Верховным Советом ЭССР образованы комиссии, разрабатывающие проекты кодексов Эстонской ССР, в том числе и Гражданского процессуального кодекса ЭССР

Действующий в ЭССР Гражданский процессуальный кодекс РСФСР принят еще в 1922 г. Несмотря на ряд изменений, которые на протяжении последующих лет вносились в его содержание, он не отражает особенностей экономики и общественно-политической жизни современной эпохи.

Наряду с сохранением в новом проекте всех процессуальных норм действующего ГПК, соответствующих задачам и демократическим принципам гражданского судопроизводства, необходимо устранить нормы, утратившие значение, а также, в целях дальнейшей демократизации и укрепления социалистической законности в гражданском судопроизводстве, внести новые нормы, существенно пересмотреть, уточнить и развить ряд институтов.

В связи с изложенным представляется необходимым широкое обсуждение целого ряда вопросов, имеющих большое теоретическое и практическое значение. Таким, прежде всего, является вопрос о системе построения гражданского процессуального кодекса. Система должна отразить внутренние связи, взаимозависимость и обусловленность между отдельными процессуальными институтами, обеспечить удобство использования и применения на практике норм права.

Недостатки системы в целом и по отдельным разделам действующего ГПК РСФСР подвергнуты обстоятельной, не нуждающейся в дополнениях, критике в литературе.¹ Эти недостатки

---

¹ См. К. С. Юдельсон, К вопросу об основах законодательства в гражданском судопроизводстве. «Советское государство и право», 1957, № 6;

столь существенны, что не могут быть устранены внесением лишь некоторых изменений в расположение отдельных глав и статей. Попытки некоторых союзных республик пойти в своих проектах по этому пути не дали желаемых результатов.² Очевидно, нужна новая система гражданского процессуального кодекса.

Из предложений, высказанных в литературе, нам представляются наиболее приемлемыми предложения о построении системы кодекса, исходя из системы сложившихся стадий процесса и учета изменения процессуальных правоотношений в зависимости от участия в них различного рода судебных органов. При этом, разумеется, не может не быть принято во внимание, что демократические принципы судопроизводства присущи всем стадиям процесса и что отдельные положения, не являющиеся принципами, в равной мере относятся ко всем стадиям процессуальной деятельности всех судебных органов. Этой точки зрения придерживается и комиссия, работающая по поручению Президиума Верховного Совета ЭССР над проектом ГПК ЭССР. Ею принята за основу следующая система построения ГПК ЭССР: I раздел — Общие положения; II — Производство в суде первой инстанции; III — Производство в суде II инстанции; IV — Производство по пересмотру решений и определений суда, вступивших в законную силу; V — Исполнительное производство; VI — Процессуальные вопросы международного частного права.³

В данной статье мы не ставим себе цели остановиться на характеристике всех разделов проекта ГПК ЭССР, а коснемся лишь некоторых, наиболее существенных, вопросов, возникающих

П. Б. Логинов, О системе гражданского процессуального кодекса РСФСР и некоторых вопросах гражданского процесса. «Советское государство и право», 1956, № 8; М. Г. Авдюков, Виды судопроизводства в советском гражданском процессуальном праве. «Вестник Московского университета», 1956, № 2 (Право); А. Клейнман, Основные вопросы кодификации советского процессуального права, Межвузовское научное совещание. Социалистическая законность и задачи советской юридической науки. Тезисы докладов, М. 1957; Н. А. Чечина, Д. М. Чечет, К вопросу о системе процессуального кодекса РСФСР. Вопросы кодификации советского права, вып. 1, Л. 1957; А. Ф. Козлов, Виды производства по советскому гражданскому процессуальному праву и система ГПК РСФСР. Вопросы кодификации советского законодательства, Свердловск 1957.

² На наш взгляд система проектов ГПК Таджикской и Молдавской ССР в ряде случаев повторяет недостатки действующего ГПК РСФСР.

³ Для ГПК РСФСР подобная система предложена П. В. Логиновым (см. «Советское государство и право», 1956, № 8, стр. 52), Н. А. Чечиной и Д. М. Чечет (см. «Вопросы кодификации советского права», вып. I, изд. ЛГУ, 1957, стр. 70) и поддержана проф. К. С. Юдельсон (см. «Советское государство и право», 1957, № 6, стр. 84).

Такая система принята за основу в неопубликованном проекте ГПК РСФСР См. М. Г. Авдюков, Социалистическая законность и вопросы кодификации гражданского процессуального законодательства. Межвузовское научное совещание „Дальнейшее развитие советской демократии и укрепление социалистической законности“ Тезисы докладов, М. 1958.

в связи с кодификацией гражданского процессуального законодательства ЭССР.

1. В отличие от действующего ГПК РСФСР в проекте нового гражданского процессуального кодекса должны быть зафиксированы все основные принципы судопроизводства. Нормы, закрепляющие означенные принципы и общие положения, надлежит сосредоточить в 1 разделе кодекса, с подразделением его на следующие 12 глав: 1) Основные положения; 2) Состав суда; 3) Подведомственность и подсудимость; 4) Участники процессуальной деятельности; 5) Доказательства; 6) Судебные расходы; 7) Судебные штрафы; 8) Процессуальные сроки; 9) Судебные извещения и вызовы; 10) Протоколы; 11) Основания приостановления производства; 12) Основания прекращения производства.

В первой главе — «Основные положения» — должны быть сформулированы задачи гражданского судопроизводства и его основные принципы в соответствии с Конституциями СССР и ЭССР и «Основами гражданского судопроизводства СССР». В этой же главе должны найти место норма, устанавливающая обязательность правил ГПК для всех судебных органов Эстонской республики, и норма, определяющая, каким лицам и органам принадлежит право возбуждения гражданского дела в суде.

В соответствии с принципом диспозитивности советского гражданского процесса следует зафиксировать, что право возбуждения дела в суде предоставляется, кроме заинтересованных лиц, прокурору, а также, в случаях, предусмотренных законами СССР и ЭССР органам государственного управления, профессиональным и иным общественным организациям или отдельным гражданам. Помимо этого, в целях усиления охраны социалистической собственности, прав и интересов детей и недееспособных лиц, должно быть предоставлено право суду начинать по своей инициативе дела следующих категорий:

- а) о взыскании с родителей средств на содержание несовершеннолетних детей;
- б) о лишении родительских прав и отмене усыновления;
- в) о взыскании ущерба, причиненного социалистической собственности и имуществу недееспособных лиц совершением уголовного преступления.

2. Специальную главу I раздела ГПК надлежит посвятить нормам о составе и процессуальном положении суда, о правах членов суда и председательствующего, а также нормам, подробно регламентирующим основания и порядок разрешения отводов.

В частности, в числе безусловных оснований отвода должно быть зафиксировано, что «Судья или народный заседатель не может участвовать в рассмотрении дела, если он входил в состав суда, ранее рассматривавшего данное дело в качестве суда первой или вышестоящей инстанции». Отсутствие в дейст-

вующем процессуальном законодательстве четкой нормы⁴ на практике приводит к игнорированию этого важного, само собой подразумевающегося правила, направленного на создание гарантий объективного рассмотрения дела во всех судебных инстанциях.⁵

3. Представляется необходимым некоторое изменение круга гражданских дел, подведомственных судебным органам.

Мы полностью присоединяемся к мнению проф. К. С. Юдельсон⁶ о целесообразности исключения из ведения суда дел о взыскании с колхозов и граждан штрафов, наложенных в административном порядке, и с предложениями⁷ о создании судопроизводства «по жалобам на действия административных органов и должностных лиц».

Сторонники сохранения судебного порядка взыскания штрафов обосновывают свое мнение необходимостью «поднять на высокую ступень защиту прав и интересов граждан, колхозов, поставить под контроль суда законность действий должностных лиц».⁸

Однако судебная практика Эстонской ССР показывает, что сами органы государственной власти, как правило, руководствуются в своей деятельности принципом социалистической законности, вследствие чего случаи незаконного наложения штрафов встречаются редко. Защита прав и интересов граждан обеспечивается также посредством контроля со стороны вышестоящих органов и усилением прокурорского надзора за законностью наложений административных штрафов. Вовсе не исключается и контроль суда за законностью действий должностных лиц, если оштрафованному будет предоставлено право обжаловать в суд действия органов и должностных лиц, взыскивающих административный штраф.

И, наконец, независимо от того, возбуждается ли дело по заявлению государственного органа или по жалобе оштрафован-

---

⁴ Действующий ГПК РСФСР не содержит подобной нормы вообще, а буквальный текст ст. 44 УПК РСФСР ограничивает лишь право судьи, принимавшего «... участие в постановлении приговора в суде первой инстанции...», участвовать в дальнейшем рассмотрении данного дела.

⁵ Так, например, дело по иску В. М. к А. Д. рассматривалось дважды в Судебной коллегии по гражданским делам Верховного Суда ЭССР при участии одних и тех же двух членов суда. Председатель Верховного Суда ЭССР не усмотрел в этом факте основания к возбуждению надзорного производства по ходатайству истца.

⁶ См. К. С. Юдельсон, Относительно общности гражданских процессуальных кодексов союзных республик. Вопросы кодификации советского законодательства, Свердловск 1957, стр. 49—50.

⁷ См. М. Г. Авдюков, Виды судопроизводства в советском гражданском процессе. «Вестник Московского Университета», 1956, № 2 (Право), стр. 109—131.

⁸ А. Ф. Козлов, Виды производства по советскому гражданскому процессуальному праву и система будущего ГПК РСФСР „Вопросы кодификации советского законодательства“ Свердловск 1957, стр. 72.

ного гражданина, остается неизменным демократический характер судопроизводства, сохраняются все процессуальные гарантии прав и интересов участников процесса.⁹

Все эти обстоятельства говорят не только за целесообразность исключения из ведения суда дел о взыскании административных штрафов, но и дают основания обсудить и взвесить вопрос о применимости такого же порядка к делам о взыскании недоимок по налогам, обязательному окладному страхованию и не внесенных в срок платежей по самообложению.

Освобождение судебных органов от рассмотрения вышеуказанной категории дел разгрузило бы их от большой, подчас чисто технической, работы (большая часть этих дел прекращается в связи с предъявлением квитанции об уплате недоимки или штрафа до рассмотрения дела по существу) Это, в свою очередь, дало бы судам возможность более глубоко вникать в дела, рассматриваемые ими по существу.

За последние годы в печати опубликовано бесчисленное количество выступлений о том, что действующий порядок расторжения брака нуждается в изменении. С этим нельзя не согласиться. Практика показывает, что существующий порядок расторжения брака создает ничем не оправданные трудности для сторон в юридическом оформлении своих семейных отношений и порой ведет к существенному нарушению интересов детей и семьи.

Однако большие расхождения во мнениях имеются по вопросу о том, следует ли в дальнейшем сохранить судебный порядок развода. Некоторые авторы считают возможным передать все производство по расторжению брака административным органам,¹⁰ другие, наоборот, полагают, что все дела о расторжении брака должны рассматриваться судом.¹¹ Мы согласны с тем, что действенность производства по расторжению брака нельзя оценивать исходя из процента дел, окончившихся в суде прими-

---

⁹ Нельзя согласиться с мнением И. А. Жеруолис (см. «Советское государство и право», 1958, № 8, стр. 68) в том, что процессуальные особенности т. н. административных дел говорят о «... репрессивности процесса и подчеркивают некоторые преимущества административного органа в процессе перед другой стороной...», отражают «... характер материальных отношений, в которых государственный орган является повелителем, а другая сторона лишь исполнителем».

Подобная точка зрения находится в противоречии с одним из краеугольных принципов советского гражданского процесса, принципом равенства сторон в процессе. Этот принцип неуклонно проводится и будет проводиться в советском гражданском процессе, а следовательно, не могут быть установленные процессуальные особенности, ему не соответствующие.

¹⁰ См. Н. А. Чечина, Д. М. Чет, ук. статья, стр. 71.

¹¹ См. А. Ф. Козлов, ук. статья, стр. 70; Г. М. Свердлов, к вопросу о кодификации семейного законодательства. „Вопросы кодификации“ Госюриздат, 1957, стр. 103—105; М. Г. Масевич, Некоторые вопросы кодификации семейного законодательства. «Советское государство и право», 1958, № 11, стр. 57—59, и др.

рением супругов, а надо учитывать его общевоспитательное, профилактическое значение, — способность предотвращать возникновение непрочных браков и необоснованное обращение к суду. Однако при всем этом вряд ли есть необходимость оставить в ведении суда все без исключения дела о разводах.

В ведении суда, на наш взгляд, следовало бы оставить: дела о расторжении брака, где между супругами имеется спор о разводе (как и всякий иной спор о праве семейном, он не может разрешаться в административном порядке); дела о расторжении брака между супругами, имеющими несовершеннолетних детей, притом независимо от наличия или отсутствия спора между родителями о воспитании детей, ибо во всех случаях, когда рушится привычный для ребенка уклад семейной жизни, необходим контроль органов государства (органов опеки и суда) над правильным разрешением родителями такого важнейшего с точки зрения общества вопроса, как вопрос о дальнейшем воспитании детей.

В целях охраны материнства и младенчества надлежало бы установить, что судебное дело о разводе не может быть возбуждено по заявлению мужа в период беременности жены и в течение 1 года после рождения ребенка.

В случаях, когда один из супругов: а) признан безвестно отсутствующим или без вести пропавшим на фронте; б) признан недееспособным вследствие хронической душевной болезни; в) осужден к лишению свободы на срок не менее 2-х лет, — нет никакой необходимости в судебном производстве. В вышеуказанных случаях очевидны мотивы развода и отпадает примирительное производство, а следовательно, судебное рассмотрение не достигает своей цели. Эти дела надо разрешать в административном порядке.

Представляется, что расторжение брака в органах ЗАГС допустимо также в случаях обоюдного согласия супругов, где суд, как правило, разрешает развод.

При этом также могли бы применяться некоторые меры воздействия на супругов в целях предотвращения легкомысленного развода. Такими мерами могли бы быть предварительная за 15—20 дней подача заявления, соответствующая госпошлина, публикация в газете и др.

Что касается упрощения судебного процесса о расторжении брака, то в этом вопросе почти все юристы сходятся на том, что необходима передача разрешения вопроса по существу народному суду. Представляется, что эта единая точка зрения должна найти отражение и в ГПК ЭССР. При рассмотрении дела в народном суде нет необходимости в двух, оторванных друг от друга стадиях: примирительной и стадии рассмотрения по существу. Надлежит лишь более подробно регламентировать процессуальные особенности этих дел и, в частности, обязать судью в ходе предварительной подготовки дела принимать меры к при-

мирению супругов. Такая же обязанность должна быть возложена на суд при рассмотрении им дела по существу. При этом в законе следовало бы указать, что склонение к примирению применяется судом во всех случаях за исключением тех, где примирение противоречит основам коммунистической морали.

Чтобы еще раз не возвращаться к вопросу о бракоразводных делах, отметим здесь же, что в ГПК ЭССР должна найти место норма, устанавливающая, что решение суда о расторжении брака не может быть опротестовано и отменено в порядке надзора, а также пересмотрено по вновь открывшимся обстоятельствам, если один из бывших супругов, или оба, вступили в новый брак. Иное решение данного вопроса было бы в противоречии с принципами коммунистической морали.

Возвращаясь к вопросам подведомственности, отметим, что по общему мнению теоретиков и практиков ЭССР из проекта ГПК ЭССР надлежит исключить производство по третейским записям, как не нашедшее практического применения за все годы существования Советской Эстонии.

К ныне существующим в ЭССР бесспорным производствам надлежит добавить производство по признанию граждан безвестно отсутствующими и умершими, а также признание недееспособным вследствие душевной болезни или слабоумия.

Отнесение к ведению суда установления означенных фактов послужит укреплению охраны прав и интересов граждан.

4. С точки зрения родовой подсудности все гражданские дела целесообразно сосредоточить в народном суде. К подсудности Верховного Суда ЭССР надлежит отнести дела об авторском и изобретательском праве, как наиболее сложные, и дела, где стороной является судебный орган. Кроме того, за Верховным Судом ЭССР надлежит сохранить право на изъятие в свое производство любого дела из народного суда.

Принятие же в свое производство дела после повторной отмены решения надлежит зафиксировать в виде права, а не обязанности Верховного Суда ЭССР. Практика показывает, что обязательное изъятие дела из производства нарсуда далеко не всегда отвечает интересам сторон, поэтому не следует связывать усмотрение Верховного Суда в конкретном деле.

5. В проекте нового ГПК ЭССР должны более детально, по сравнению с действующим ГПК, регулироваться вопросы об участниках процесса и их процессуальном положении. Эти нормы, как уже указано выше, должны быть выделены в самостоятельную главу, разбитую на подразделы, посвященные отдельным участникам процесса.

К участникам процессуальной деятельности, кроме сторон, третьих лиц и прокурора, должны быть отнесены судебные представители, а также органы государственного управления, профсоюзные и другие общественные организации, не являющиеся субъектами спорного материального правоотношения, а возбуж-

дающие дело или вступающие в процесс в целях осуществления возложенной на них функции по защите охраняемых законом прав и интересов граждан, юридических лиц и государства.

Вопросы процессуального положения участников процесса требуют специального исследования, поэтому в данной статье мы касаемся лишь некоторых из них.

Действующий гражданский процессуальный кодекс (ст. 2) позволяет стороне «во всяком положении дела изменить основание иска, увеличить или уменьшить свои исковые требования», в отношении же предмета иска такое право не предусмотрено. Изменение основания иска чаще всего влечет за собой и изменение предмета иска, но, поскольку последнее не предусмотрено законом, суд практически оказывается перед дилеммой: или не допустить изменения основания иска, что будет нарушением процессуального права исца, или же, допустив таковое, допустить вместе с тем изменение предмета иска, т. е. разрешить процессуальное действие, не предусмотренное законом.

Все это говорит за то, что в числе других процессуальных прав необходимо предоставить стороне право изменить не только размер исковых требований и основания иска, но и предмет иска. Такое расширение процессуальных прав стороны вытекает из существа принципа диспозитивности советского гражданского процесса и предотвратит возникновение лишних судебных споров.

При определении процессуального положения прокурора проект должен исходить из общеизвестного в теории гражданского процесса тезиса о том, что природа участия прокурора в гражданском процессе не изменяет своего судебно-надзорного характера в зависимости от оснований и формы вступления прокурора в процесс, а поэтому объем процессуальных прав прокурора, как предъявившего иск, так и вступившего в процесс, начатый сторонами, остается одинаковым.

Думается, что не может быть спора по вопросу о процессуальном положении органа государственного управления или общественной организации, возбудившей дело в интересах других лиц. Как уже указывалось в литературе,¹² орган государственного управления, профсоюзная или общественная организация в означенных случаях пользуются правами стороны, за исключением прав по распоряжению предметом спора.

Право распоряжения предметом спора представляется исключительным правом сторон — предполагаемых субъектов спорного материального правоотношения, — и не может принадлежать никому из других участников процесса.

---

¹² См. А. А. Добровольский, Участие государственного органа в гражданском процессе, «Советское государство и право», 1957, № 4, стр. 68—69; К. С. Юдельсон, Судебные доказательства и практика их использования в Советском гражданском процессе, М., 1956, стр. 39—40.

Мы согласны с А. А. Добровольским,¹³ что органы государственного управления или общественные организации, вступившие в процесс, начатый другими лицами, должны обладать широкими процессуальными правами, позволяющими им выполнить возложенную на них функцию защиты прав и интересов других лиц. Они, несомненно, должны иметь право знакомиться с материалами дела, представлять доказательства и участвовать в их исследовании, заявлять ходатайства и отводы, давать суду письменные и устные заключения, приносить замечания на протокол судебного заседания, обжаловать решения и определения суда, участвовать в рассмотрении дела в суде II и надзорной инстанций, а также принимать участие в стадии исполнения судебного решения. Такая точка зрения по вопросу о процессуальном положении органов государственного управления и общественных организаций (не субъектов спорного правоотношения) была положительно воспринята участниками межвузовского научного совещания Прибалтийских республик.¹⁴ Судебная практика убедительно показывает, что ограничение процессуальных прав вышеуказанных органов ничем не оправдано и подчас препятствует им в выполнении возложенной на них функции защиты прав и интересов других лиц. Особенно наглядно это проявляется по спорам о воспитании детей. По этим делам бывают случаи, когда стороны не обжалуют неправоудное решение, а орган опеки и попечительства по действующему закону не наделен правом обжалования такового. В результате неправильное решение суда может остаться в силе, что влечет за собой существенное нарушение интересов ребенка, о праве на воспитание которого шел спор.

Принимая во внимание роль представителя органов государственного управления или общественной организации в процессе, мы считаем необходимым указать их в числе лиц, которым может быть заявлен отвод в судебном заседании.

6. Некоторые трудности возникают в связи с решением вопроса о месте в системе ГПК ЭССР норм, регулирующих вопросы о доказательствах. Некоторые из них, как-то: о видах доказательств, о бремени доказывания, о предмете доказывания и др., являются общими и, следовательно, должны быть помещены в первом разделе ГПК. Нормы же, регулирующие собиране и исследование доказательств, имеют отношение к деятельности суда первой инстанции и в связи с этим должны бы быть во втором разделе.

Вместе с тем, размещение норм о доказательствах в разных разделах кодекса чрезвычайно усложнило бы практическое поль-

¹³ См. А. А. Добровольский, указ. статья, стр. 68—69.

¹⁴ См. Ж. Ананьева, О системе и отдельных институтах проекта ГПК ЭССР Межвузовское научное совещание Прибалтийских республик, посвященное вопросам кодификации (июль 1958). Тезисы докладов, Тарту 1958.

зование ими и поэтому неприемлемо. Отсюда, единственно правильным следует считать предложение о том, чтобы нормы, относящиеся к доказательствам, поместить в общей части кодекса.

Что касается видов доказательств, то представляется, что к общепризнанным в теории и судебной практике видам доказательств [показания сторон (в том числе признание) и третьих лиц, свидетельские показания, письменные и вещественные доказательства и заключения экспертов] надлежит добавить заключение по существу дела органа государственного управления или общественной организации, участвующих в процессе в целях защиты прав и интересов других лиц.

Совершенствование гражданского процессуального и иного законодательства ЭССР достижимо лишь при условии привлечения самых широких масс трудящихся к обсуждению проектов закона. Такое обсуждение могло бы быть развернуто на страницах специального юридического журнала ЭССР издание которого становится все более необходимым.

В дальнейшем журнал служил бы делу развития теории права, популяризации законов, обмену опытом их применения и всемерному укреплению социалистической законности на всей территории Эстонской ССР.

EESTI NSV TSIVIILPROTSESSUAALSE SEADUSANDLUSE KODIFITSEERIMISE KÜSIMUSI

Õigusteaduse kand. J. Ananjeva
Tsiviilõiguse ja -protsessi kateeder

R e s ü m e e

NSV Liidu Ülemnõukogu neljanda koosseisu viiendal istungjärgul vastuvõetud seaduste kohaselt toimub praegu Eesti NSV-s nagu teisteski liiduvabariikides koodeksite, sealhulgas ka Eesti NSV Tsiviilprotsessi koodeksi väljatöötamine.

Eesti NSV uue Tsiviilprotsessi koodeksi projekt peab olema kooskõlas NSV Liidu Konstitutsioonis ja Eesti NSV Konstitutsioonis ning «NSV Liidu tsiviilkohtupidamise alustes» fikseeritud põhimõtetega. Samaaegselt peaksid temas peegelduma Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi administratiiv-territoriaalse jaotuse erinevused, rahvuslikud iseärasused ja kommunismi ülesehitamise tingimuste omapärasused.

Eesti NSV-s praegu kehtiva TsPK normidest tuleks projektis säilitada tsiviilkohtupidamise ülesannete ja demokratismiprintsiipidega kooskõlas olevad normid, kõrvaldada vananenud ja tähtsuse kaotanud normid ning luua uued; läbi vaadata, täpsustada ja arendada rida instituute, süvendada veelgi demokratismi ja kindlustada sotsialistlikku seaduslikkust tsiviilkohtupidamises.

Seoses nimetatud ülesannete täitmisega on vajalik paljude küsimuste igakülgne läbiarutamine juristide laiade hulkade poolt.

Artiklis puudutataksegi mõningaid taolisi küsimusi. Üheks keerulisemaks ülesandeks on TsPK õige süsteemi väljatöötamine. Koodeksi süsteem peab peegeldama protsessuaalsete instituutide sisemist seost, vastastikust sõltuvust ja tingitust; ta peab tagama koodeksi normide hõlpsa kasutamise. Eesti NSV TsPK projekti aluseks on võetud järgmine süsteem:

I — üldosa, II — menetlus esimese instantsi kohtus, III — menetlus teise instantsi kohtus, IV — seaduse jõusse astunud kohtuotsuste ja määruste läbivaatamise menetlus, V — täitemenetlus, VI — rahvusvahelise eraõiguse protsessuaalsed küsimused.

Koodeksi üldosa I peatükis tuleks fikseerida kohtupidamise põhiprintsiibid ja eesmärgid. Samas peatükis peaksid paiknema

ka normid, mis määravad isikute ja organite ringi, kellele kuulub õigus algatada tsiviilasja Eesti NSV kohtutes.

Vastavalt nõukogude tsiviilprotsessi dispositiivsuse põhimõttele peaks see õigus kuuluma peale asjast huvitatud isikute (hageja) prokurörile ning seaduses ettenähtud juhtudel ka riigiorganitele, ametiühingutele või teistele ühiskondlikele organisatsioonidele ja üksikuile kodanikele, kes ei oma asjas tsiviilõiguslikku huvi (nad ei pretendeeri enda tunnustamisele materiaaloigusliku suhte subjektiks) ja algatavad asja vaid nendele seadusega pandud teiste isikute huvide ja õiguste kaitse funktsiooni teostamiseks. Lisaks eeltoodule tuleks anda ka kohtutele õigus algatada oma initsiatiivil järgmisi tsiviilasju: 1) alaealistele ja töövõimetele lastele vanemalt elatisraha nõudmise asju; 2) vanemlike õiguste äravõtmise ja lapsendamise tühistamise asju; 3) sotsialistlikule omandile ning teovõimetute isikute varale kriminaalkuriteoga tekitatud kahju heastamise asju.

Kohtute pädevust oleks vaja mõningal määral muuta. Kohtute pädevusest tuleks üle anda haldusorganitele lahendamiseks administratiivkorras määratud trahvide sundsissenõudmise asjad. Administratiivkorras trahvitud isikutele tuleks aga samaaegselt anda õigus esitada kaebus kohtuorganitele trahvi sissenõudmist teostavate ametiisikute või organite ebaseadusliku tegevuse suhtes.

Abielulahutuse asjade otsustamine tuleks meie arvates jätta kohtute pädevusse järgmistel juhtudel: 1) kui abikaasade vahel on vaidlus abielulahutuse küsimuses; 2) kui on olemas alaealsed lapsed (seda ka juhul, kui vanemate vahel puudub vaidlus nende kasvatamise õiguse üle). Abielulahutuse asjade sisuline lahendamine tuleks anda rahvakohtutele. Kõigil ülejäänud juhtudel võiks abielu lahutamine toimuda halduskorras. Ei tuleks lubada abielulahutust mehe taotlusel naise raseduse ajal ja ühe aasta jooksul pärast lapse sündimist.

Järelevalve korras ei peaks kuuluma tühistamisele jõustunud kohtuotsus abielu lahutamise kohta, juhul kui üks või mõlemad abikaasad on astunud uude abielu.

Kodanike õiguste ja huvide kaitse eelmärgil peaks uue TsPK kohaselt isiku teadmata äraolijaks ja surnuks kui ka teovõimetuks tunnistamine toimuma kohtu korras.

Uues tsiviilprotsessi koodeksis tuleb üksikasjaliselt reguleerida protsessiosaliste ring ja nende protsessuaalne seisund. Peale poolte, kolmandate isikute ja prokuröri tuleks protsessiosaliste hulka arvata ka kohtulikud esindajad ja riiklikud haldusorganid, ametiühingud või teised ühiskondlikud organisatsioonid, kes pole materiaaloigusliku suhte subjektideks ja kes algatavad asja või astuvad sellesse teiste isikute huvide kaitseks.

Tuleks laiendada protsessiosaliste õigusi. Nii näiteks peaks poolele kuuluma õigus muuta protsessi käigus mitte üksnes hagi alust ja suurust, vaid ka hagi eset. Prokuröri protsessuaalne sei-

sund ei saaks olla erinev olenevalt tema protsessi astumise alustest. Riiklikele haldusorganeile ja ühiskondlikele organisatsioonidele, kes astuvad protsessi õiguskorra ja teiste isikute huvide kaitseks, tuleks anda laialdased protsessuaalsed õigused, sealhulgas ka õigus edasi kaevata kohtuotsusele, võtta osa otsuse täitmisest jt. Arvestades nimetatud organite esindajate osatähtsust protsessis, tuleks neid arvata isikute ringi, kellede vastu võib esitada kohtuistungil taandusi.

Kehtivas TsPK-s ja kohtupraktikas tuntud tõendite liigitusele peaks lisanduma veel üks tõendite eriliik, s. o. eespool nimetatud organite arvamus asja sisulise lahendamise kohta.

Eesti NSV seaduste väljatöötamise, seaduste populariseerimise ja sotsialistliku seaduslikkuse edasise kindlustamise huvides on vajalik eestikeelse juriidilise ajakirja loomine.

TSIVIILASJADE EELETTEVALMISTAMISE SEADUS- ANDLIKUST REGULEERIMISEST EESTI NSV TSIVIIL- PROTSESSI KOODEKSI PROJEKTIS

E. Salumaa

Tsiviilõiguse ja -protsessi kateeder

Asja ettevalmistamist kuulamiseks peetakse õigustatult mis tahes kohtuasja kiire, asjaliku ning õige lahendamise peamiseks tagatiseks.

Vaatamata sellele toimub asja ettevalmistamine praktikas paljudel juhtudel mitterahuldavalt. Selle tulemuseks on asjade menetlemiseks ettenähtud tähtaegadest mittekinnipidamine, asjade lahendamise venimine, samuti ka ebaõige lahendamine.

Vastava praktika üldistamine näitab, et asjade eeltevalmistamisel esinevate väärnähtuste põhjuste hulgas kuulub küllaltki oluline koht kehtiva seadusandluse puudujääkidele.

Viimaste käsitlemise eesmärgil võetakse lähema vaatluse alla peamiselt kehtiva VNFSV Tsiviilprotsessi koodeksi¹ vastavad sätted, ja mitte üksnes sellepärast, et neid rakendatakse meie vabariigi kohtutes, vaid ka sellepärast, et asjade eeltevalmistamine on siin võrreldes teiste liiduvabariikide TsPK-de vastavate sätetega kõige paremini reguleeritud.

Teatavasti TsPK § 80 oma esialgsel kujul ei näinud ette asja eeltevalmistamise läbiviimist.

VKTK määrusega 20. novembrist 1929. a. nimetatud sätet aga muudeti. Selle uues redaktsioonis, mis kehtib ka tänapäeval, fikseeriti juba rida toiminguid, mida kohtunik asja eeltevalmistamise korras peab sooritama. Lisaks eelnevale kehtestati nimetatud määrusega TsPK §§ 80-a, 80-b ja 80-v.

Kuigi nõukogude protsessualistid just seadusandluse nimetatud muudatuse alusel peavad asja eeltevalmistamist iseseisvaks protsessistaadiumiks², ei tule unustada, et kehtiv seadusandlus ei tõmba siiski selgeid piirjooni asja algatamise ja eeltevalmistamise kui iseseisvate protsessistaadiumide vahele. Viimati öeldut

---

¹ Edaspidi TsPK.

² Üksikud autorid asja eeltevalmistamist siiski iseseisvaks protsessistaadiumiks ei pea. (Vt. A. Ф. Клейнман, Советский гражданский процесс, М 1954, lk. 30.)

kinnitab kõigepealt see asjaolu, et asja eeltevalmistamist reguleerivad sätted on paigutatud asja algatamist reguleerivate sätete hulka. Täiesti ebamääraseks jätab vahetegemise asja algatamise ja eeltevalmistamise vahel ka TsPK § 80 esimene lõige, kus räägitakse üksnes sellest, et asja eeltevalmistamine viiakse läbi enne tema arutamisele määramist kohtuistungil. Lisaks eelnevale mõned protsessuaalsed toimingud, mis TsPK § 80-a järgi arvatakse eeltevalmistavate toimingute hulka, nagu hagiavalduse vastuvõtmisest keeldumine asja mitteallumise tõttu antud kohtule (TsPK § 31), hagi hinna määramine kohtu poolt, kui hageja poolt näidatud hagi hind ilmselt ei vasta haagetava eseme väärtusele (TsPK § 37), ja kohtukulude maksmisest vabastamine (TsPK § 43), kuuluvad sisuliselt siiski asja algatamise staadiumisse.³

Asja eeltevalmistamise kui iseseisva protsessistaadiumi piirjoonte fikseerimisel pole võimalik mööda minna küsimusest, milline asend on toimingute kompleksil, kuhu kuuluvad asja kuulamisele määramine ja kutsete saatmine.

Kehtiv seadusandlus lülitab nimetatud toimingud asja eeltevalmistamise staadiumist välja. Selline järeldus tuleneb otseselt TsPK § 80 esimese lõike ja § 80-v praegu kehtivast redaktsioonist.

Ka erialases kirjanduses kannab enamik autoreid nimetatud toimingud väljapoole asja eeltevalmistamise staadiumi. Et seejuures nimetatud toiminguid ei sõandata paigutada ka asja kohtuliku arutamise staadiumisse, siis faktiliselt jäetakse need n. ö. õhku rippuma kusagile asja eeltevalmistamise ja kohtuliku arutamise staadiumi vahele.⁴

Sellega nõustuda pole muidugi võimalik. Asja kuulamisele määramine ja sellele järgnev kutsete saatmine on toimingud, mis sisuliselt kuuluvad asja eeltevalmistamise staadiumisse, sest ilma neid sooritamata on võimatu asja kohtulikku arutamist alustada ja läbi viia.⁵

³ Erialases juriidilises kirjanduses on nimetatud toimingute kuuluvuse osas seisukohad lahkuminevad. Osa autoreid arvab nimetatud toimingud eeltevalmistavate toimingute hulka (vt. A. Ф. Клейнман, Советский гражданский процесс, М. 1954, lk. 223; Ц. М. Апарникова, Обеспечение полноты доказательственного материала к судебному разбирательству дела. Вопросы гражданского права, колхозного права и гражданского процесса, М. 1958, lk. 170; jt.). Teised seevastu leiavad, et need peaksid kuuluma toimingute hulka, mida tuleb sooritada asja algatamisel (vt. М. А. Гурвич, Лекции по советскому гражданскому процессу, М. 1950, lk. 142—143; О. Н. Зерина, Судебное рассмотрение гражданского дела в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Л. 1953, lk. 8—9; jt.).

⁴ Vt. С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 230; К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 244; jt.

⁵ Me ei pea vastuvõetavaks O. N. Zerina ettepanekut kanda TsPK § 80-v üle peatükki «Asja algatamine» (vt. О. Н. Зерина, viidatud töö, lk. 7), sest nimetatud säte oleks siin täielikuks võõrkehaks. Pealegi asja kuulamisele määramine ja kutsete saatmine viiakse ka TsPK §-s 80-v märgitud juhtumil läbi ikkagi siis, kui asi on menetlusse võetud, s. t. kui asja algatamise staadium on lõppenud.

Seejuures tuleb asuda seisukohale, et kohtukutsete saatmine kui mitte ainult esimese astme kohtu tegevuse suhtes olulist tähtsust omav toimingute kompleksi vajab üksikasjalist reglementeerimist eraldi. Seetõttu aga eellehtevalmistamist reguleerivais sätetes tuleb kutsete saatmist ainult mainida ja teha viide koodeksi vastavaile sätetele, kus küsimus leiab üksikasjalisemat reguleerimist.

Erialases kirjanduses on avaldatud kahtlust, kas TsPK §-des 51, 52, 113 ja 114 fikseeritud toimingute sooritamise eellehtevalmistamise korras, nagu seda näeb ette TsPK § 80-a, on kooskõlas nõukogude tsiviilprotsessi põhiprintsiipidega ja NSV Liidu, liiduvabariikide ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega.⁶

Meie arvates TsPK §-des 51 ja 52 ettenähtud võimalus trahvi määramiseks ekspertidele ja kolmandatele isikutele asja eellehtevalmistamise korras õigustab ennast täielikult asja lahendamiseks vajalike tõendite õigeaegse kohtusse saabumise kindlustamise vahendina.

Mis puutub aga menetluse peatamise asja eellehtevalmistamise korras (TsPK §-d 113 ja 114), siis ka selles osas peaks jääma kehtima senine kord, sest see võimaldab säästa nii kohtu kui ka asjaosaliste aega.

Lisaks eelnevale tuleks asja eellehtevalmistamist reglementeerivate sätetega näha ette võimalus määruse tegemiseks selle kohta, kui suurel määral lastele ülalpidamise nõudmise asjus kostja on kohustatud ajutiselt, kuni vaidluse lahendamiseni, kandma laste ülalpidamise kulusid. Teatavasti nimetatud küsimust reguleeritakse käesoleval ajal VNFSV APEK-i §-ga 50. Et aga küsimus oma olemuselt on protsessuaalne, siis oleks õigem seda tulevikus reguleerida TsPK-s.

Samuti tuleks ENSV TsPK projektis fikseerida säte, mille kohaselt kohtunik võib asja eellehtevalmistamise korras teostada ka hagi tagamist.

Asja eellehtevalmistamise esiletõstmiseks ENSV TsPK projektis iseseisva ja selgelt piiritletud protsessistaadiumina on tarvis kõik asja eellehtevalmistamist reglementeerivad sätted koondada ühtseks tervikuks koodeksi iseseisva peatüki kujul. Loomulikult on tarvis siit välja lülitada sätted, mida me eespool pidasime asja algatamist reguleerivate sätete hulka kuuluvaiks. Seejuures kõigile nähtava piirjoone tõmbamiseks asja algatamise ja eellehtevalmistamise staadiumi vahele tuleb sõnaselgelt märkida, et asja eellehtevalmistamine viiakse läbi peale asja menetluse võtmist.

Järgnevalt vaatleme asja eellehtevalmistamise eesmärgi ja nende saavutamiseks lahendamist vajavaid põhilisi ülesandeid.

TsPK § 80 kehtestab, et asja eellehtevalmistamine viiakse läbi

---

⁶ Vt. Советский гражданский процесс, М. 1948, lk. 254.

asja lahendamise kiirendamise (minu sõrendus — E. S.) eesmärgil.

Asja eeltevalmistamine teenib kaheldamatult nimetatud eesmärki. Nõustuda ei saa aga sellega, et veelgi tähtsam eesmärk, nimelt asja õige lahendamise kindlustamine, on kehtivas seadusandluses jäänud fikseerimata.

ENSV TsPK projektis tuleb nimetatud lünk kindlasti kõrvaldada. Kõrvuti asja lahendamise kiirendamisega tuleb asja eeltevalmistamise eesmärgina fikseerida ka tema õige lahendamise kindlustamine.

Kehtiv seadusandlus ei tõsta selgelt esile ka asja eeltevalmistamise staadiumis lahendamist vajavaid põhilisi ülesandeid.

Osaliselt tingib seda asjaolu, et seaduses fikseeritud eeltevalmistavate toimingute loetelu ei hõlma kõiki olulisi toiminguid, mida asjade eeltevalmistamise igapäevases praktikas on tarvis sooritada. Peamine aga, miks asja eeltevalmistamise põhiülesanded reljeefselt esile ei kerki, seisneb selles, et eeltevalmistavate toimingute loetelu kehtivas seadusandluses on süsteemitu. Läbisegi esitatakse siin nii tõendite kogumisega kui ka hoopis teist laadi küsimuste lahendamisega seotud toiminguid.

Eeltevalmistavate toimingute selline segipaisatus kehtivas seadusandluses pole aga millegagi õigustatud.

Asi on nimelt selles, et enamiku asja eeltevalmistamise korras sooritavate toimingutega ei lahendata mitte mingisuguseid omaette eraldi seisvaid üksikküsimusi, vaid küsimusi, mis on mingi ulatuslikuma ülesande lahendamise raames üksteisega tihedalt seotud. Seetõttu küsimus asja eeltevalmistamise põhiülesannetest on eelkõige küsimus asja eeltevalmistamist reguleerivate sätete süstematiseerimisest. Ja selle praktiline tähtsus ei ole mitte väike, kui arvesse võtta, et sätete süsteemitus kehtivas seadusandluses põhjustab paljudel juhtudel süsteemitust ka eeltevalmistavate toimingute läbiviimisel praktikas, mille tulemuseks on sageli halvasti ettevalmistatud kohtuasi.

Erialases juriidilises kirjanduses on asja eeltevalmistamise põhiülesannete probleemi vähe käsitletud, kusjuures esitatud seisukohad kannatavad ühekülgseuse all.

Nimelt osa autoreist, kes mainitud küsimuse kohta on mõtteid avaldanud, leiab, et asja eeltevalmistamise ainsaks põhiülesandeks on tõendamismenetluse ettevalmistamine.⁷

Taolise vaatekoha kujunemisele on kaheldamatult kaasa aidanud NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi poolt antud juhtnöörid, mis asetavad võrdusmärgi asja eeltevalmistamise ning tõendamis-

---

⁷ Vt. Е. И. Филиппов, Право на труд и его защита в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук, Свердловск 1953, lk. 11; С. В. Курылев, Об организации предварительной подготовки дела в советском гражданском процессе. «Советское государство и право», 1955, № 1, lk. 38.

menetluse ettevalmistamise vahele. Tüüpiline on ses mõttes NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi määrus 25. aprillist 1947 a. nr. 7/1/u/ «Tsiiviilasjade kiirendamisest kohtuis», kus (p. 2) märgitakse, et asi tuleb «määrata kohtuistungil arutamisele alles pärast seda, kui asi on arutamiseks ette valmistatud, s. t. täpsutatud poolte nõuded ja vastuväited välja selgitatud ja kogutud asja lahendamiseks vajalikud tõendid»⁸ (minu sõrendus — E. S.)

Pole raske näha, et asja eeltevalmistamine taandatakse siin tõendamismenetluse ettevalmistamisele.

Teiselt poolt, arvestades reaalsel tegelikkust, märgivad mõned autorid päris õigesti, et peale tõendamismenetluse ettevalmistamise tuleb lahendada ka teisi küsimusi.⁹ Sealjuures enamik neist ei selgita aga lähemalt, missugused need on, või kui mõni neist seda teebki, siis kahjuks erinevate ettevalmistavate toimingute süsteemitu loetelu esitamise teel.¹⁰

Võttes aluseks sooritada tulevate toimingute lähema eesmärgi, võib neid siiski süstematiseerida ja selle alusel välja tuua need põhilised ülesanded, mis seisavad kohtute ees asja eeltevalmistamise staadiumis.

Meie arvates need on järgmised.

1. Tõendamismenetluse ettevalmistamine.

2. Protsessiosaliste ringi kindlaksmääramine ja nende kaasa-
tõmbamiseks abinõude tarvituselevõtmine.

3. Tarviduse korral hagide ühendamine, hagi tagamine, lastele ülalpidamise nõudmise asjades kostja töötasust ajutiselt, kuni vaidluse lahendamiseni laste ülalpidamiseks tarvisminevate summade kindlaksmääramine, menetluse peatamine.

4. Asja kuulamisele määramine ja asja lahendamisest osavõtvaile isikuile kutsete saatmine.

Asumegi nüüd selle juurde, kuidas kehtiv seadusandlus reglementeerib nimetatud ülesannete lahendamist, missugused on siin esinevad puudujäägid ja kuidas neist tuleks ENSV TsPK koostamisel üle saada.

Kõigepealt peatume seoses tõendamismenetluse ettevalmistamisega üleskerkivail küsimustel.

Tõendamismenetluse ettevalmistamise lõppeesmärgiks on anda asja kohtuliku arutamise ajaks kohtu käsutusse kõik asja lahendamiseks vajalikud ja seadusega lubatud olulised tõendid. Viimase saavutamiseks tuleb aga lahendada terve rida vahepealseid ülesandeid. Lähtudes puhtmetoodilistest kaalutlustest peaks nende lahendamise järjekord olema selline:

---

⁸ NSV Liidu Ülemkohtu Pleenumi kehtivate määruste kogu 1924—1951. a., Tallinn 1953, lk. 184.

⁹ Vt. С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 227; Советский гражданский процесс (Учебник ВЮЗИ), М. 1957, lk. 247.

¹⁰ Vt. О. Н. Зерина, viidatud teos, lk. 6—7.

- 1) tõendamiseseme esialgne piiritlemine;
- 2) tõendamisesemesse kuuluvate faktiliste asjaolude tuvastamiseks vajalike ja seadusega lubatud tõendite kindlaksmääramine;
- 3) abinõude tarvituselevõtmine oluliste tõendite õigeaegse kohtusse saabumise kindlustamiseks.¹¹

Tsiviilasjade eeltevalmistamise praktika üldistamise alusel tuleb asuda seisukohale, et tõendamismenetluse ettevalmistamine peab algama tõendamiseseme, tõendamisele kuuluvate faktide esialgsest piiritlemisest.

See on ka loomulik, sest enne, kui asuda tõendite kogumisele, on tarvis omada selget ettekujutust, missuguste asjaolude tõendamiseks neid on tarvis koguda.

Peale selle, ülevaate omamine tõendamisesemest ja selle alusel ka asja lahendamiseks vajalikest tõendeist annab eeltevalmistust teostavale kohtunikule võimaluse selgusele jõuda, kas pooled on kõiki olulisi tõendeid silmas pidanud, ja kui pole, siis teha neile asjalikke ettepanekuid vajalike tõendite muretsemiseks. Ühtlasi tekib siin võimalus ette näha, kas ja missuguseid tõendeid peab kohus koguma omal initsiatiivil.

Kahjuks tuleb märkida, et praktikas paljud kohtunikud asuvad siiski tõendamismaterjali ettevalmistamisele, ilma et neil oleks tõendamisele kuuluvate faktide kohta selget ettekujutust.

Seetõttu kaob tõendite kogumise eesmärgipärane iseloom. Asjad koormatakse üle mittevajaliku materjaliga, samal ajal kui asja lahendamiseks vajalikud tõendid jäävad kogumata. Ettekujutuse puudumine tõendamiseseme kohta tingib mõnikord isegi seda, et siia kuuluvad faktid jäävad üldse tuvastamata, vaatamata sellele et kõik olulised tõendid nende tuvastamiseks olid olemas. Lõpuks tõendamiseseme piiritlemata jätmise tõttu selguvad sageli alles kohtuistungil olulised tõendamist vajavad asjaolud. Viimane omakorda toob kaasa kas siis asja arutamise edasilükkamise vajalike tõendite kogumiseks, või mis veel pahem — asja otsustamise mitte küllaldase tõendmaterjali alusel.

Nagu me eelnevast näeme, on mitmesuguste ebasoovitavate nähtuste esinemine tõendamismenetluse ettevalmistamisel tingitud peamiselt sellest, et kohtunikud ei järgi siin erilist tähtsust omavat meetoodilist nõuet — ei piiritle eelnevalt tõendamiseset. Üheks oluliseks põhjuseks, miks seda ei tehta, on asjaolu, et TsPK § 80 ei püstitagi taolist nõuet.

Ülaltoodud puuduste vältimiseks asjade eeltevalmistamise praktikas on tarvis ENSV TsPK-s sõnaselgelt ette näha, et tõendamismenetluse ettevalmistamine peab algama tõendamiseseme esialgsest piiritlemisest.

Järgnevalt peatume sellel, mida siis tuleks mõista tõendamis-

---

¹¹ Vt. К. С. Юдельсон, Предварительная подготовка дела в советском гражданском процессе, М. 1948, lk. 10—13.

eseme all ja kuidas vastavais sätteis tuleks lahendada tõendamiseseme eelneva kindlakstegemise meetodite küsimus.

Teatavasti moodustavad tõendamiseseme iga kohtuliku vaidluse puhul juriidilised faktid kui ka teised asjaolud, millele pooled toetuvad kui oma nõuete ja vastuväidete alusele.

Teiste sõnadega, tõendamisesemesse kuuluvad hagi aluseks olevad faktilised asjaolud, ja kui kostja peaks kasutama temale seadusega antud õigust vastuväidete ja vastuhagi esitamiseks, siis ka viimaste aluseks olevad faktilised asjaolud.¹²

Peatume nüüd lähemalt hagi aluse kui tõendamiseseme kõige olulisema elemendi piiritlemisega tõusetuvatel küsimustel.

Hagi alusesse, millega hageja põhistab oma haginõuet, kuuluvad mitmesuguse iseloomuga faktilised asjaolud. Siia kuuluvad kõigepealt asjaolud, mis peavad näitama, et poolte vahel on õigussuhe või et see on muutunud või lõppenud.

Nimetatud faktilised asjaolud määratakse kindlaks materiaa-õigusliku normi hüpoteesiga.

Tõendamismenetluse ettevalmistamisel on kohtunikul tarvis vaid lähtudes poolte suhetele antud esialgsest juriidilisest kvalifikatsioonist need faktilised asjaolud piiritleda. Nii näiteks kui kohtunik kvalifitseeris poolte suhted NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 14. märtsi 1945. a. seadluse «NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 8. juuli 1944. a. seadluse rakendamise korrast laste suhtes, kelle vanemad ei ole omavahel registreeritud abielus» § 3 järgi¹³, siis vastavalt nimetatud õigusnormile ja selle alusel saabki kohtunik eelnevalt kindlaks määrata, et poolte õiguslike vahekordade alusena vajavad tõendamist 1) registreeritud abielu olemasolu lapse vanemate vahel, 2) lapse põlvnemise fakt ja 3) lapse omaksvõtu fakt isa poolt.

Et materiaaõiguslik norm määrab ära need faktilised asjaolud, mis poolte õiguslike vahekordade tekkimise, muutumise või lõppemise alustena kuuluvad hagi alusesse ja hiljem ka tõendamisele, siis seetõttu omab kogu hilisema tõendamismenetluse ja asja õige lahendamise suhtes erakordselt suurt tähtsust poolte suhetele õige esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmine, selle materiaa-õigusliku normi leidmine, mis poolte suhteid reguleerib. Tuleks isegi öelda, et poolte suhetele esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmine on hagi alusfaktide kui tõendamiseseme peamise elemendi õige piiritlemise võtmeks.

Kuigi poolte suhete esialgsel juriidilisel kvalifitseerimisel on erakordne tähtsus, kehtiv seadusandlus seda ei reguleeri.

Arvestades ülalöeldut on selge, et seadusandluse nimetatud lünk tuleb kõrvaldada ENSV TsPK-s. Üksikasjaliselt tuleb siin ette

¹² Olgu märgitud, et mitte kõik poolte nõuete ja vastuväidete aluseks olevad asjaolud ei kuulu tõendamisesemesse. Tõendamisesemest lülitatakse välja üldteadaolevad ja teiste kohtuotsustega kindlaks tehtud faktilised asjaolud.

¹³ Vt. «Ведомости Верховного Совета СССР», 1945, № 15.

näha, kes, millal ja missuguste meetodite abil poolte suhete esialgset õiguslikku kvalifitseerimist teostab.

Kehtiva seadusandluse kohaselt (VNFSV TsPK § 76 p. «g») on hageja hagiavalduses kohustatud esitama üksnes hagi aluseks olevate olude kirjelduse. Kui see säte jätta praegusel kujul kehtima ka uues seadusandluses, ja meie arvates tuleks seda teha, siis poolte suhetele esialgse juriidilise kvalifikatsiooni andmise kohustus peab jääma kohtuniku ülesannetesse.

Poolte suhete esialgset õiguslikku kvalifitseerimist peab kohtunik üldreeglina teostama juba enne asja menetlusse võtmist, sest muidu pole võimalik asjatundlikult ja õigesti otsustada nii hagemisõiguse kui ka hagi esitamise protsessuaalset korda moodustavate tingimuste olemasolu üle. Teiselt poolt on see vajalik ka kohtu ja poolte aja säästmise ja menetluse kiirendamise huvides, eriti neil juhtumel, kus hageja esitab hagiavalduse isiklikult. Kohtunik, kvalifitseerinud asja, piiritlenud hagi alusfaktid ja saanud ülevaate vajalikest tõendeist, võib koheselt anda hagejale vajalikke juhtnööre kui ka abi tõendite kogumiseks.¹⁴ Viimati mainitu eeldab muidugi hagiavalduste vastuvõtu õiget organiseerimist, eelkõige aga seda, et hagiavaldusi võtaks vastu kohtunik isiklikult, mitte aga keegi kohtu kantselei töötajatest. Rajooni rahvakohtute organiseerimine pakub selleks eriti soodsaid võimalusi.

Kuigi poolte suhete esialgne õiguslik kvalifitseerimine peab üldreeglina toimuma enne asja menetlusse võtmist, võib see teatud juhtudel aset leida ka asja eellettevalmistamise staadiumis, nimelt siis, kui hageja muudab hagi eset ja alust, kui esitatakse vastuhagi või kui on tarvis parandada asja algatamise staadiumis poolte suhetele esialgse õigusliku kvalifikatsiooni andmisel tehtud vigu. Seetõttu osutub vajalikuks poolte suhete esialgse õigusliku kvalifitseerimise, eriti aga selle meetodite reglementeerimine ka asja eellettevalmistamise kohta käivate sätetega.

Kui hagiavalduses on poolte õiguslike vahekordade aluseks olevad asjaolud esitatud selgelt ja täielikult, siis poolte suhetele esialgse õigusliku kvalifikatsiooni andmine võib toimuda hagiavalduse alusel.

Kaugelt sagedamini on haginõue, eriti aga selle aluseks olevad asjaolud, esitatud ebaselgelt. Sellisel juhtumil peab kohtunik need täpsustama vestluses hagejaga ja selle alusel kvalifitseerima poolte suhted.

On iseendast mõistetav, et vestlus hagejaga hagi elementide täpsustamiseks kui poolte suhete esialgse juriidilise kvalifitseerimise peamine meetod peab leidma seadusandliku fikseerimise

---

¹⁴ Eriti oluline on see tööõiguslikest suhetest tekkinud vaidluste ja lastele ülalpidamise nõudmise asjade lahendamisel, mille puhul on ette nähtud lühikesed menetluse tähtajad.

ENSV TsPK-s. Seejuures tuleks seda teha eespool märgitud põhimõtteist lähtudes.

Ülalesitatul alusel ei saa õigeaks pidada erialases kirjanduses nii K. S. Judelsoni¹⁵ kui ka O. N. Zerina¹⁶ poolt esitatud käsitlust, milles hagi elementide täpsustamist vaadeldakse üksnes asja eellettevalmistamise staadiumis. Et hagi elementide täpsustamise kaudu just toimubki poolte suhete esialgne kvalifitseerimine, siis sisuliselt küsimuse selline käsitlemine tähendab ka poolte suhete õigusliku kvalifitseerimise viimist üksnes asja eellettevalmistamise staadiumisse. Lisaks eelnevale tuleb märkida, et taoline vaatekoht on vastuolus asja algatamist reguleerivate protsessiõiguse normidega.

Samuti ei saa nõustuda K. S. Judelsoni väitega, nagu oleksid hagi elementide täpsustamise viisid ehk, teiste sõnadega, asja õigusliku kvalifitseerimise meetodid juba leidnud seadusandliku reguleerimise VNFSV TsPK § 80 p-des «d» ja «g».¹⁷ Pole raske näha, et TsPK § 80 p-d «d» ja «g» oma praeguses redaktsioonis lähevad vaikides mööda hagi elementide täpsustamise küsimusest. TsPK § 80 p-s «g» öeldakse üksnes seda, et kohunik «selgitab hageja küsitlemise kaudu hagiavalduse esitamisel kostja võimalikud vastuväited...» (minu sõnendus — E. S.). s. t. hageja küsitlemise eesmärgiks pole mitte hagi elementide, vaid tõendamiseseme teise elemendi, nimelt kostja vastuväidete aluseks olevate asjaolude selgitamine. VNFSV TsPK § 80 p-s «d» räägitakse küll kostja väljakutsumisest esialgseks küsitlemiseks asjaolude kohta. Teatud juhtudel on võimalik ka asja niimoodi kvalifitseerida, kuid see osutuks kahtlemata kvalifitseerimise küsimuse lahendamiseks kaudsel teel, mis tooks kaasa vaid kasutut ajaraiskamist.

Hagi alusfaktide järgmise kategooria moodustavad faktid, mis näitavad, et kostja kui õigussuhte kohustatud subjekt ei täida vabatahtlikult oma kohustusi, et ta on pannud toime õiguserikkumise. Seetõttu õieti osutubki vajalikuks pöörduda hagiga kohtusse. Siit ka nende faktide nimetus — hagi ajendfaktid.

Seega hagi ajendfaktiks on vastavate materiaalõiguslike normide dispositsioonis ettenähtud konkreetse käitumisreegli mittejärgimise fakt, õiguserikkumise fakt.

Meie erialases kirjanduses on valitsevaks kujunenud seisukoht, et tõendamisele kuulub eriline, iseseisev faktide grupp — nn. pooli legitimeerivad faktid.

Nende all mõistetakse, nagu märgib K. S. Judelson, fakte, mis «seovad hagejat õigusega, mille kaitset ta palub, ja kostjat kohus-

¹⁵ Vt. К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 239.

¹⁶ Vt. О. Н. Зерина, viidatud teos, lk. 6.

¹⁷ Vt. К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, lk. 239.

tusega, mille olemasolule viidatakse hagiavalduses»¹⁸ Sama mõtte on veelgi selgemini väljendanud J. L. Stutin, kes ütleb, et «need juriidilised faktid (mõeldakse pooli legitimeerivaid fakte — E. S.) annavad tunnistust selle kohta, et hageja ja kostja on kohtu poolt läbivaadatava tsiviilõigusliku suhte subjektid»¹⁹

Autorid, olles üksmeelsed legitimeerivate faktide mõiste osas, lähevad oluliselt lahku terves reas teistes küsimustes.

Üks osa autoreist eraldab nimetatud faktid hagi alusfaktide iseseisvaks kategooriaiks,²⁰ kusjuures mõned neist rõhutavad nende faktide tihedat seost hagi alusfaktide teiste gruppidega²¹

Teine osa autoreist paigutab pooli legitimeerivad faktid välja-poolle hagi alust, sest need ei puudutavat vahetult haginõude põhistaatust, vaid olevat üksnes protsessi tekkimise ja arengu tingimusteks.²²

Eespool toodud autoritest erinevalt leiab N. B. Zeider, et pooli legitimeerivaid fakte pole üldse võimalik eraldada hagi aktiivseist alusfaktidest, sest õigust loovate, muutvate või lõpetavate faktide esitamine hageja poolt tähendavat ühtlasi faktide esitamist, mis kinnitavad antud õigussuhete seost vaidlevate pooltega.²³ Küsimuse uurimine konkreetsete hagi asjade alusel näitab veenvalt, et õigeks tuleb pidada N. B. Zeideri seisukohta.

Kui võtta näiteks lapsele ülalpidamise nõudmise hagi, mis on esitatud isa vastu, siis on ilmekalt näha, et lapse vanemate vaheline registreeritud abielu ja veresugulus isa ja lapse vahel kui õigust loovad faktid ühtlasi näitavad, et isa ja laps on vaieldava materiaalsoigusliku suhte subjektid. Teiste sõnadega, nimetatud faktid kui õigust loovad faktid legitimeerivad last ja isa kui vastavalt hagejat ja kostjat. Mingisuguseid teisi, erilisi, pooli legitimeerivaid fakte pole siin võimalik esile tuua. Pealegi oleks siin legitimeerivate faktide eraldamine õigust loovatest niisama mõttetu ja kunstlik nagu õiguste ja kohustuste eraldamine isikuist, kes on nende õiguste ja kohustuste kandjaiks.

Eespool tähendasime, et tõendamisesemesse võivad peale hagi alusfaktide kuuluda ka asjaolud, millega kostja põhistab oma vastuväiteid ja vastuhagi.

¹⁸ К. С. Юдельсон, Предварительная подготовка дела в советском гражданском процессе, lk. 14.

¹⁹ Я. Л. Штутин, О предмете доказывания в советском гражданском процессе. «Советское государство и право», 1954, № 7, lk. 92.

²⁰ Вt. К. С. Юдельсон, Проблема доказывания в советском гражданском процессе, М. 1951, lk. 157; В. П. Воложанин, Предмет доказывания в советском гражданском процессе. Ученые записки БГУ, вып. 25, серия юридическая. Минск 1956, lk. 176—177; Я. Л. Штутин, viidatud teos, lk. 92—93; jt.

²¹ Вt. К. С. Юдельсон, Проблема доказывания в советском гражданском процессе, lk. 157.

²² Вt. Советский гражданский процесс, 1948, lk. 170.

²³ Вt. Н. Б. Зейдер, Элементы иска в советском гражданском процессе. Ученые записки Саратовского Юридического института имени Д. И. Курского, вып. IV, Саратов 1956, lk. 145.

Kõigepealt vastuväidete põhistamiseks esitatavaist asjaoludest. Nende esiletoomise eesmärgiks on lükata ümber kas hagi alus tervikuna või mõni siia kuuluvaist faktilistest asjaoludest.

Järgnevalt oleks oluline lühidalt käsitleda, mismoodi neid asja eellettevalmistamisel tuleb piiritleda.

Asjaolude selgitamisel, mida kostja võib esitada oma vastuväidete põhistamiseks, on oluline tähtsus nii hageja kui ka kostja eelneval küsitlemisel.

Seda nähaksegi ette vastavalt TsPK § 80 p-des «g» ja «d».

Seejuures viimati nimetatud sättes märgitakse, et kohtunik kutsub kostja esialgseks küsitlemiseks välja eriti keerulistes asjades.²⁴

Eitamata kostja väljakutsumise vajadust keerukate asjade puhul, millel on suur tähtsus mitte üksnes kostja vastuväidete selgitamise, vaid ka asja algatamisel antud juriidilise kvalifikatsiooni õigsuse kontrollimise seisukohalt, tuleb siiski konstateerida, et selline säte oma praegusel kujul ei õigusta ennast. Tõendamismenetluse ettevalmistamise praktika üldistamine näitab, et TsPK § 80 p. «d» peamine puudus seisneb selles, et ta suunab kohtunikku lihtsais asjus kostjat mitte välja kutsuma. Seetõttu kostja vastuväited ja nende põhistamiseks esitatavad asjaolud, mis sageli esinevad ka lihtsais asjus, selguvad alles kohtuistungil. Viimane omakorda toob kaasa kas asja edasilükkamise tõendite kogumiseks või siis asja otsutamise küllaldase tõendmaterjalita.

Eelöeldust lähtudes tuleks nimetatud sätte uues redaktsioonis loobuda põhimõttest, et kostja kutsutakse eelnevaks küsitlemiseks välja üksnes keerulistes asjades. Selle asemel tuleks kehtestada säte, et see toimub vajaduse korral ning hagi aluseks olevate asjaolude täpsustamise ja vastuväidete ning nende aluseks olevate asjaolude väljaselgitamise eesmärgil.²⁵

Mis puutub vastuhagi aluseks olevate asjaolude piiritlemisse, siis see toimub samasuguste meetodite abil nagu iga tavalise hagi puhulgi.

Kui tuvastamisele kuuluvate asjaolude ring on eelnevalt kindlaks tehtud, siis järgnevalt peab kohtunik selgitama nende tuvastamiseks tarvisminevad tõendid.

Koguda tuleb loomulikult selliseid tõendeid, mis võivad anda vajalikke andmeid tuvastamisele kuuluvate faktide kohta ning on ühtlasi ka seadusega lubatud. Lühidalt — tõendite kogumisel tuleb silmas pidada tõendite suhtumuse ja lubatavuse põhimõtteid.

---

²⁴ Ka erialases kirjanduses on enamik autoreist samal seisukohal (Vt. М. А. Гурвич, viidatud teos, lk. 142; С. Н. Абрамов, Советский гражданский процесс, М. 1952, lk. 229; К. С. Юдельсон, Советский гражданский процесс, М. 1956, lk. 242 jt.).

²⁵ Nõustuda ei saa seisukohaga, et kostja tuleb kõigis asjus välja kutsuda eelnevaks küsitlemiseks (Vt. И. М. Апарникова, viidatud teos, lk. 187), sest esineb kohtuasju, kus vaieldamatute kirjalike tõendite olemasolu tõttu pole mingit vajadust kostja küsitlemiseks.

Kui kohtunik on asja lahendamiseks vajalike tõendite ringi välja selgitanud, siis peab ta võtma tarvitusele abinõud, mis kindlustaksid tõendite õigeaegse saabumise kohtusse. Toimingud, mida kohtunik sellega seoses sooritama peab ja mis peaksid leidma fikseerimist ka koodeksi vastavais sättes, on mitmesugused. Nime-tada tuleks neist kõigepealt hagi esitajale ja kostjale tähtja määrast tõendite esitamiseks.

Kui hagi esitajal, samuti ka kostjal on raskusi tõendite muretsemisel, peab kohtunik neid aktiivselt abistama. Sõltuvalt konkreetsest olukorrast annab ta neile selleks kas õiendeid tõendite saamiseks või nõuab viimaseid ise.

Juhtumil, kui asjas olulised tunnistajad ei ela asja arutava kohtu tegevuspiirkonnas, tuleb asja eelehtevalmistamist teostaval kohtunikul taotleda nende ülekuulamist erinõude korras kohapealse kohtu poolt. Lubamatu on, nagu õigesti märkis NSV Liidu Ülemkohtu tsiviilasjade kohtukolleegium, erinõude saatmise asemel asja suunamine lahendamiseks tunnistajate elukoha kohtule.²⁶

Erinõude korras tuleks teatud juhtudel üle kuulata lastele ülalpidamise nõudmise asjus ka kostja, nimelt siis, kui asi tuleb arutusele hagi esitaja elukoha kohtus, kostja elab aga viimasest kaugel. Kohtupraktika üldistamisest nähtub, et kostjad sellisel korral harilikult kohtusse ei ilmu, sõltumata sellest, kas kohus neid ilmumise kohustusest on vabastanud või mitte. Kostja ülekuulamine erinõude korras avalikul kohtuistungil tema elukoha kohtus on oluline mitte üksnes asjaolude igakülgse väljaselgitamise seisukohalt, vaid annab ka võimaluse kostja käitumisele hinnangu andmiseks ja temale kasvatusliku mõju avaldamiseks.

Kui asja õige lahendamise huvides tekib vajadus eksperdi arvamuse järele, tuleb kohtunikul tarvitusele võtta vastavad abinõud ekspertiisi õiguspäraseks, kvaliteetseks ja õigeaegseks teostamiseks.²⁷

Mõnikord võib oluliste tõendite olemasolu kindlustamiseks osutada vajalikuks teostada ka tõendite tagamist.

Säilitada tuleks ka kohtuniku õigus ainuisikuliselt trahvida eelehtevalmistamise korras eksperti, kes jääb ilmunuta või ei anna arvamust kohtu poolt mittekaaluvaks tunnistatud põhjustel.

Samasugune õigus tuleks kohtunikule anda ka kolmandate isikute suhtes, kes keelduvad kohtu nõudmise peale esitamast nende käes olevaid dokumente või põhjusetult viivitavad dokumentide esitamisega. Viimane moment teatavasti praegu kehtivas seadusandluses puudub. Selle arvestamine on aga vajalik, sest

---

²⁶ Vt. Määrus asja nr. 03/267 kohta: Vannikova hagi Makovka vastu poja ülalpidamiseks vahendite väljamõistmiseks ja Makovka vastuhagi Vannikova vastu isaduse sissekande kehtetuks tunnistamiseks (vt. «Судебная практика Верховного Суда СССР», 1955, № 5, lk. 46—47).

²⁷ Antud küsimust reguleerivas sättes tuleb tingimata ette näha vajalikud garantiid poolte õiguste kaitseks.

põhjuseta viivitamist dokumentide esitamisel esineb küllaltki sageli.

Täiesti põhistatuks tuleb pidada erialases kirjanduses väljendatud arvamust selle kohta, et tulevasse seadusandlusse ei tuleks võtta TsPK § 80 p-ga «b» analoogilist sätet, mis teatavasti lubab kohtunikul ainuiskuliselt koos pooltega teostada paiklikku vaatlust,²⁸ ja peamiselt sellepärast, et nimetatud säte pole kooskõlas vahendituse põhimõttega.

Tõendamismenetluse ettevalmistamise kõrval peab kohtunik lahendama ka protsessiosaliste kaasatõmbamise küsimuse. Selleks on konkreetse asja ettevalmistamisel tarvis, et kohtunik teeks osavõtu vajadust määravate faktorite arvestamise alusel kindlaks, missuguste protsessiosaliste osavõtt on tarvilik, ja rakendaks vajalikke abinõusid nende protsessi kaasatõmbamiseks. Igakord seda ei tehta. Selle peamine põhjus seisneb selles, et asja eeltevalmistamist reguleeriv seadusandlus läheb protsessiosaliste kaasatõmbamise küsimusest vaikides mööda. Praktika huvides vajab seadusandluse nimetatud lünk tulevases ENSV TsPK-s täitmist. Seejuures on vastavais sätteis tarvis ette näha vaid protsessiosaliste ringi piiritlemise ja nende kaasatõmbamiseks vajalike abinõude tarvituselevõtmise kohustus.

Ei saa nõustuda mõnikord tehtud ettepanekutega formuleerida antud säte kõigi tsiviilprotsessis esineda võivate protsessiosaliste loendi andmise kaudu. See on liigne ja viib tarbetule kordamisele, sest protsessiosaliste üksikasjaline loetelu tuleb anda juba varem, nende osavõttu reguleerivais eeskirjades.

Peale eespool käsitletud ülesannete võib kohtunik asja eeltevalmistamise korras lahendada ka teisi küsimusi, nagu hagi tagamine, hagide ühendamine jne. Seejuures asja eeltevalmistamist reglementeerivais sätteis tuleb nimetatud toimingute teostamise võimalust üksnes mainida, kuna üksikasjaliselt kuuluvad need reglementeerimisele mujal.

Kui kõik eespool nimetatud ülesanded on lahendatud, tuleb asi kuulamisele määrata.

On peetud võimalikuks asja määrata kuulamisele ka sel juhul, kui kõik ülejäänud eeltevalmistamise ülesanded pole lõplikult lahendatud.²⁹

Taolise seisukohaga on raske nõustuda, sest sel juhul võiks mõnigi vajalik toiming jääda asja kohtuliku arutamise ajaks sooritamata (näit. määratud ekspert haigestub, teine kohus viivitab erinõude täitmisega, kolmas isik ei esita õigeaegselt vajalikku dokumenti), mis toob kaasa asjatut ajaraiskamist, sest asja kohtulik arutamine tuleb edasi lükata.

²⁸ Vt. Ц. М. Апарникова, viidatud teos, lk. 205.

²⁹ Vt. Ц. М. Апарникова, Проверка доказательств судом первой инстанции в советском гражданском процессе. Автореферат диссертации, представленной на соискание ученой степени кандидата юридических наук, М. 1958, lk. 6.

Peab siiski märkima, et praktikas ollakse sunnitud eeltevalmistamist lõpule viimata kuulamisele määrama lastele ülalpidamise nõudmise ja tööasju, seda just nimetatud asjade kategooriate jaoks ettenähtud lühikeste menetlustähtaegade tõttu. Et kõige selle tagajärjeks on aga sageli asja ettevalmistamatus ning asja arutamise edasilükkamine, siis oleks otstarbekas nimetatud kategooria asjus ette näha pikemad menetlustähtajad.

Mis puutub asjaosalistele kutsete saatmisse, siis tulevases seadusandluses oleks tarvis kehtestada, mitu päeva enne asja kohtulikku arutamist kutset tuleb kätte anda (näit. 3 päeva). See võtaks võimaluse formaalselt suhtuda kutsete kätteandmisesse.

Selleks et tõsta asja eeltevalmistamist teostavate kohtunike vastutustunnet ja anda ka kõrgema astme kohtule võimalus kontrollida, kuidas asja eeltevalmistus oli organiseeritud, tuleb otstarbekaks pidada K. S. Judelsoni poolt tehtud ettepanekut viia tulevasse seadusandlusse sisse säte, mis kohustaks kohtunikku määrusega vormistama, missuguseid eeltevalmistavaid toiminguid on tarvis läbi viia või missuguseid toiminguid läbi viidi.³⁰

Lõpuks olgu märgitud, et ei saa nõustuda erialases kirjanduses tehtud ettepanekuga, mille kohaselt uus seadusandlus peaks ette nägema asja eeltevalmistamise läbiviimise kohtuistungil kohtukoosseisu poolt.³¹ Pole raske näha, et selline uus kord oma praktilises rakenduses hakkaks sarnanema nende kohtute praktikaga, kes, viimata läbi asja eeltevalmistust, määravad asju kuulamisele ja peaaegu reeglina lükkavad asja arutamise edasi teisele istungile, selleks et vahepeal koguda vajalikke tõendeid.

---

³⁰ Vt. К. С. Юдельсон, Дальнейшее укрепление законности и вопросы нового гражданского процессуального законодательства. «Советская Юстиция», 1958, № 10, lk. 11—12.

³¹ Vt. С. В. Курьев, viidatud teos, lk. 26.

О ЗАКОНОДАТЕЛЬНОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ДЕЛ В ПРОЕКТЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНОГО КОДЕКСА ЭСТОНСКОЙ ССР

Э. Салумаа

Кафедра гражданского права и процесса

Резюме

Предварительная подготовка дела к слушанию является самостоятельной и очень важной стадией советского гражданского процесса, от проведения которой зависит правильное и своевременное разрешение судебных дел.

Несмотря на важность данной стадии процесса, в судебной практике она проводится во многих случаях неудовлетворительно.

Обобщение соответствующей практики показывает, что существенной причиной совершаемых при предварительной подготовке дел к слушанию ошибок, последствия которых отрицательно сказываются при разрешении дел, является отсутствие в действующем законодательстве четкой грани между стадиями возбуждения дела и предварительной подготовки и неудовлетворительное определение действующим законодательством основных целей и задач, а также методики предварительной подготовки дел.

Предварительной подготовке дела к слушанию, как самостоятельному институту советского гражданского процесса, в ГПК ЭССР предлагается отвести специальную главу. Кроме того, в целях установления четкой грани между стадиями возбуждения дела и предварительной подготовки, следует зафиксировать, что предварительная подготовка дела производится после принятия его к производству.

В качестве основных целей совершаемых в этой стадии процессуальных действий необходимо указать не только ускорение разрешения дела, как это сделано в ст. 80 ГПК РСФСР, но и правильное разрешение его.

Нормы, регулирующие процессуальные действия по предварительной подготовке дела, надлежало бы систематизировать в соответствии с решаемыми здесь задачами следующим образом: а) подготовка доказательственной деятельности, б) установление

круга всех участников процесса и принятие мер к их привлечению, в) совершение иных действий (в виде соответствующего перечня), г) назначение дела к слушанию и рассылка повесток.

В целях обеспечения полноты доказательств и целеустремленности их собирания, необходимо прежде всего установить, что подготовка доказательственной деятельности должна начинаться с определения предмета доказывания. Затем следует регламентировать вопрос о методах определения предмета доказывания и круга доказательств, а также о том, какие должны быть совершены действия, обеспечивающие своевременное доставление в суд необходимых доказательств.

В статье высказывается ряд предложений о регламентации привлечения участников процесса и о процессуальном оформлении действий по предварительной подготовке дела. Дается также критика некоторых высказанных в литературе предложений об организации предварительной подготовки дела.

MÕNINGAID KÜSIMUSI SEOSES TÖÖSEADUSANDLUSE KODIFITSEERIMISEGA EESTI NSV-S

Dots., õigusteaduse kand. J. Mäll
Riigi- ja haldusõiguse kateeder

NLKP XXI kongress kavandas kommunistliku ülesehitustöö grandioosse programmi. Selle programmi teostamine on lahutamatu seotud meie ühiskondliku ja riikliku korra kõige avarama demokraatia baasil nõukogude rahva loova aktiivsuse tõusu ning sotsialistliku seaduslikkuse edasise tugevdamisega.

Sotsialistliku seaduslikkuse printsiibi järjekindla elluviimise üheks oluliseks eelduseks on seadusandliku materjali süstematiseerimine ja selle kodifitseerimine, sest ainult hästi korrastatud seadusandluse olemasolu korral saab edukalt võidelda sotsialistliku seaduslikkuse eest, saab järjekindlalt kaitsta ka Nõukogude kodanike seaduslikke õigusi ja huve.

Kehtivate õigusnormide süstematiseerimine ja kodifitseerimine toimub üksikute õigusharude järgi. Käesolevas artiklis me peatume mõningatel küsimustel, mis on tekkinud seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega Eesti NSV-s.

Nõukogude tööseadusandluse kodifitseerimine toimub NSV Liidu ja liiduvabariikide tööseadusandluse põhialuste ning liiduvabariiklike tööseaduste koodeksite kehtestamise teel. NSV Liidu Konstitutsiooni § 14 p. «t» alusel kuulub tööseadusandluse põhialuste kindlaksmääramine NSV Liidu kõrgemate riigivõimuorganite pädevusse, kuna koodeksite kehtestamine kuulub liiduvabariikide võimkonda.

Üheks põhiliseks küsimuseks, mis kerkib liiduvabariigi tööseadusandluse kodifitseerimisel, on kahtlemata vastava liiduvabariigi tööseaduste koodeksi süsteemi küsimus. Selle küsimuse lahendamisel tuleb võtta muidugi arvesse, et koodeksi süsteem peab oma põhijoontes kattuma «NSV Liidu ja liiduvabariikide tööseadusandluse põhialuste» süsteemiga, kuid selle raames peaks liiduvabariigi tööseaduste koodeksis toimuma vastavaid tööõiguslikke institute reguleerivate õigusnormide täiendav rühmitamine ja selle alusel ka koodeksi süsteemi kujundamine.

Eelöeldust lähtudes tuleks kujundada ka Eesti NSV Tööseaduste koodeksi süsteem. Meie arvates võiks see koosneda alljärgnevatest osadest või peatükkidest.

- I. Üldsätted.
- II. Kollektiivleping.
- III. Tööleping.
- IV. Tööaeg.
- V. Puhkeaeg.
- VI. Töösisekord.
- VII. Tänu ja austuse avaldamine eeskujuliku ja eduka töö eest.
- VIII. Distsiplinaarvastutus.
- IX. Materiaalne vastutus.
- X. Töönormid.
- XI. Töötasustamine.
- XII. Palga garantiid ja kompensatsioonilised väljamaksed.
- XIII. Töökaitse.
- XIV. Naiste töötingimused.
- XV. Alaealiste töötingimused.
- XVI. Tööliskaadri ettevalmistamine ja kvalifikatsiooni tõstmine tootmistöö käigus.
- XVII. Ettevõtte või asutuse kohustused tööliste ja teenistujate elukondlikul ja kultuurilisel teenindamisel.
- XVIII. Ametiühingud.
- XIX. Töötulide läbivaatamine.
- XX. Riiklik sotsiaalkindlustus.
- XXI. Tööseadusandluse eeskirjade täitmise üle järelevalve ja kontrolli teostamine ning administratsiooni vastutus nende eeskirjade rikkumise eest.
- XXII. Lõppsätted.

Ülalesitatud koodeksi süsteem erineb tunduvalt Eesti NSV territooriumil praegu kehtiva tööseaduste koodeksi süsteemist¹ nii õigusnormide rühmitamise kui ka vastavate peatükkide järjekordest. Nii näiteks on praegu kehtivas koodeksis töö- ja puhkeaega käsitlevad normid paigutatud peatükkide järele, mis sisaldavad töötasustamist ning kompensatsioonilisi väljamakseid reguleerivaid õigusnorme. Uues koodeksis tuleks töö- ja puhkeaega reguleerivad normid tuua ettepoole ja paigutada need eraldi peatükkide all töölepingut käsitlevate õigusnormide järele. Selline ümberpaigutus oleks meie arvates täiesti õige ja otstarbekohane, sest iga töötaja, kes on sõlminud töölepingu, peab eelkõige teadma, mis ajal ja kui kaua ta on kohustatud töötama ja millal tal on õigus puhata. Edasi peaks koodeks sisaldama eeskirju selle kohta, kuidas töötaja on kohustatud oma tööülesandeid täitma, ja alles selle järele tuleks paigutada normid, mis reguleerivad töö normeerimist ja töötasustamist.

¹ Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 31. oktoobri 1946. a. seadlus, millega vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 6. novembri 1940. a. seadlusele kehtestati Eesti NSV territooriumil Vene NFSV Tööseaduste koodeks alates 1. novembrist 1946. — ENSV T, 1946, 53, 450.

Eraldi peatükkidena tuleks võtta koodeksisse ka eeskirjad, mis reguleerivad töösisekorda (töörežiimi), tänu ja austuse avaldamist eeskujuliku ja eduka töö eest ning tööliste ja teenistujate distsiplinaarvastutust. Meie arvates oleks õige ja otstarbekas paigutada siia ka peatükk tööliste ja teenistujate materiaalsest vastutusest, sest selle instituudi rakendamine teenib ühelt poolt sotsialistliku omandi kaitse eesmärke, kuid teiselt poolt ka töötajate mõjutamise teel nende kasvatamise ja selle kaudu ka töödistsipliini kindlustamise eesmärke.

Eraldi peatükkidena tuleks võtta koodeksisse ka naiste ja alaealiste töötingimusi reguleerivad eeskirjad ja paigutada need töökaitsealaste üldeeskirjade järele.²

Liiduvabariigi tööseaduste koodeksisse tuleks tingimata võtta ka õigusnormid, mis määravad kindlaks ettevõtte või asutuse kohustused töölistekaadri ettevalmistamisel ja kvalifikatsiooni tõstmisel tootmistöö käigus, aga samuti ka ettevõtte või asutuse kohustused tööliste ja teenistujate elukondlikul ja kultuurilisel teenindamisel. Koodeksisse tuleks need õigusnormid paigutada kahe iseseisva peatükina.

Iseseisva peatükina tuleks koodeksisse võtta ka õigusnormid, mis reguleerivad tööseadusandluse eeskirjade täitmise üle järelevalvet ja kontrolli teostamist ning administratsiooni vastutust nende eeskirjade rikkumise eest.

Juriidilises kirjanduses on mõned autorid soovitanud iseseisva peatükina võtta koodeksisse ka eeskirjad, mis reguleerivad tööle rakendamist töökohustuse korras.³ Meie arvates ei ole see siiski vajalik, sest töökohustuse näol on meil tegemist instituudiga, mida rakendatakse üldreeglina ainult loodusõnnetustest tingitud erandlikel juhtudel ja mida Eesti NSV tingimustes on praktiliselt väga harva kasutatud. Selle instituudi õiguslik reguleerimine võiks toimuda NSV Liidu või liiduvabariigi ministrite nõukogu aktiga.

Teiseks põhiliseks küsimuseks, mis tekib liiduvabariigi tööseaduste koodeksi koostamisel, on küsimus sellest, missuguseid tööseadusandluse norme peaks koodeks sisaldama ja missuguses ulatuses peaks toimuma nende kodifitseerimine.

Selle küsimuse lahendamisel tuleb pidada silmas, et liiduvabariigi tööseaduste koodeksi koostamisel tuleb lähtuda eelkõige «NSV Liidu ja liiduvabariikide tööseadusandluse põhialustest». Selles leiduvad normid peavad täielikult peegelduma ka liiduvabariigi koodeksis. Seejuures peab vastavate normide kodifitseerimine toimuma konkretiseeritult, vastavaid tööõiguslikke institute võimalikult ammendava reglementeerimise teel, neid õigusnorme vajaduse korral täiendades ja täpsustades vastavalt liidu-

---

² Vt. Н. Г Александров, Теоретические вопросы кодификации законодательства о труде союзных республик. «Советское государство и право», 1957, № 4, lk. 26.

³ Vt. Н. Г Александров, sealsamas, lk. 27.

vabariigi rahvuslikele ja majanduslikele iseärasustele ning liiduvabariigis kujunenud praktikale.

Kuid peale «Põhialustes» leiduvate õigusnormide peaksid liiduvabariigi tööseaduste koodeksis peegelduma ka muude üleliiduliste ning liiduvabariiklike seadusandlike aktidega kehtestatud tööseadusandluse eeskirjad, tagades sel teel ühiskondlikke töösuhteid reguleerivate õigusnormide tervikliku koondamise liiduvabariigi koodeksisse kui koondakti.

Seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega tuleks teha mõningaid täiendusi ja täpsustusi ka Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi eeskirjades. Nii näiteks vajavad meie arvates täpsustamist eeskirjad, mis reguleerivad töötajate ajutist üleviimist teisele tööle või teise ettevõttesse või asutusse tootmis-hädavajaduse motiivil.

Eesti NSV territooriumil praegu kehtiva tööseaduste koodeksi §-s 37¹ on öeldud, et tootmis-hädavajaduse juhtudel võib ettevõtte või asutuse administratsioon töötaja ajutiselt üle viia kas teisele tööle või samas paikkonnas asuvasse teise ettevõttesse või asutusse. Meie arvates oleks vajalik, et tootmis-hädavajaduse juhtude ring leiaks liiduvabariigi tööseaduste koodeksis kindlailmelise piiritlese, mille kohaselt tootmis-hädavajaduse motiivil oleks lubatud töötajate ajutine üleviimine kohustuslikus korras ainult avariide, loodusõnnetuste või ettenägemata asjaolude (tööõnnetuse, haigestumise jne.) tõttu tootmisprotsessist väljalangenud töötaja asendamise vajaduse korral.⁴ Kõigil muudel tootmis-hädavajaduse juhtudel võiks ajutine üleviimine toimuda ainult töötaja nõusolekul.

Tööseadusandluse kehtivate eeskirjade kohaselt võib tootmis-hädavajaduse juhtudel töötaja ajutine üleviimine toimuda mitte kauemaks kui üheks kuuks. Ka uues koodeksis tuleks ajutise üleviimise ajalist kestust piirata sama tähtajaga, kuid selle arvestamine tuleks seada sõltuvusse aastasest arvestusperioodist, mille kohaselt tootmis-hädavajaduse motiividel töötaja ajutine üleviimine teisele tööle või teise ettevõttesse või asutusse võiks toimuda mitte kauemaks kui üheks kuuks kalendriaasta jooksul.

Eesti NSV Tööseaduste koodeksi koostamisel vajaksid lahendamist ka mõningad küsimused seoses tööõiguslike suhete lõpetamist reguleerivate eeskirjade kodifitseerimisega.

Tööõiguslike suhete lõpetamine nõukogude sotsialistlikus ühiskonnas võib toimuda ainult seaduses ettenähtud alustel. Selleks et kindlustada selle nõude järjekindlat ellurakendamist, peaks iga liiduvabariigi koodeks sisaldama tööõiguslike suhete lõpetamise aluste ammendava loetelu. Eesti NSV territooriumil praegu kehtiv

---

⁴ Vt. ka Н. Г. Александров, Советское трудовое право на современном этапе, «Социалистический труд», 1958, № 5, lk. 28; Б. К. Бегичев, Вопросы кодификации законодательства о труде. — Вопросы кодификации советского законодательства. Сборник статей, Свердловский юридический Институт, Свердловск 1957, lk. 176.

tööseaduste koodeks ei sisalda sellist loetelu, mistõttu real juhtudel tuleb tööõiguslike suhete lõpetamisel motiveerida seda mitte tööseaduste koodeksis, vaid teistes õigusallikates ettenähtud alustega.

Nii näiteks kõrgemalseisva ametiisikuga lähedase sugulusvahekorra tõttu töötaja vallandamisel tuleb viidata Vene NFSV RKN-i 21. detsembri 1922. a. määrusele kui vallandamise õiguslikule alusele. Vallandamispõhjuste vormistamise seisukohalt on selline viitemoodus kahtlemata õige, kuid tegelikult on see siiski halb moodus, sest on võimalik, et töötaja ise ei tunne seda määrust, mistõttu ka viide vastavale määrusele ei ütle talle veel midagi tema vallandamise põhjustest. Et selles määrukses kõneldakse ainult lähedases sugulusvahekorras olevate isikute koostöötamise keelust⁵, siis on praktikas valmistanud raskusi ka vallandamispõhjuste formuleeringu sõnastamine, mistõttu eespool tähendatud motiivil töötajate vallandamisel tavaliselt kasutatakse vallandamispõhjuste vormistamisel viitemoodust. Neist asjaoludest lähtudes oleks meie arvates vaja tööseadusandluse kodifitseerimisel võtta liiduvabariigi koodeksisse ühe vallandamismotiivina töötaja vallandamine lähedase sugulusvahekorra tõttu samas ettevõttes või asutuses töötava kõrgemalseisva või teda kontrolliva ametiisikuga.

Tööseaduste koodeksi koostamisel tuleks võtta tööõiguslike suhete lõpetamise aluste loetelusse ka need juhud, kus tööõigusliku suhte lõpetamine toimub Nõukogude Kontrollkomisjoni nõudmisel, Nõukogude armeesse kutsumisel, kohtuotsuse põhjal, ettevõtte või asutuse üleviimisel teise paikkonda, täieliku materiaalse vastutuse kohta lepingu sõlmimisest keeldumisel, kõrgemalseisva organi poolt ametikohale mittekinnitamisel või töötaja omavolilisel töölt lahkumisel.

On teada, et praktikas on meil esinenud tõsiseid raskusi mõningatel eespool toodud juhtudel vallandamispõhjuste vormistamisel. Selliseid raskusi on esinenud näiteks töötaja vallandamisel täieliku materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest keeldumise tõttu juhtudel, kus administratsioon on õigustatud sõlmima vastavaid lepinguid juba olemasolevate töötajatega.

NSV Liidu TööRK 29. oktoobri 1930. a. määruse nr 332 p-s 3 on öeldud, et täieliku materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest keeldumise korral võib administratsioon töötaja üle viia tema kvalifikatsioonile vastavale teisele tööle. Sellise töö puudumisel või töötaja keeldumisel teisele tööle üleviimisest võib administratsioon ta vallandada ilma vallandustoetuseta.⁶

Tekib küsimus, kas neil juhtudel töötaja vallandamisel tuleks vallandamispõhjuste vormistamisel teha ainult viide vastavale õigusaktile või tuleks kasutada siin vallandamispõhjuste formuleeringuid, mis on toodud Eesti NSV territooriumil kehtiva töö-

⁵ Vt. Ametiühingu aktivisti käsiraamat, Tallinn 1955, lk. 175.

⁶ Vt. Сборник законодательных актов о труде, Москва 1956, lk. 147.

seaduste koodeksi §-s 47 Viimasel juhul tekib omakorda küsimus, kas antud töötaja tuleks vallandada töödistsipliini rikkumise, tööle kõlbmatuse või usalduse puudumise tõttu. Meie arvates tuleks asuda siin seisukohale, et täieliku materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest keeldumise tõttu töötajat ei saa vallandada ei töödistsipliini rikkumise ega tööle kõlbmatuse motiivil. Ei oleks õige sellise töötaja vallandamine ka usalduse puudumise tõttu, sest ta ei ole ju võtnud endale täielikku vastutust, mistõttu tema suhtes ei saa kõnelda ka usalduse puudumisest.

Nagu nähtub eelnevas toodud arutlusest, ei saaks neil juhtudel vallandamist motiveerida tööseaduste koodeksi §-s 47 toodud asjaoludega, mistõttu vallandamispõhjuste vormistamisel tuleks piirduda ainult viitega vastavale õigusaktile. Meie arvates oleks vaja tööseadusandluse kodifitseerimisel võtta ka täieliku materiaalse vastutuse lepingu sõlmimisest keeldumine iseseisva vallandamismotiivina tööseaduste koodeksisse kui tööõigusliku suhte lõpetamise üks õiguslikke aluseid.

Mõningaid raskusi on praktikas tekkinud vallandamispõhjuste vormistamisel ka neil juhtudel, kui vallandamine on toimunud vastutavale ametikohale võetud töötaja mittekinnitamise tõttu kõrgemalseisva organi poolt. Tavaliselt märgitakse neil juhtudel tööraamatusse, et vallandamine on toimunud koosseisude koondamise tõttu. Selline formulatsioon on sisuliselt siiski ebaõige, sest ametikohale mittekinnitamine on tingitud mitte koosseisude koondamisest, vaid antud töötaja mittevastavusest sellele ametikohale.

Kuid praktikas on esinenud ka selliseid juhtusid, kus ametikohale mittekinnitamise korral on töötaja vallandatud tööle kõlbmatuse tõttu. Seoses sellega tuleks siiski juhtida tähelepanu asjaolule, et töötaja vallandamisel tööle kõlbmatuse tõttu on tal õigus vaielda enda vallandamise vastu ja nõuda enda tööle ennisutamist, kui ta leiab, et ta vallandamine on toimunud ebaõigesti. Ametikohale mittekinnitamise tõttu vallandatud töötaja ei saa aga üldse vaielda enda vallandamise vastu, sest keegi ei saa kohustada kõrgemalseisvat organit, et ta kinnitaks ametikohale isiku, kes ei vasta püstitatud nõudmistele. Et antud juhul on tegemist vallandamismotiiviga, mis oma õiguslike tagajärgede poolest erineb töötaja vallandamisest tööle kõlbmatuse tõttu, siis sellest lähtudes tuleks vallandamispõhjuste vormistamisel märkida, et töötaja vallandamine on toimunud kõrgemalseisva organi poolt ametikohale mittekinnitamise tõttu. Arvestades eelnevas toodud seisukohti, tuleks meie arvates tööseaduste koodeksi koostamisel vastavalt täiendada ka tööõiguslike suhete lõpetamisel aluseks olevate vallandamismotiivide loetelu.

Tööõiguslike suhete lõpetamise aluste loetelusse tuleks võtta ka omavoliline töölt lahkumine. Ei saa pidada õigeaks, et pärast NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 25. aprilli 1956. a. seadluse

kehtestamist tuleks omavolilist töölt lahkumist vaadelda tööluusina.⁷ Meie arvates tuleks ka käesoleval ajal teha vahet omavolilise töölt lahkumise ja tööluusi vahel.

Omavolilise lahkumisega on meil tegemist sel juhul, kui töötaja on jäänud töölt eemale ilma tagasipöördumise kavatsuseta. Niisugusel juhul võib administratsioon ta kustutada töötajate nimekirjast ka tagantjärele antud käskkirjaga, arvates töölt lahkumise päevast. Seejuures ei oleks üldse õige kõnelda siin töötaja vallandamisest, sest ta on omavoliliselt juba töölt lahkunud ja sellega tööõigusliku suhte lõpetanud, mistõttu administratsioon ei saagi teda enam vallandada, vaid võib ta töötajate nimekirjast ainult kustutada. Administratsioon on kohustatud sellise töötajaga lõpparve tegema ja temale tööraamatu välja andma alles vastava nõude esitamisel, kuid mitte enne kahenädalase tähtaja möödumist tema töölt lahkumisest arvates. Et omavolilist töölt lahkumist võime vaadelda töölt lahkumisena omal soovil ilma eelseisvast lahkumisest ette teatamata, siis toob see endaga kaasa ka tööstaaži pidevuse katkemise ja uuele töökohale asudes tekib õigus ajutise töövõimetuse toetuse saamiseks alles siis, kui see töötaja on uues töökohas töötanud vähemalt kuus kuud.

Tööluusiga on meil tegemist aga sel juhul, kui töötaja ilma mõjuva põhjuseta on töölt puudunud vähemalt terve tööpäeva. Kui omavolilist töölt lahkumist võime vaadelda seadusevastaselt toimunud töölepingu ühepoolse lõpetamisena, siis tööluusi tuleb vaadelda töödistsipliini rikkumisena, millele karistusena võib järgneda töötaja vallandamine. Seejuures tööluusi tõttu töötaja vallandamine võib toimuda mitte töölt eemalejäämise, vaid vallandamise kohta käskkirja andmise päevast arvates.

Tööõiguslike suhete lõpetamise aluste loetelusse tuleks võtta ka need juhud, kus tööõiguslik suhe lõpeb valitaval ametikohal töötava ametiisiku volitusteperioodi lõppemisel. Samuti tuleks sellesse loetelusse võtta juhud, kus meil on tegemist ebaseaduslikult (näiteks faktilise esinduse printsiibil) tööle võetud töötaja vallandamisega.

Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi § 44 p-s «a» on ette nähtud tööõigusliku suhte lõpetamise võimalus ka poolte kokkuleppel. Meie õigusteaduslikus kirjanduses on avaldatud arvamust, et selline tööõigusliku suhte lõpetamise viis on käesoleval ajal kaotanud oma praktilise tähtsuse, mistõttu ei olevat enam vajalik selle säilitamine liiduvabariiklikes tööseaduste koodeksites.⁸ Meie arvates oleks vaja siiski säilitada ka see tööõigusliku suhte lõpetamise viis, kuid seejuures tuleks pidada silmas,

⁷ Vt. А. Пашерстник, Указ 25 апреля 1956 г. и некоторые вопросы трудового права. «Социалистический труд», 1956, № 7, lk. 7.

⁸ Vt. И. С. Вольберг, Вопросы кодификации трудового права Таджикской ССР. Таджикский государственный университет, Труды юридического факультета, вып. 7, Сталинабад 1957, lk. 91.

et tööõigusliku suhte lõpetamine poolte kokkuleppel võiks toimuda ainult administratsiooni algatusel ja ainult siis, kui administratsiooni ettepanekul töötaja on nõustunud töölepingu lõpetamisega. Administratsioon võiks sellist tööõigusliku suhte lõpetamise viisi kasutada ainult neil juhtudel, kui ettevõtte või asutuse töö huvides osutub vajalikuks mõne olemasoleva töötaja töölt vabastamine ja tema asendamine teise, sobivama töötajaga olukorras, kus administratsioonil puuduvad võimalused töötaja vallandamiseks muudel seaduses ettenähtud motiividel.

Säilitades tööõigusliku suhte lõpetamise võimaluse poolte kokkuleppel, me väldiksime need üksikud vääritud juhud, kus administratsioon, kes soovib töötajast vabaneda, asetab ta sihilikult olukorda, kus töötaja on sunnitud töölt lahkuma omal soovil, mille tagajärjel katkeb tema tööstaaži pidevus ja uues töökohas tekib tal ajutise töövõimetuse toetuse saamise õigus alles pärast kuuekuulist töötamist.

Tööseadusandluse kodifitseerimisel tuleks tööseaduste koodeksisse võtta ka mõningad eeskirjad, mis reglementeeriksid poolte kokkuleppel töötaja töölt vabastamise korda ning sellega seonduvaid õiguslikke tagajärgi. Nii näiteks oleks vaja koodeksisse võtta säte, mille kohaselt töötaja töölt vabastamine poolte kokkuleppel võiks toimuda ainult poolte vahel kokkulepitud ajal, kuid ilma vallandustoetuse maksmiseta. Kehtiva tööseadusandluse eeskirjade kohaselt poolte kokkuleppel töölt vabastatud töötaja tööstaaži pidevus katkeb, kuid õigus ajutise töövõimetuse toetuse saamiseks uues töökohas tekib tal alates tööleasumise päevast. Meie arvates tuleks töötajale säilitada ka tööstaaži pidevus, kui ta ühe kuu jooksul, arvates poolte kokkuleppel töölt vabastamisest, on asunud uuesti tööle teises ettevõttes või asutuses.

Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi § 48 kohaselt on töötajal teatud juhtudel õigus nõuda tähtaegse töölepingu lõpetamist ka ennetähtaegselt. Seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega tuleks selle paragrahvi redaktsiooni täpsustada ning täiendada sättega, mille kohaselt ka tööliste ja teenistujatele, kes on tööle võetud tähtajatu töölepingu alusel, oleks tagatud õigus nõuda töölepingu lõpetamist, juhul kui ettevõtte või asutuse administratsioon on rikkunud tööseadusandluse eeskirju või töölepingus ettenähtud töötingimusi.

Tööseadusandluse kehtivate eeskirjade kohaselt võiks töötaja neil juhtudel töölt lahkuda ka omal soovil,⁹ kuid see tooks endaga kaasa rea kahjulikke tagajärgi: tema tööstaaži pidevus katkeks ja uues töökohas tekiks tal õigus ajutise töövõimetuse toetuse saamiseks alles pärast kuuekuulist töötamist. Seetõttu ei oleks õige

---

⁹ Vt. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 25. aprilli 1956. a. seadlus «Tööliste ja teenistujate kohtuliku vastutuse tühistamisest omavolilise lahkumise eest ettevõtetest ja asutustest ja mõjuvate põhjusteta tööluusi eest», p. 5.

asetada töötajat olukorda, kus ta administratsiooni süü tõttu on sunnitud töölt lahkuma omal soovil. Sellise olukorra vältimiseks tuleks tööseaduste koodeksisse võtta säte, mille kohaselt töötaja tööalaste õiguste ja huvide rikkumise korral oleks talle tagatud võimalus töölt lahkuda, ilma et see tooks endaga kaasa temale kahjulikke tagajärgi. Vastavalt sellele tuleks neil juhtudel töötajale maksta ka vallandustoetust tema 12 tööpäeva keskmise palga suuruses ja säilitada tööstaaži pidevus, kui ta ühe kuu jooksul, arvates töölt vabastamisest, on asunud tööle uues töökohas.

Eespool toodud täiendustega looksime täiendava garantii töötaja õiguste ja huvide kaitseks, aga ühtlasi ka olukorra, kus ettevõtte või asutuse administratsioon tunneks senisest suuremal määral vastutust nii tööseadusandluse kui ka töölepingu tingimuste täpse täitmise eest.

Nõukogude sotsialistlikus riigis osutatakse erakordselt suurt tähelepanu nii kesk- kui ka kõrgema haridusega spetsialistide ettevalmistamisele, mille tulemusena järjest suureneb sotsialistliku ülesehitustöö mitmesugustele aladele suunatavate spetsialistide arv. Kuid ühenduses spetsialistide kaadri ettevalmistamisega tuleb meil juba käesoleval ajal hakata rohkem tähelepanu pöörama ka küsimustele, mis on seotud spetsialistide rakendamisega meie rahvamajanduse ja kultuurielu mitmesugustel aladel. Meile kõigile on selge, et me valmistame ette spetsialiste selleks, et nad pärast praktiliste kogemuste omandamist vastaval tööl asuksid tööle niisugusele kutsealale või ametikohale, mis vastaks nende poolt omandatud erialale. Seoses sellega on kerkinud meie ette ülesanne kindlustada ka seadusandlikus korras nii kesk- kui ka kõrgema haridusega spetsialistide õige ja otstarbekohase rakendamise võimalused meie ettevõtetes ja asutustes.

Lähtudes eelnevas toodud kaalutlustest, oleks meie arvates täiesti õigeaegne ja otstarbekohane võtta liiduvabariigi tööseaduste koodeksisse säte, mille kohaselt administratsioonile tuleks anda õigus vajalikku eriharidust mitteomavate ning edasiõppimise võimalusi mittekasutavate töötajate vallandamiseks neil juhtudel, kus ettevõtte või asutuse töö huvides oleks otstarbekohane niisuguste töötajate asendamine isikutega, kes omavad vastavat eriharidust. Vallandamine peaks neil juhtudel toimuma mitte tööle kõlbmatuse, vaid erihariduse puudumise tõttu, kusjuures see oleks üldistel alustel seatud sõltuvusse ametiühingu vabriku-, tehase- või kohaliku komitee eelnevast nõusolekust, mis välistaks töötaja vallandamise võimaluse administratsiooni subjektiivsetel kaalutlustel.

Sellise vallandamismotiivi sissetoomine tööseaduste koodeksisse ei tähenda veel seda, et neil juhtudel peaks tingimata järgnema töötaja vallandamine. Just vastupidi, administratsioon on kohustatud ka neil juhtudel kasutama kõiki olemasolevaid võimalusi, et töötaja viia üle tööle, mis vastaks tema erialale ja kvali-

fikatsioonile. Kuid siin tuleb arvestada asjaolu, et töötaja üleviimine teisele tööle võib toimuda ainult tema nõusolekul. Üleviimisest keeldumise korral aga tulekski eespool toodud kaalutlustel anda administratsioonile õigus sellise töötaja vallandamiseks erihariduse puudumise motiivil.

Eelnevas märgitud täienduste tegemine meie nõukogude tööseadusandluses vastaks praktikas tõusetunud vajadustele, kindlustaks spetsialistide õige ja otstarbekohase rakendamise ja oleks samal ajal ka tõhusaks ajendiks oma kvalifikatsiooni tõstmisel nende suhtes, kes ei oma antud kutsealal või ametikohal töötamiseks vajalikku eriharidust. Selle täienduse sissetoomine tagaks administratsioonile võimaluse oma aparaadi komplekteerimiseks kvalifitseeritud spetsialistidega, kes oma ülesannete täitmisega võiksid paremini toime tulla kui need töötajad, kes ei oma vastavat eriharidust.

Eesti NSV territooriumil kehtivas tööseaduste koodeksis on ette nähtud töötaja vallandamise võimalus ka kuriteo toimepaneku tõttu.¹⁰ Kuid praktikas kasutatakse seda võimalust väga harva, mille tulemusena on kujunenud olukord, kus kuriteo toimepannud töötaja tavaliselt vallandatakse juba enne süüdimõistva kohtuotsuse jõustumist kas usalduse puudumise või töödistsipliini rikkumise motiivil või antakse talle võimalus töölt lahkuda kas omal soovil või koguni poolte kokkuleppel.

Selline praktika on täiesti ebaõige, sest seaduseandja on ette näinud töötaja vallandamise võimaluse kuriteo toimepaneku motiivil selleks, et rakendada seda kõigi nende suhtes, kes seoses oma tööülesannete täitmisega on pannud toime kuriteo. Nende vallandamine muudel motiividel oleks täiesti väär, sest sellega me asuksime töötaja vallandamise tõeliste põhjuste varjamise teele. Sellele väärale teele asumine on meie arvates osutunud võimalikuks eelkõige seetõttu, et meie kohtupraktikas ei ole mitte alati pööratud küllaldast tähelepanu vallandamismotiivide eesmärgipärase rakendamise küsimustele.

Eesti NSV Tööseaduste koodeksi koostamisel oleks vaja täpsustada töötajate vallandamise korda kuriteo toimepaneku juhtudel, täiendades seda eeskirjadega, mille kohaselt pärast materjalide üleandmist kriminaalasja algatamiseks oleks keelatud töötaja vallandamine kuni kriminaalasja lahendamiseni, andes seejuures administratsioonile võimaluse kahtluse all oleva töötaja ajutiseks üleviimiseks teisele tööle või ametiühingu vabriku-, tehase- või kohaliku komitee eelneval nõusolekul tema töölt kõrvaldamiseks. Töölt kõrvaldamise korral tuleks töötajale anda aga õigus nõuda töölepingu lõpetamist tema omal soovil alles pärast seda, kui ta on töölt eemal olnud üle kahe kuu. Omavolilise töölt lahkumise korral aga tuleks peatada temale lõpparve ja tööraamatu väljandmine kuni kriminaalasja lahendamiseni.

¹⁰ Vt. Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi § 47 p. «e».

Eeltoodud täiendavate sätete kehtestamisega me tagaksime ka kuriteo toimepaneku motiivil töötajate vallandamise sisuliselt õige ja eesmärgipärase praktika kujunemise.

Eesti NSV Tööseaduste koodeksi koostamisel tuleks sellesse võtta ka eeskirjad, mis reguleerivad töötajate vallandamise vormistamise ja nendega lõpparvelduste teostamise korda. Need eeskirjad tuleks paigutada töölepingut käsitleva peatüki lõppu. Sellesse peatükki tuleks paigutada ka eeskirjad, mis reguleerivad töölt kõrvaldamise instituudi rakendamist ning sunnitult töölt puudumise aja eest töötasu maksmise korda. Samuti tuleks koondada siia eeskirjad, mis sätivad lõpparve või tööraamatu kinnipidamisega töötajale tekitatud kahjude heastamise korda.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ, ВОЗНИКАЮЩИХ В СВЯЗИ С КОДИФИКАЦИЕЙ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ТРУДЕ В ЭСТОНСКОЙ ССР

Доц., канд. юрид. наук И. Мьял

Кафедра государственного и административного права

Резюме

Одним из основных вопросов, возникающих в связи с кодификацией законодательства о труде, является вопрос о системе кодекса законов о труде. При выработке указанной системы следует исходить из системы «Основ законодательства о труде Союза ССР и союзных республик», но в кодексе союзной республики возможна и дополнительная группировка норм трудового права.

В статье предлагается следующая система кодекса законов о труде Эстонской ССР:

Глава I. Общие положения.

Глава II. Коллективный договор.

Глава III. Трудовой договор.

Глава IV. Рабочее время.

Глава V. Время отдыха.

Глава VI. Внутренний трудовой распорядок.

Глава VII. Поощрения и награды.

Глава VIII. Дисциплинарная ответственность.

Глава IX. Материальная ответственность.

Глава X. Нормы выработки.

Глава XI. Оплата труда.

Глава XII. Гарантии заработной платы и компенсационные выплаты.

Глава XIII. Охрана труда.

Глава XIV. Условия труда женщин.

Глава XV. Условия труда подростков.

Глава XVI. Подготовка и повышение квалификации рабочих кадров на производстве.

Глава XVII. Обязательства предприятий и учреждений по материально-бытовому и культурному обслуживанию рабочих и служащих.

Глава XVIII. Профессиональные Союзы.

Глава XIX. Порядок рассмотрения трудовых споров.

Глава XX. Государственное социальное страхование.

Глава XXI. Надзор и контроль за соблюдением законодательства о труде и ответственность администрации предприятий и учреждений за его нарушения.

Глава XXII. Заключительные положения.

В статье затрагивается и вопрос о соотношении общесоюзного законодательства о труде с кодексом союзной республики.

Автор высказывает мнение, что нормы, содержащиеся в «Основах», должны найти полностью отражение в кодексе союзной республики, но что их включение в кодекс должно произойти конкретизированно, с дополнениями и уточнениями, вытекающими из национальных и экономических особенностей союзной республики, а также из сложившейся в ней практики.

Кроме правовых норм, содержащихся в «Основах», в кодексе законов о труде союзной республики должны найти отражение и нормы трудового законодательства, установленные другими актами союзного законодательства, а также соответствующими актами союзной республики. Тем обеспечивается комплексная концентрация в кодексе законов о труде норм, регулирующих общественные трудовые отношения.

В статье выдвигается ряд конкретных предложений по отдельным вопросам, возникающим при составлении проекта законов о труде Эстонской ССР.

В том числе предлагается допускать временный перевод в обязательном порядке на другую работу вследствие производственной необходимости только в случаях аварий, стихийных бедствий, а также в случае необходимости заменять работника, вышедшего из производственного процесса по болезни или по иным непредвиденным обстоятельствам.

Ряд предложений выдвигается по вопросам, возникающим в связи с кодификацией правовых норм, регулирующих прекращение трудовых правоотношений рабочих и служащих.

MÕNINGAID TÖÖTASUSTAMISE KÜSIMUSI SEOSSES TÖÖSEADUSANDLUSE KODIFITSEERIMISEGA EESTI NSV-S

H. Siigur

Riigi- ja haldusõiguse kateeder

Üheks põhiküsimuseks tööliste ja teenistujate töötingimuste õiguslikul reguleerimisel on nende töötasustamise küsimus.

Et töötasustamise küsimustel on suur tähtsus tööliste ja teenistujate töötingimuste õiguslikul reguleerimisel, siis peavad nimetatud küsimused läbimõeldult kajastuma ka tulevases Eesti NSV Tööseaduste koodeksis. Kuidas aga peaksid töötasustamise küsimused kajastuma Eesti NSV Tööseaduste koodeksis?

Selle küsimuse lahendamiseks püüame kõigepealt analüüsida praegu Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi vastavate sätete paigutust.¹

Kehtivas tööseaduste koodeksis käsitletakse töötasustamise küsimusi põhiliselt VIII peatükis, mis kannab pealkirja «Töötasustamine». Nimetatud peatükis tuuakse normid, mis reguleerivad töötasu suuruse kindlaksmääramist, töötasustamist mitmesugust kvalifikatsiooni nõudvate tööde tegemise puhul, tasustamist ületunni- ja öötöö puhul, praagi tootmise juhtudel ning töönormide mittetäitmisel. Peale selle käsitletakse selles peatükis palga väljamaksmise küsimusi.

Kuid töötasustamisega seonduvaid küsimusi käsitleb ka kehtiva tööseaduste koodeksi IX peatükk «Garantiid ja kompensatsioonid», mis sisaldab norme tööliste ja teenistujatele palga säilitamise juhtude ja komandeerimiskulude tasumise kohta, norme kompensatsioonide maksmisest tööliste ja teenistujatele nende üleviimisel teise maakotta, norme töötajate materiaalsest vastutusest, vallandustoetuse maksmisest ning norme töötülisid lahendavate organite poole pöördumise tähtaegade kohta.²

¹ Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 31. oktoobri 1946. a. seadlus, millega vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 6. novembri 1940. a. seadlusele kehtestati Eesti NSV territooriumil Vene NFSV Tööseaduste koodeks alates 1. novembrist 1946. a.

² Seoses NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 31. jaanuari 1957. a. seadlusega «Töötülide läbivaatamise korra põhimääruse kinnitamisest» on normid töötülisid lahendavate organite poole pöördumise tähtaegade kohta faktiliselt muutunud kehtetuks.

Peale eespool mainitud peatükkide leidub töötasustamist reguleerivaid norme veel koodeksi teistes peatükkides. Näiteks V peatükis §-d 36 ja 37¹ reguleerivad töötasustamist tööliste ja teenistujate ajutisel üleviimisel tootmishädavajaduse ja tööseisaku juhtudel, § 39 reguleerib töötasustamist katseajal ning § 43 keelab töötaja karistamise rahatrahviga. VII peatükis § 57 käsitleb tasustamist normide mittetäitmisel, X peatükis § 96 reguleerib tasustamist öötöö eest jne.

Seega on kehtivas tööseaduste koodeksis töötasustamist ja palga õiguslikku kaitset käsitlevad paragrahvid laiali koodeksi mitmesugustes osades, mis ei soodusta ei koodeksi kasutamist ega ka tervikliku ülevaate saamist töötasustamise õiguslikust reguleerimisest.

Meie arvates selline töötasustamist reguleerivate normide laialipillatus kehtivas tööseaduste koodeksis on tingitud sellest, et seaduseandja tahtis üksikuid institute käsitleda tervikuna. Näiteks käsitledes üleviimist teisele tööle tootmishädavajaduse ja tööseisaku puhul määrab seaduseandja samas kindlaks ka tasustamise korra sellistel juhtudel.³

Selline ühe või teise instituudi käsitlemine tervikuna on ühelt poolt positiivne, sest ta võimaldab antud instituudist igakülgselt ülevaate saamist.

Kuid teisest küljest mõjub selline käsitelu negatiivselt koodeksi kui tervikliku akti süsteemile, eraldades näiteks osa töötasustamise küsimusi töötasustamist reguleerivast peatükist. Meie arvates oleks võimalik küsimust lahendada otstarbekalt sel teel, et vastava instituudi käsitlemisel tuleks teha viide vastavale tasustamist reguleerivale paragrahvile. Sel teel oleks võimalik kergesti ülevaadet saada antud instituudi kõikidest normidest, kuid oleks kindlustatud ka range süsteem koodeksis, mis hõlbustaks koodeksi kasutamist.

Et töölistele ja teenistujatele ei maksta ettevõtetest ja asutustest mitte ainult palka, vaid teostatakse ka garanteeritud ja kompensatsioonilisi väljamakseid, siis kerkib küsimus, kuidas neid erinevaid väljamakseid paigutada Eesti NSV Tööseaduste koodeksisse.

Arvestades asjaolu, et palga ja garanteeritud maksete väljamaksmise ja neist kinnipidamiste teostamise õiguslikus režiimis ei ole olulisi juriidilisi erinevusi, peame me võimalikuks nende käsitlemist ühes peatükis. Et kompensatsioonilised väljamaksed erinevad nii oma majandusliku sisu kui ka oma juriidilise iseloomu poolest tunduvalt palgast ja garanteeritud väljamaksetest, siis peame vajalikuks nende käsitlemist eraldi peatükis. Samuti tuleks meie arvates käsitleda palga, garanteeritud ja kompensatsiooniliste maksete väljamaksmist ja neist kinnipidamiste teostamist eraldi peatükis, mis seega oma sisult kujutaks endast töötajale kuuluvate summade õigusliku kaitse peatükki.

³ Vt. Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi §-d 36 ja 37¹

Seega meie arvates peaksid Eesti NSV Tööseaduste koodeksis töötasustamisega seonduvad küsimused sisalduma kolmes peatükis.

Järjekorras esimene oleks peatükk, mis reguleerib tööliste ja teenistujate tasustamist töö eest ja garanteeritud väljamakseid. Nimetatud peatükis tuleks normid rühmitada järgmiselt.

1. Normid, mis käsitlevad töötasustamise üldaluseid, nagu näiteks tasustamine vastavalt töö hulga ja kvaliteedile, palgasüsteemid, tariifimäärad, ametikohajärgsete palgamäärade kindlaksmääramine jne.

2. Normid, mis reguleerivad töötasustamist töötamisel eritingimustes, nagu tasustamine ületunni- ja öötöö eest, tasustamine üleviimisel teisele tööle või teise ettevõttesse või asutusse samas maakohas, tasustamine kohakaasluse korras, tasustamine ajutisel asendamisel jne.

3. Normid, mis sätivad töölistele ja teenistujatele garanteeritud tasu maksmist neil juhtudel, kui tööline või teenistuja mõnel põhjusel ei saa täita oma töökohajärgseid tööülesandeid, näit. garanteeritud tasu maksmine tööseisaku aja eest, tasu maksmine riiklike ja ühiskondlike kohustuste täitmise aja eest jne.

Järjekorras teisena tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksisse võtta peatükk kompensatsioonilistest väljamaksetest. Selles peatükis tuleks normid rühmitada järgmiselt.

1. Normid, mis reguleerivad töölistele ja teenistujatele kompensatsioonide maksmist teenistuslike komandeeringute puhul.

2. Normid, mis reguleerivad kompensatsioonide maksmist tööliste või teenistuja üleviimisel teise maakotta või seoses töölevõtmisega ärasõiduks.

3. Normid, mis reguleerivad kompensatsioonide maksmist tööliste või teenistujale oma tööriista kasutamise eest.

4. Normid, mis reguleerivad kompensatsioonide maksmist sunnitud töölt puudumise aja eest ja vallandustoetuse maksmist.

Peatükis, mis reguleerib palga, garanteeritud ja kompensatsiooniliste maksete väljamaksmist ning neist kinnipidamiste teostamist, tuleks normid liigitada järgmiselt.

1. Palga ja garanteeritud väljamaksete tähtaegu, väljamaksmise aega ja kohta ning palga arvel väljaantavaid avansse reguleerivad normid.

2. Kompensatsioonide väljamaksmise korda, väljamaksmise aega ja kohta, kompensatsioonide arvel avansside väljaandmist ja nende kustutamist reguleerivad normid.

3. Palgast, garanteeritud ja kompensatsioonilistest väljamaksetest kinnipidamise korda ja igast väljamaksest kinnipidamise suurust reguleerivad normid.

Mis puutub tööliste ja teenistujate materiaalset vastutust reguleerivatesse normidesse, siis meie arvates nad ei kuulu oma sisult

töötasustamisega seonduvate küsimuste hulka, vaid moodustavad iseseisva küsimuste kompleksi. Sellepärast tuleks meie arvates need normid ühendada Eesti NSV Tööseaduste koodeksis eraldi iseseisvaks peatükiks või siis koos distsiplinaarvastutust reguleerivate normidega ühendada üheks peatükiks «Tööliste ja teenistujate distsiplinaar- ja materiaalne vastutus».

Eelnevalt me käsitlesime töötasustamisega seonduvate normide paiknemise küsimust Eesti NSV Tööseaduste koodeksis. Milline peaks aga olema nende normide sisu ja kuidas kehtivad normid vastavad meie ühiskonna ja riigi tänapäeva nõuetele?

Kõigepealt tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksis lahendada küsimus, kuidas tasustada töölisi ja teenistujaid, kelle suhtes on kehtestatud lühendatud tööpäev. Küsimus kerkib siin just tükitöölise osas, kuna ajatöölisi tasustatakse lühendatud tööpäeva eest nagu täistööpäeva eestki.

Käesoleval ajal kasutatakse meil lühendatud tööpäeva eest tasustamisel kaht erinevat viisi.

1. Kui lühendatud tööpäev on kehtestatud tervist kahjustavate töötingimuste tõttu, siis tasutakse tükitöölisele spetsiaalsete tükitööhinnete järgi, mis saadakse tema tariifijärgse palgamäära jagamise teel proportsionaalselt tööaja lühendamiseга vähendatud töönormiga. Seega iga kord, kui töö toimub tervist kahjustavates tingimustes, tuleb leida eraldi tükitööhinned, mis teeb tasu arvestamise küllalt keerukaks ja töölisele raskesti arusaadavaks.

2. Alaealiste lühendatud tööpäeva korral tasustatakse tükitöölisi tavaliste, täiskasvanutega võrdsete tükitööhinnete alusel, kuid vähem töötatud aja eest makstakse neile tükitöölise tariifijärgse tunnipalga alusel.

Meie arvates ei ole ka töötamisel tervist kahjustavates tingimustes vajalik seni kasutatud kohmaka töötasustamissüsteemi säilitamine. Kõikidel juhtudel tuleks tasustada tavaliste tükitööhinnete järgi, makstes vähem töötatud tundide eest tükitöölise tariifijärgse tunnitasu alusel.

Tõsi küll, sellise tasustamisviisi puhul võib töölise või teenistuja töötasu veidi väheneda, sest vähem töötatud tundide jooksul ta oleks võinud täita rohkem kui tunninormi. Kuid seoses tehniliselt põhjendatud normide üha ulatuslikuma rakendamisega on see vähenemine äärmiselt väike. Teiseks, ei tuleks karta seda võimalikku vähenemist, sest seoses lühema tööpäevaga on töotajal võimalik ratsionaalsemalt kasutada oma tööaega ning seega ta praktiliselt teenib lühendatud tööpäeva puhul igal juhul rohkem kui sama töö teostamisel tervist mittekahjustavates tingimustes normaaltööpäeva kestel.

Täpsustamist Eesti NSV Tööseaduste koodeksi koostamisel vajab ka küsimus iganädalasel puhkepäeval tehtud töö tasustamisest.

Kehtiva tööseaduste koodeksi §-s 60 öeldakse, et töö eest puhkepäeval tasutakse kahekordselt.⁴

Kõigepealt jääb mulje, nagu tuleks töö eest iganädalasel puhkepäeval tingimata tasuda rahas, mis aga pole kaugeltki õige. Vastavalt NSV Liidu RKN-i 29. septembri 1929. a. määrusele⁵ ja kujunenud kohtupraktikale⁶ antakse töölisele või teenistujale töö eest iganädalasel puhkepäeval mõni muu vaba päev lähema 12 tööpäeva jooksul ja ainult sel juhul, kui osutub võimatuks töötajale teise vaba päeva andmine, võidakse talle maksta rahalist kompensatsiooni.

Meie arvates on õige, et töö eest iganädalasel puhkepäeval tuleb üldreeglina anda teine vaba päev, sest sellega kindlustatakse töötajale tegelikult iganädalase puhkuse saamine. Kuid täpsustada tuleksid juhud, millal tööline või teenistuja on õigustatud nõudma rahalist kompensatsiooni töö eest iganädalasel puhkepäeval. Meie arvates on töölisel või teenistujal õigus nõuda rahalist kompensatsiooni sel juhul, kui ta vallandati, enne kui ta sai kasutada töö eest iganädalasel puhkepäeval antud teist vaba päeva või kui administratsioon ei võimaldanud talle teist vaba päeva iganädalasel puhkepäeval töötamisele järgnenud 12 tööpäeva jooksul.

Selline täpsustus oleks vajalik, sest muidu võiksid töötülisid lahendavad organid teha vigu, kohustades administratsiooni andma teist vaba päeva ka siis, kui administratsioon ei teinud seda seaduses ettenähtud tähtaja jooksul ja töötaja ise nõuab rahalist kompensatsiooni, mitte aga puhkepäeva saamist. Küsimuse sellist lahendust ei saaks aga pidada otstarbekaks, sest me ei saa sundida töötajat puhkama, kui ta ei saanud seda teha seaduses ettenähtud aja jooksul. Samuti võimaldaks selline küsimuse lahendus administratsioonil jätta tähele panemata seaduse nõude, et teine vaba päev tuleb anda lähema 12 tööpäeva jooksul, sesi töötüli lahendav organ sanktsioneeriks tähtajast mittekinnipidamise, kohustades teda andma vaba päeva. Järelikult oleks selle tulemusena tõsiselt rikutud töötaja iganädalane puhkerežiim.

Kuid kas töötülisid lahendavad organid siis üldse võivad administratsiooni kohustada andma töötajale teist vaba päeva, kui administratsioon ei ole seda töötajale andnud seaduses ettenähtud aja jooksul? Meie arvates võiks sel juhul vaba aja andmine toimuda vaid siis, kui töötaja seda ise taotleb.

Omaette küsimus kerkib sellest, kui pikaks ajaks puhkepäeval tohib töölist või teenistujat tööle rakendada. Vene NFSV TööRK

⁴ Vt. Eesti NSV territooriumil kehtiva tööseaduste koodeksi § 60.

⁵ Vt. Ст. 5 Постановления СНК СССР от 29 сентября 1929 г. — СЗ СССР 1929 г. № 63, ст. 586; 1930 г. № 16, ст. 179.

⁶ Vt. Ст. 2 Постановления Пленума Верховного Суда СССР от 24 июня 1958 г. № 2 «О внесении изменений в пункты 5 и 15 постановления Пленума Верховного Суда СССР от 13 сентября 1957 г. № 13 «О судебной практики по гражданским трудовым делам». «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1958, № 5, lk. 7.

1. augusti 1930. a. määruses⁷ räägitakse töö eest iganädalasel puhkepäeval teise vaba päeva andmisest, s. o. puhkepäeva asendamist teise päevaga, mitte aga vaba aja andmisest. Samas määruses keelatakse otseselt vaba aja andmine (отрыл) suuremal määral kui tegelikult töötati (keelab andmast kahekordses ulatuses). Järelikult peab arvama, et administratsioon võib töölisi ja teenistujaid iganädalasel puhkepäeval tööle rakendada ainult täistööpäeva ulatuses, sest vastasel juhul ei saaks ta neile seaduse järgi anda teist vaba päeva. Sel juhul, kui ta vähem töötatud aja eest annakski teise vaba päeva, oleks see nii tükitöölise kui ka ajatöölise kahjuks, sest makstakse ju neile vastavalt tehtud tööle ning tööaja lühenemisega väheneks ka nende töötasu.

Teiselt poolt, kui puhkepäeval tehtud töö eest anda vaba aega ainult tegelikult töötatud tundide ulatuses (kui töötati vähem, kui on normaaltööpäeva kestus), siis kaotaks töötaja oma iganädalase puhkepäeva, kuigi ühel (või mitmel) päeval pikeneks küll tema igapäevane puhkus. Nimetatud kompenseerimise viis oleks vastuolus nõukogude tööseadusandluse põhiprintsiipidega ning ei vastaks töötajate huvidele.

Kuid praktikas võib siiski esineda olukordi, kus ei ole vajadust töötada täis tööpäeva jooksul. Kuidas kompenseerida sel juhul? Meie arvates tuleks asuda seisukohale, et sel juhul on administratsioon kohustatud töötajale töö eest iganädalasel puhkepäeval maksma rahalist kompensatsiooni, sest vaba aega ta ei saa anda eespool toodud kaalutlustel.

Seega meie arvates tuleks laiendada mõningal määral nende juhtude ringi, mil töö eest iganädalasel puhkepäeval võib töötajale maksta rahalist kompensatsiooni. Me oleme täiesti nõus V. Panjugini seisukohaga, et töö eest iganädalasel puhkepäeval tuleb ainult erandina lubada rahalise kompensatsiooni maksmist,⁸ kuid vaatleme erandina kõiki neid juhte, kus administratsioon ei ole kompenseerinud töötamist iganädalasel puhkepäeval teise vaba päeva andmisega seaduses ettenähtud aja jooksul.

Kuid Eesti NSV Tööseaduste koodeksis tuleks täpsustada ka tasustamise määr töö eest iganädalasel puhkepäeval, sest kehtiva tööseaduste koodeksi § 60 redaktsioon on selles osas ebatäpne. Nimelt tuleks näidata, et töö eest iganädalasel puhkepäeval makstakse ajapalka saavatele töölistele ja teenistujatele nende kahekordse tariifimäära järgi, kuna tükipalka saavatele töölistele ja teenistujatele tuleks maksta töö eest peale tükitööhinnetejärgse tasu veel vastava kategooria tükitöölise tariifijärgne palk.

Täpsustamist vajab Eesti NSV Tööseaduste koodeksis ka

---

⁷ Vt. Ст. 5 Постановления НКТ РСФСР от 1 августа 1930 г. № 77 «Об использовании дней еженедельного отдыха». «Известия НКТ СССР» 1930, № 25.

⁸ Vt. В. Панюгин, Некоторые вопросы применения трудового законодательства в судебной практике. «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1958, № 3, lk. 12 jj.

tasustamine ületunnitöö eest. Kõigepealt tuleb siin lahendada küsimus, missuguste ületundide eest tasuda. Teatavasti on kohtupraktika asunud kindlalt seisukohale, et tasustada tuleb ainult need ületunnid, mis on tehtud administratsiooni korraldusel, kuna administratsiooni teadmisel tehtud ületunnitööde eest ei tasuta.⁹ Meie arvates ei saa kujunenud kohtupraktika sellise seisukohaga nõustuda.

Vastavalt «Riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike ettevõtete ja asutuste tööliste ja teenistujate töö sisekorra tüüpeeskirjade» §-le 9 on ettevõtte või asutuse administratsioon kohustatud kinni pidama töökaitse seadustest ja eeskirjadest, sealhulgas rangelt kinni pidama kindlaksmääratud tööpäeva režiimist.¹⁰ Järelikult nimetatud eeskirjad nõuavad administratsioonilt aktiivset tegevust, s. o. administratsioon ei pea mitte ainult hoiduma ebaseaduslike korralduste andmisest, vaid peab võitlema igasuguse üle normaalse töötamise vastu.

Peale selle on NSV Liidu Rahandusministeeriumi ja NSV Liidu Statistika Keskvalitsuse juhistes 11. septembrist 1951. a. otseselt öeldud, et kontrolli töö õigeaegse alguse kui ka õigeaegse lõpetamise (minu sõrendus — H. S.) üle pannakse tsehhide ja osakondade ülematele, meistritele ja teistele administratsiooni esindajatele.¹¹ Seega on administratsioonil otsene kohustus mitte lubada ületunnitööd.

Et administratsioon mõnikord siiski ei täida oma kohustust üle normaalse töötamise vastu võitlemisel ja ei keela töötajal töötada üle normaaltööaja, siis tuleks sellist tööd, mis toimub administratsiooni teadmisel, samuti vaadelda ületunnitööna ja selle eest ka vastavalt tasuda. Sellepärast on meie arvates alusetu kohtupraktikas kujunenud seisukoht, et tasuda tuleb ainult administratsiooni korraldusel tehtud ületunnitöö eest.

Seisukohale, et tasuda tuleb ainult administratsiooni korraldusel tehtud ületundide eest, on asunud NSV Liidu Ülemkohus selleks, et võidelda varjatud ületunnitööde tegemise vastu. NSV Liidu Ülemkohus on arvestanud seda, et kui tööline või teenistuja teab, et talle tasutakse ainult administratsiooni korraldusel tehtud ületundide eest, siis ei hakka ta ka ilma otsese administratsiooni korralduseta ületunnitöid tegema.

Kahjuks peab märkima, et NSV Liidu Ülemkohtu selle seis-

---

⁹ Vt. Ст. 14 Постановления № 13 Пленума Верховного Суда СССР от 13 сентября 1957 г. «О судебной практике по гражданским трудовым делам». «Бюллетень Верховного Суда СССР», 1957, № 5, lk. 19.

¹⁰ Vt. NSV Liidu Ministrite Nõukogu Riikliku Töö ja Töötasu Komitee 12. jaanuari 1957. a. määrusega kinnitatud «Riiklike, kooperatiivsete ja ühiskondlike ettevõtete ja asutuste tööliste ja teenistujate töö sisekorra tüüpeeskirjad», § 9.

¹¹ Vt. Указания Министерства финансов СССР и ЦСУ СССР от 11 сентября 1951 г. № 1510/1—15, ст. 15. «Справочник по бухгалтерскому учёту», Москва 1955, lk. 213.

koha järjekindel ellurakendamine ei toonud kaasa varjatud ületunnitöö täielikku likvideerimist. Üksikutel juhtudel see võib isegi soodustada varjatud ületundide tegemist. Kuna varjatud ületundidena tehtud töö võidakse ära näidata normaaltööaja kestel tehtud tööna, siis suureneb seoses sellega töötaja normitaitmise protsent. Seetõttu töötaja võib saada rohkem palka (eriti progressiivse tükipalga ja premiaalpalga puhul) ning mõni vähemteadlik töötaja ei hakka vaidlema selliste ületundide tegemise vastu. Sellist varjatud ületunnitöö tegemist võib esineda just mõnes ebarütmiliselt töötavas ettevõttes.

Ka töötulide lahendamise organeis näiteks vallandamisküsimuste arutamisel ei tõsta töötaja tavaliselt üles ületunnitöö tasu küsimust, sest ta teab, et ta tegi ületunnitööd administratsiooni (tavaliselt meistri) teadmisel ja mitte otsesel korraldusel ning et seetõttu talle niikuinii tehtud ületundide eest tasu välja ei mõisteta.

Järelikult kohtupraktika praegune seisukoht ületunnitöö tasustamise küsimuses loob olukorra, kus töötaja n. ö. «ei kanna tüli majast välja» ja vastavatel organitel puudub sageli võimalus seaduserikkumises süüdi olevate ametiisikute vastutusele võtmiseks.

Sellepärast tuleb täielikult nõustuda prof. A. J. Pašerstniku seisukohaga, et kehtiv ületunnitööde eest tasu väljamaksmise kord ei ole töökaitsepoliitika seisukohalt õige, ei aita kaasa ebarütmilise töö likvideerimisele ettevõtetes ega aita tõsta administratsiooni vastutust ületunnitööde lubamise osas.¹²

Kuid täpsustamist vajab samuti ületunnitöö tasu suuruse küsimus, sest kehtiva tööseaduste koodeksi § 60 redaktsioon on jällegi täiesti vastuolus hilisema seadusandlusega ja kujunenud praktikaga. Teatavasti vastavalt NSV Liidu TöörK 8. aprilli 1932. a. määrusele¹³ tasutakse ajapalka saavatele töölistele ja teenistujatele ületunnitöö eest vastavalt poolteise- või kahekordsete tariifimäärade alusel, kuna tükitöölistele makstakse peale tükitööhinnete järgi saadava tasu veel vastava kategooriaga ajatöölise pool või terve tariifijärgne tasu.

Meie arvates on selline tasustamise kord end põhiliselt õigustanud ja õigustab enda kasutamist ka edaspidi. Kuid parandus tuleks teha vaid selles osas, et kui aja- ja tükitöölistele on kehtestatud erinevad tariifimäärad, siis ületunnitöö tasu arvutamisel tükitöölistele ei tuleks lähtuda mitte vastava kategooria ajatöölise tariifist tunnipalgamäärast, vaid tükitöölise enda tariifist ajapalgamäärast.

Täpsustavalt tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksis käsitleda

¹² Vt. А. Е. П а ш е р с т н и к, Теоретические вопросы кодификации общесоюзного законодательства о труде. Москва 1955, lk. 203.

¹³ Vt. Постановление НКТ СССР от 8 апреля 1932 г., «Известия НКТ СССР» 1932, № 16.

tasustamist ka juhtudel, kus töötaja tööfunktsiooni hulka kuulub mitmesugust kvalifikatsiooni nõudvate tööde täitmine. Vene NFSV Tööseaduste koodeksi § 62 räägib tasustamisest mitmesuguse kvalifikatsiooniga tööde teostamisel, kusjuures tasustamine toimub kõrgema kvalifikatsiooniga töö järgi.

Tuleb märkida, et kvalifikatsioon on teatud oskuste ja teadmiste kogum ning saab järelikult kuuluda ainult töölisele, mitte aga tööle. Töö aga kuulub ühte või teise liiki ning teatud liigi töö teostamine nõuab ka töötajalt vastavat kvalifikatsiooni. Seepärast nimetatud küsimuse reguleerimisel Eesti NSV Tööseaduste koodeksis tuleks redaktsiooni vastavalt täpsustada.

Kuid täpsustamist vajab see küsimus ka sisuliselt. Nimelt tuleks näidata, et vastavat sätet saab kasutada ainult ajatöö tasustamisel, kui töötaja tööfunktsiooni hulka kuulub üheaegselt erineva iseloomuga tööde tegemine. Tükitöö puhul ei ole nimetatud sätte kasutamine mõeldav, sest sel juhul toimub tasustamine iga töö jaoks kindlaksmääratud tükitööhinnete alusel.

Rida küsimusi tõusetub tasustamisel seoses praagi tootmise ja tööseisakutega. Vastavalt kehtiva tööseaduste koodeksi §-le 68¹ täieliku praagi eest, mis on tekkinud töötaja süü tõttu, tasu ei maksta. Täieliku praagi eest, mis ei ole tekkinud töötaja süü tõttu, tasutakse töötajale vastava kategooria ajatöölise $\frac{2}{3}$ tariifse palgamäära alusel.

Osalise praagi puhul makstakse töötajale alandatud määral, kuid mitte rohkem kui pool töötaja tariifimäärast. Osalise praagi puhul, mis pole tingitud töötaja süüst, makstakse talle alandatud hinnete järgi, kuid mitte vähem kui $\frac{2}{3}$ vastava kategooria ajatöölise tariifsest palgamäärast.

Meie arvates selline tasustamise kord neil juhtudel, kus praagi tootmine ei ole tingitud töötaja süüst, ei õigusta ennast, vaid neil juhtudel tuleks töötajale kindlustada tariifijärgne tasu.

Meie arvates on selline tasustatismäär suurendamine vajalik sellepärast, et töötaja ei ole neil juhtudel süüdi ebakvaliteetse toodangu valmistamises. Kuna ettevõtte või asutuse administratsioon ei ole kindlustanud töötajale vastavaid tingimusi, siis peaks ta kindlustama töötajale vähemalt tema tariifijärgse tasu.

Eeltoodu on täielikult kehtiv ka tasustamisel tööseisaku aja eest, kui tööseisak ei ole tingitud töötaja süüst.

Kehtiv kord, kus praagi ja tööseisaku aja eest tasustatakse madalamalt, ei ole ennast õigustanud, sest üksiktöötajal on üsna raske mõjustada administratsiooni praagi tootmist ja tööseisakuid tekitavate põhjuste ärahoidmisele. Madalam tasustatismäär tööseisaku aja eest ei stimuleeri ka administratsiooni töötajat kohe üle viima teisele tööle, sest tasu maksmine tööseisaku aja eest mõjustab vähe ettevõtte palgafondi.

Peale eespool toodud küsimuste, mis juba ühel või teisel määral peegelduvad kehtivas tööseaduste koodeksis, tuleks Eesti NSV

Tööseaduste koodeksi töötasustamist käsitlevasse ossa tuua sisse rida uusi sätteid.

Kõigepealt tuleks võtta sisse säte, et juhul, kui ajatööliste ja tükitööliste on kehtestatud erinevad palgamäärad, lähtutaks palga arvutamise kõikidel juhtudel ajatöölise puhul ajatöölise tariifsest palgamäärast, tükitöölise puhul aga alati tükitöölise tariifsest palgamäärast. Teatavasti on käesoleval ajal kujunenud olukord, kus tükitöölise tariifset palgamäära kasutatakse ainult tükitööhinnete väljaarvutamiseks ja lisatasu arvutamiseks öötöö eest. Meie arvates on see tükitöölise tariifse palgamäära tähtsuse madaldamine. Peale selle on praegune töötasu arvutamise kord, kus osalt kasutatakse ka tükitöölise suhtes ajatöölise tariifset palgamäära, keeruline, töötajale raskesti mõistetav ning real juhtudel segadust tekitav.

Eraldi tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksis reguleerida tasustamine reservis oleku aja eest. Teatavasti esineb meil, eriti meretranspordis, autotranspordis ja raudteetranspordis juhtumeid, kus töötaja kutsutakse oma töökohale selleks, et ta vajaduse korral asendaks mõnda töötajat. Seega töötaja viibib kogu tööpäeva vältel oma töökohas, kuid ta ei täida (vähemalt ei tarvitse alati täita) oma tööfunktsioonist tulenevaid ülesandeid. Järelikult on meil tegemist juhuga, kus administratsioon peab hoidma reservis teatud arvu töötajaid, selleks et kindlustada tööprotsessi pidev kulgemine ka sel juhul, kui oma tööülesandeid täitvate töötajatega peaks midagi juhtuma.

Senini on tasustamise küsimusi reservis oleku aja eest reguleeritud ametkondlike aktidega, kusjuures selle aja eest on tasutud 50—75% töötaja põhipalgast. Meie arvates ei saa tasustamist alandatud määral pidada õigeks, vaid tasustada tuleks tariifse palgamäära järgi, nagu meie ettepanekute kohaselt tuleks tasustada ka tööseisaku aja eest, kui tööseisak ei ole tingitud töötaja süüest. Selline tasustamise kord stimuleeriks administratsiooni rakendama reservis olejaid teistele töödele analoogiliselt töötajate rakendamisega tööseisaku ajal.

Meie arvates tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksis teisiti reguleerida ka tasustamine ajutise asendamise puhul, kui asendaja jätkab ka oma põhiülesannete täitmist.

Nimelt võimaldab kehtiv asendamistasu maksmise kord anda töötajale real juhtudel ülesandeid pikema ajavahemiku vältel ilma täiendava tasustamiseta. Nii ei maksta asendamistasu üldse, kui asendajaks on asendatava koosseisuline asetäitja või abi, samuti juhtudel, kui asendaja ametipalk on võrdne või suurem asendatava ametipalgast. Kuid milleni selline olukord võib viia, seda selgitagu järgmine näide.

Haigla peaarst läks rasedus- ja sünnituspuhkusele ning teatas, et ta soovib rasedus- ja sünnituspuhkusega liita ka oma korralise puhkuse ning võtta täiendavalt veel 3 kuud palgata puhkust. Kokku

oli peaarst töölt eemal ligi 8 kuud. Kogu selle aja pidi teda asendama peaarsti asetäitja ravi alal, saamata selle eest lisatasu. Vaevalt saab sellist olukorda lugeda õigeaks, sest kui antud juhul peaarsti asendamine toob juurde niivõrd vähe tööd, et selle eest tasugi pole vaja, siis kerkib üldse küsimus peaarsti ametikoha vajalikkusest. Et ajutine asendamine toob igal juhul kaasa asendajale lisaülesannete täitmise, siis meie arvates tuleks asendamistasu maksta üldreeglina kõigile asendajaile, kui asendamine kestab katkestamatult üle 12 tööpäeva, sõltumata sellest, kas asendaja palk on võrdne asendatava palgaga või isegi kõrgem, sest pikemaajalist lisaülesannete täitmist ei saa kelleltki nõuda ilma tasuta.

Erandi sellest üldreeglist aga moodustaksid asendatava koosseisulised asetäitjad ja abid, kui nad asendavad asendatavat juhtudel, mil viimasele säilitatakse täielikult tema keskmine palk. Kõigil teistel juhtudel tuleks aga maksta asendamistasu ka asendatava koosseisulistele asetäitjatele ja abidele.

Selleks et vältida asendamistasu ebaseaduslikku maksmist, tuleks asendamistasu maksmine ka edaspidi siduda käskkirja andmisega. Nimelt tuleks asendamistasu hakata maksuma alles sellest päevast alates, mil asendamine on vormistatud käskkirjaga.

Küsimus asendamistasu maksmisel kerkib ka sel juhul, kui asendatav, kelle puhkuse kestus on näiteks 24 tööpäeva, saab oma puhkuse ühel või teisel põhjusel kahes osas, kumbki 12 tööpäeva, ja kui teda mõlemal korral asendab sama töötaja. Meie arvates tuleks sel juhul, kui töötajale antakse puhkus jaotatult ja teda asendab sama töötaja, maksta asendamistasu ka siis, kui üks asendamine ei kestnud pidevalt üle 12 tööpäeva, kuid asendamine kogu puhkuse vältel toimus enam kui 12 tööpäeva ulatuses. Arusaadavalt saab asendamistasu väljamaksmine toimuda alles siis, kui faktiliselt on asendatud juba üle 12 tööpäeva. Meie arvates tuleks asendamistasu antud juhul maksta sellepärast, et sisuliselt on siin tegemist ühe asendamisega, mis ainult mõningate asjaolude tõttu toimub osade viisi.

Mis puutub asendamistasu suurusse, siis tuleks meie arvates maksta asendamistasu kuni 50% asendatava ametikohajärgsest palgamäärast, nagu see toimub tavaliselt mitme kutseala ühendamise puhul.

Üheks küsimuseks, mis seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega vajaks lahendamist kogu NSV Liidu kui terviku ulatuses, on küsimus keskmise palga arvutamisest.

Käesoleval ajal on välja kujunenud palju viise keskmise palga arvutamiseks, kusjuures need viisid erinevad omavahel nii baasiperioodi kestuselt, millest lähtudes arvutatakse keskmine palk, kui ka summade koostiselt, mis võetakse aluseks keskmise palga arvutamisel. Seepärast on keskmise palga arvutamine kujunenud keeruliseks ja töötajatele vähearusaadavaks. Meie arvates tuleks keskmise palga arvutamise korda lihtsustada. Keskmine palk tuleks

kõigil juhtudel arvutada lähtudes kolme viimase kalendrikuu palgast, mis eelnesid sellele kuule, mil tekkis vajadus keskmise palga arvutamiseks. Sellest üldreeglist moodustaksid erandi ainult puhkusetasu arvutamine, kus keskmine palk tuleks arvutada, lähtudes puhkusele mineku kuule eelnenud 12 kalendrikuu palgast, ja keskmise palga arvutamine pensionide määramisel riikliku sotsiaalkindlustuse korras.

Arusaadavalt saab keskmise palga arvutamise senise korra muutmine toimuda ainult üleliidulise seadusandlusega, sest see eeldab rea kehtivate aktide muutmist. Kuid sõltumata keskmise palga arvutamise viiside muutmisest või mittemuutmisest peaksid keskmise palga arvutamise põhiprintsiibid igal juhul kajastuma Eesti NSV Tööseaduste koodeksis.

Tingimata tuleks Eesti NSV Tööseaduste koodeksis reguleerida tasustamine töötamisel kohakaasluse korras. Et kohakaaslus on üldreeglina negatiivne nähtus, mis on tingitud ajutisest kaadri puudusest, siis meie arvates võiks erandina lubada kohakaaslust nendes rahvamajanduse harudes, kus tõesti on kaadri puudus. Tasustada tuleks kohakaasluse alusel töötajat vastavalt töö hulga ja kvaliteedile, kuid kohakaasluse alusel täidetavalt ametikohalt saadav tasu ei tohiks ületada 50% põhikohajärgsest ametipalgamäärast. Järelikult kohakaasluse alusel töötamist tuleks piirata maksimaalselt poole töökohaga.

Sellised oleksid mõningad küsimused, mis tõusetuvad Eesti NSV Tööseaduste koodeksi koostamisel seoses tööliste ja teenistujate töötasustamisega. Nende küsimuste arvestamine võimaluste piirides aitaks kaasa tööliste ja teenistujate töötasustamise paremustamisele ja lihtsustamisele.

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ОПЛАТЫ ТРУДА, ВОЗНИКАЮЩИХ В СВЯЗИ С КОДИФИКАЦИЕЙ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О ТРУДЕ В ЭСТОНСКОЙ ССР

Х. Сийгур

Кафедра государственного и административного права

Р е з ю м е

Одним из основных вопросов правового упорядочения условий труда рабочих и служащих является вопрос о правовом регулировании оплаты труда. Поэтому при кодификации законодательства о труде вопросы оплаты труда должны быть серьезно продуманы, прежде чем они найдут отражение в будущем кодексе законов о труде Эстонской ССР.

В статье в первую очередь рассматривается размещение норм об оплате труда в будущем кодексе законов о труде Эстонской ССР. Автор становится на позицию, что нормы об оплате труда должны быть размещены по трем главам кодекса следующим образом:

- 1) глава, регулирующая оплату труда рабочих и служащих, а также причитающиеся им гарантийные выплаты,
- 2) глава, регулирующая компенсационные выплаты,
- 3) глава, регулирующая выплату заработной платы, гарантийных и компенсационных выплат, а также порядок производства удержаний из них.

Нормы, регулирующие материальную ответственность рабочих и служащих, по мнению автора, должны быть в будущем кодексе законов о труде Эстонской ССР выделены в особую главу или вместе с нормами, регулирующими дисциплинарную ответственность, соединены в одну общую главу под заглавием «Дисциплинарная и материальная ответственность рабочих и служащих».

Далее автор переходит к рассмотрению вопросов оплаты труда по существу. На взгляд автора, оплата труда при сокращенном рабочем дне должна быть унифицирована в том смысле, что сдельщики, работающие при вредных условиях труда, были бы оплачиваемы по обыкновенным сдельным расценкам с тем исключением, что за меньшее отработанное время они получали бы заработную плату по тарифной ставке сдельщика.

За работу в еженедельный день отдыха, по мнению автора, работнику должен быть предоставлен другой свободный день в ближайшие 12 дней. Если администрация не предоставляет свободного дня в течение указанного срока, работнику должно быть предоставлено право требовать денежной компенсации. Равным образом следовало бы платить работнику денежную компенсацию в случаях, когда работник в день еженедельного отдыха работает не в продолжении всего рабочего дня, а только в течение нескольких часов, поскольку в таком случае предоставление другого выходного дня является невозможным.

Относительно сверхурочной работы автор полагает, что и та сверхурочная работа, которая производится с ведома администрации, должна быть оплачиваема, поскольку это содействовало бы уменьшению скрытой сверхурочной работы.

Автор придерживается мнения, что во всех случаях, когда работнику производится доплата (например доплата за сверхурочные часы, доплата за работу в дни еженедельного отдыха и т. д.), она должна быть исчислена повременщику исходя из тарифной ставки повременщика, а сдельщику — исходя из тарифной ставки сдельщика.

В статье рассматриваются еще вопросы оплаты брака, оплаты простоя, оплаты за время нахождения в резерве и оплата при временном замеществе.

В заключение автор рассматривает вопрос исчисления средней заработной платы, становясь на позицию, что при исчислении средней заработной платы следовало бы во всех случаях исходить из заработной платы за три последних календарных месяца, за исключением случаев исчисления средней заработной платы за время отпуска и при назначении пенсий в порядке государственного социального страхования.

SISUKORD

J. A n a n j e v a. Nõukogude seadusandluse kodifitseerimise küsimustele pühendatud Balti liiduvabariikide kõrgemate õppeasutuste vaheline teaduslik konverents	3
Ж. А н а н њ е в а. Межвузовское научное совещание прибалтийских союзных республик, посвященное вопросам кодификации советского законодательства. Резюме	16
P V i h a l e m. Sotsialistliku seaduslikkuse probleeme ja vabariikliku seadusandluse kodifitseerimise ülesandeid	18
П. В и х а л е м. Вопросы социалистической законности и задачи кодификации республиканского законодательства. Резюме	35
V K e l d e r. Kolhooside huvisid kaitsvatest normidest Eesti NSV Tsiviilkoodeksi projektis	37
В. К е л ь д е р. О нормах, направленных на охрану интересов колхозов, в проекте гражданского кодекса Эстонской ССР Резюме	53
E. L a a s i k. Eluaegse üalpidamise leping	55
Э. Л а а с и к. Договор пожизненного содержания. Резюме	67
Ж. А н а н њ е в а. Вопросы кодификации гражданского процессуального законодательства Эстонской ССР	70
J. A n a n j e v a. Eesti NSV tsiviilprotsessuaalse seadusandluse kodifitseerimise küsimusi. Resümee	80
E. S a l u m a a. Tsiviilasjade eeltevalmistamise seadusandlikust reguleerimisest Eesti NSV Tsiviilprotsessi koodeksi projektis	83
Э. С а л у м а а. О законодательном регулировании предварительной подготовки дел в проекте гражданского процессуального кодекса Эстонской ССР. Резюме	97
J. M ä l l. Mõningaid küsimusi seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega Eesti NSV-s	99
И. М я л л. О некоторых вопросах, возникающих в связи с кодификацией законодательства о труде в Эстонской ССР Резюме	110
H. S i i g u r. Mõningaid töötasustamise küsimusi seoses tööseadusandluse kodifitseerimisega Eesti NSV-s	112
X. С и й г у р. О некоторых вопросах оплаты труда, возникающих в связи с кодификацией законодательства о труде в Эстонской ССР. Резюме	124

Тартуский государственный университет
Тарту, ул. Юликооли, 18
ВОПРОСЫ КОДИФИКАЦИИ В ЭСТОНСКОЙ ССР
На эстонском и русском языках

*

Toimetaja H. R i n k
Korrektorid E. U u s p ö l d ja L. B r a f m a n n

Ladumisele antud 5. X 1959. Trükkimisele antud
24. III 1960. Paber 60×92, 1/16. Trükipoognaid 8,0.
Trükiarv 700. MB-01653. Tellimise nr. HH-1844.
Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19.

Hind rubl. 4.80